

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

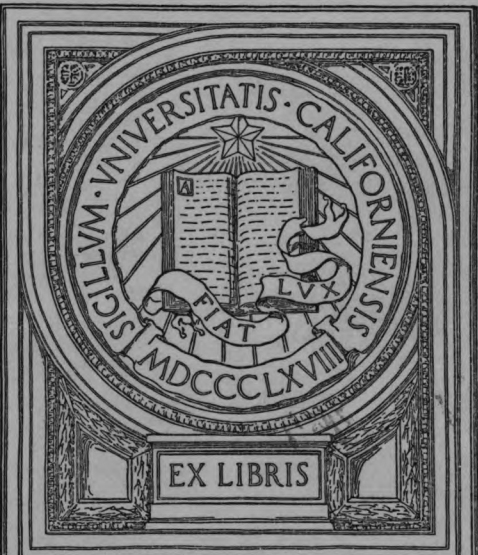
PA
2087
M22A3

UC-NRLF

\$B 62 248

YC 51723

EX LIBRIS

Dahlerup Collection

Myntz.

J. N. Madvig

Bemærkninger i Anledning af
Latinsk Sprog.

XX

1849.

h

UNIV. OF CALIFORNIA
LIBRARY

[Madvig, Johan Nikolai

Bemærkninger

i Anledning af

Profesor **Madvigs** latinske Sproglære

af

dens Forfatter.

UNIV. OF
CALIFORNIA

Kjöbenhavn.

Forlagt af den **Gyldendalske Boghandling.**

1841.

X X

ALPHABETICAL BY NAME
VOLUME 13: 1851-1860

Dahlerup Collection

10 VOLS
ALPHABETICAL

Trykt hos Directeur Jens Hostrup Schultz,
Kongelig og Universitets- Bogtrykker.

I den korte Fortale til min nylig udgivne latinske Sproglære lovede jeg, at jeg istedenfor en udførligere Fortale, som Bogen kunde synes at kræve, men til hvilken der da hverken var Tid eller Plads, særskilt vilde udgive nogle Bemærkninger i Anledning af den, der skulde følge snart efter. Da jeg i Mellemtiden har maattet fuldende det andet Dplag af min Udgave af nogle af Ciceros Taler og skrive en ny kritisk Fortale af temmelig stort Omfang dertil og dernæst udføre min ikke ringe Andeel i Examen Artium, samt andre Embedsforretninger, kan jeg først nu, et Par Maaneder efterat Sproglæren udkom, opfylde hiint Løfte ved efterfølgende Blade, hvis Redaction ogsaa har medtaget mig temmelig megen Tid ved den vanskelige Bestemmelse af, hvad jeg inden de snævre Grændser fortrinlig skulde og maatte omtale.

En god latinsk Sproglære skal ad en sikker og, saavidt det beroer paa Metboden, let Vej lede til en klar og sammenhængende Indsigt i det latinske Sprog, hvad dets grammatikalske Side angaaer, og, idet den fremstiller oversfueligt og begribeligt et Sprogs Væsen, der har en meget primitiv Character og hvoraaf en Række os i Tiden nærmere liggende Sprog ere afledede, paa den naturligste Maade udvikle rigtige, frie og bevægelige grammatikalske Forestillinger i Almindelighed; den vil da med det Samme øve og stærke Tænkningen i det Hele. At den latinske Grammatik, som hidtil er brugt i de allerflest af vore Skoler, ikke opfylder disse Fordringer, er ikke underligt, naar man betænker, at den i dens første Skikkelse (Aar 1782) er opstaaet paa en Tid, da rationel Betragtning af Sproget var lidet udbannet, ved en Omkastning af de ældre danske Lærebøger under væsentlig Indflydelse og Veiledning

af Scheller, en Mand, der, med al sin Flid, i en temmelig paafaldende Grad manglede dybere Indsigt og finere Taft i sproglige Sager, og at dens hele Anlæg og Character ikke i Hovedsagen er forandret ved de paafølgende Bearbejdelser af Forfatteren og siden af Mænd, af hvem ingen var Sproggrandfater eller latinist Philolog af Fag.¹⁾ De to Forfattere, af hvilke vi, efter Baden, have faaet ikke oversatte latinske Grammatiker, ville vel neppe gjøre store Fordringer enten med Hensyn til selvstændig Gjennemtænkning af det grammatikalske System eller til omfattende Gjennemarbejdelse af det positive Stof. Min unge Ven Oppermann har ved sin fortjenstlige og med egen Flid forbundne (men maaskee ikke overalt efter Bogens Plan noie beregnede) Benyttelse af Rasts trykte og utrykte Arbejder og ved det, han har optaget efter mine Skrifter, dog ikke kunnet opføre nogen heel og fast Bygning paa Willroths og Zumpt's i Syntaxen beholdte Grundlag. See vi nu hen til den rigere tydske Litteratur, af hvis Frembringelser vore egne i dette Fag have været saa afhængige, da viser sig, trods det Fortjenstlige ved mange hidhørende Arbejder, dog ikke noget ret tilfredsstillende Skue. Ved Siden af Arbejder, der mere bevæge sig i den gamle Form med stor Riigdom paa enkelte praktiske Bemærkninger og Jagtagelser (skjøndt ingenlunde altid noksom correct udtrykte og begrænsede), men med isinesfaldende Mangel paa System, streng Anordning og sammenhængende, klar Udvikling af Grundbegreberne og uden synderligt Hensyn til det Eys, som nyere Sprogforskninger i andre Retninger have kastet ogsaa paa den latinske Grammatik, navnlig Formulæren, træffe vi paa den anden Side Systemreformatorer, der med den bedste Stræben dog bevæge sig saa usikkert, at det snart bliver klart, at de ikke ere blivne Herrer over Begreb og Stof, hvorfor de

¹⁾ Jeg taler her naturligviis kun om de syv Dplag; af det ottende, af Hr. Rector Dichmann besørge, har jeg netop den Dag, jeg reenskriver dette, første Gang seet et Exemplar i Bogladen.

res Bøger ogsaa frembyde en meget uheldig Blanding af en dogmatisk-elementær og en raisonnerende og begrundende Fremstilling. Idelig støder man paa uklare og falske Grundforestillinger om Sproget og dets Categoriers Betydning, i Syntaxen paa vilkaarlige og legende, det Sammenhængende adskillende Inddelinger og Anordninger, paa Udviklinger, der gaae ud fra Bisider og Hderpunkter ved en Forms Brug, med en stiv Fastholden og pedantisk Deduction istedenfor en fri Forsølgelsen af den fra Middelpunktet sig udbredende, ikke altid strængt begrændsede Bevægelse, i Formlæren paa en forfeilet Optagen af fremmedt comparativt Stof og en etymologiserende Gjetning istedenfor et ved den sammenlignende Forskning stærket Bli for det specielle Sprogs egne Analogier, i hvilket sidste Misgreb Forfatterne troligen understøttes af dem, der udenfra yde deres gode Raad til den græske og latinske Grammatiks Forbedring. Det viser sig da snart, at det ikke blot er den elementære Fremstilling, der savnes, men et sikkert videnskabeligt Grundlag, en med klar og ubildet Betragtning af Sproggenes almindelige Opgave og Midler og med fordomsfrit Bli paa de gamle Sprogs Eiendommelighed og Stilling udtastet Construction af Grammatiken og gennemført Udvikling af de grammatikaliske Kategorier, der rolig og omskuende og med sindig Gregelse og Critik bevæger sig igjennem det historiske Stofs Masse. Derfor fremtræde Manglerne, især de syntaktiske, (der forresten ogsaa vise sig i den græske Grammatik) næsten stærkest i Bøger, der ville hæve sig over det elementære Standpunkt, som (for at nævne to isvrigt i deres hele Stikfelse høist forskjellige Skrifter) i Ramshorns vidtloftige Schematismus af snart aldeles indholdstomme, snart sig selv indbyrdes modsigende Regler med det tilsviede rige Aggregat af forresten ikke sjelden forvanskede eller misforstaaede eller Reglerne gjendrivende Exempler, eller i Keisigs, naar der er Tale om System og Forklaring af Phænomenen, usammenhængende og spidsfindige Indfald, der af Mangel paa et fast Udgangspunkt næsten altid forfeile det Simple og Rig-

tige.¹⁾ Venter nu Nogen at finde en betydelig Hjælp til fastere og sikrere Udvikling af det latinske Sprogs Grammatik hos de nyere og nyeste tyske Forfattere, der behandle den saakaldte almindelige Grammatik, da er jeg bange for, at man just der ofte vil finde Uklarheden om Sprogets Opgave og Liv og dets Formers Væsen fremtræde stærkere og nøjere, idet en ivrig Bestræbelse for at vindicere Sprogforskningen den største og dybeste Betydning idelig forfeiler den Sphære, hvorfra de grammatikalske Kategorier hente deres hele Indhold og i hvilken de have hele deres Rolle, eller at man dog vil træffe paa eenfaldige, Sprogbevægelsen ingenlunde omfattende, Schematismer.

Under saadanne Forhold og Udsigter, der ikke forekom mig at love, at der snart andenstedsfra vilde gives os en latinsk Grammatik, hvori Systemet og de enkelte Partier modtog de efter min Overbevisning nødvendige Forbedringer udførte med selvstændig Sikkerhed og Besindighed, besluttede jeg mig til, med Tilfidsfættelse af Arbejder af et mere lærd og fordringsfuldt Præg, at skrive den Skolebog, hvortil der hos os var en særlig Trang; jeg gjorde det saa meget heller, som jeg vidste, hvor vanskeligt enten almindelige Antydninger eller enkelte positive Berigtigelser af større Omfang finde Indgang og indføres paa den rette Maade, naar de meddeles adspredt eller monographisk, uden at slutte sig til en heel Fremstilling. Denne Sproglære ligger nu for Lærerne. Den er grundet

¹⁾ Reiff's Vorlesungen über lateinische Sprachwissenschaft. Herausgegeben mit Anmerkungen von J. Saase. Epp. 1839. Reiff's Forelæsninger indeholde en og anden god Bemærkning af ham selv og Paamindelser om ældre Bemærkninger. Forresten ere Udgiverens Anmærkninger vigtigere end Texten. Reiff's Mangel paa et naturligt Sprogets virkelige Bevægelse følgende System er isvrigt egentlig den hermannske Grammatiks Mangel, den, der fremgik af de laante latinske Kategoriers Uanvendelighed paa Sprogformerne.

paa en uafhængig og omhyggelig Gjennemtænkning af den latinske Sprogbygning i dens Heelhed i Forhold til Sprogudvikling i Almindelighed og paa egen temmelig omfattende Tagtagelse og Betragtning af Stoffet i Rilderne, forbunden med Bevidsthed om Rildernes Opbevarelsesmaade og Prøvelse af deres Paalidelighed i det Endste; men den er tillige udarbejdet med erkjendelig Benyttelse af Andres Forskninger og Samlinger, baade de nærmest liggende, den latinske Specialphilologie tilhørende, og saadanne, der bevæge sig paa en mere udstrakt lingvistisk Mark. (Af egentlige latinske Grammatiker har jeg havt ved Haanden og taget Hensyn til, af de ældre Vossius's og Ruddimanns, af nyere Schneiders, Krebs's, Bumpt's, Ramshorns, Bilkroths, Keisigs (Forelæsninger) og Weissenborn's, sjeldnere A. Grotefends. Jeg skylder disse navnlig ikke faa Exempler, som jeg har beholdt, hvor jeg ikke selv havde bedre og bequemere, eller som laae Disciplerno nærmere.) Jeg haaber nu først og fremmest, at denne Sproglære skal være en god Skolegrammatik; men jeg lægger ikke Skjul paa, at jeg tillige troer, at der med det Samme og ved Bestræbelsen for at gjøre den i høiere Grad til en god Skolebog skal være gjort et vist Fremstridt til Besættelse af den latinske Grammatiks Form og Behandling og i Erkjendelse og Forskaen af latinske Sprogphænomener, og Bogen saaledes have noget selvstændigt videnskabeligt Værd. Ikke blot enkelte hidtil enten slet ikke eller lidet benyttede Forbedringer ere optagne, men, som jeg haaber, ikke ganske faa Phænomener her først eller efter tidligere Antydninger af mig selv fremstillede i en rigtigere Stikelse og mange bedre og fastere indordnede paa deres Plads i en Forbindelse, der giver dem Bys, og det Hele, navnlig Syntaxen, udfolder sig, hvis jeg ikke feiler, i en simpel, naturlig og derved begrundet Sammenhæng, hvori ved Siden af mangen Forandring tillige ofte den rigtige, omend ikke fuldt bevidste Takt i en ældre Anordning er erkjendt og ved strengere Gjennemførelse retfærdiggjort. Hvad der skulde gjøre mig betænkelig ved her at udtale denne Overbeviisning om mit eget Arbeide, skulde ene være den

Frygt, der kan opstaae, at en Bog, hvorom Forfatteren udtrykker sig saaledes, dog ikke kan være en ægte Skolebog, men at Universitetsprofessoren og den Lærde deri vel har glemt Disciplens Lær; men denne Frygt, haaber jeg, vil, om ikke strax hæves, dog i det Mindste foreløbigt beroliges ved den Erklæring, først, at al den Forandring og Berigtigelse, hvorom jeg taler, bevæger sig indenfor Grændserne af de Phænomener, som nødvendigen høre hjemme i Skoleundervisningen og som, forsaavidt de ikke ere overseete eller blandede med andre, ogsaa i enhver anden af de bedre Skolegrammatikker føres frem for Disciplene, ofte i en vanskeligere Form, dernæst, at den her er anbragt som Resultat i den simple elementære Form uden et for denne Bog upassende Forsøg til lærd Begrunding eller omfattende Udvikling. Jeg har alene bestræbt mig for at lade Lærebogen i dens egen Sphære blive, hvad den bør være, den modne Frugt af et strængt og grundigt Studium af Videnskaben. Derimod er der unægtelig opstaaet den Uleilighed, der tildeels foranlediger Udgivelsen af disse Bemærkninger, at Bogen hist og her uden Bidere opstiller Regler og Sætninger, der, Skjendt nye og afvigende fra det Almindelige, hidtil ikke have nogen udførligere Deduction eller noget andet udtryffeligt ført Bevis end de i Bogen tilføjede Exempler. Førend jeg imidlertid gaar over til at omtale, hvad der angaaer den videnskabelige Rigtighed enten af Anordningen eller af enkelte Sætninger i Bogen, maa jeg drøe nogle Dieblit ved det her berørte Punkt, dens Paaselig-hed for Skoleundervisningen, hvorved to Spørgsmaal opstaae, om den har et rigtigt Maal og Omfang og om Fremstillin-gen er tilstrækkelig simpel, let og, hvis jeg tør bruge dette Ord, lærelig.¹⁾

¹⁾ Da jeg forudsæer, at ikke saa ganske Faa, hvad disse Spørgsmaal angaaer, egentlig ikke tænke paa Forholdet til Indholdet og Gjenstanden selv, men paa en Sammenligning med Badens Grammatik, vil jeg her bemærke, at Formlære og Prosodie i den syvende Udgave af Baden udgjøre omtrent 196 Sider, hos mig tilføjemed

Bøiningsslæren indeholder det gode og udbannede Skrifts sprogs almindelig brugte Bøiningssforraad (Substantivernes Kjønsbestemmelse indberegnet) med nogle ældre Former, der ere tagne med som forklarende Mellemled og som endnu forekomme af og til hos den bedste Tids Digtere eller i det Ringeste oftere hos Terentia. Der viser sig altsaa her ingen Udvikelse over maadeholdne Skolegrammatikers almindelige Grændse uden den, der nogle Steder er opstaaet ved Nødvendigheden af en rigtigere og bestemtere Angivelse, hvorefter ogsaa endel enkelte Former ere gaaede ud som urigtige eller som aldeles isolerede og ubetydelige¹⁾. Hvor enkelte Gange et særegt Bøisyn, f. Ex. enten til Forekomst i Skrifter, der læses i Skolerne, eller til hyppig Anvendelse i en vis teknisk Sædvanlighed, har foranlediget, at en eller anden ellers sjelden eller udenfor den bedste Tids og dens Skribenters Kreds liggende Bøiningsmaade er tagen med (beholdt), der er den baade ellers og ved Trykken betegnet som underordnet, en Betegnelse, som Lærerne ikke ville overse. Den samme Paamindelse er givet ved Anførelsen af det Ordforraad, der falder under en vis Bøiningsform og udgjør dens lexicalse Omfang, uden at kunne bestemmes ved Regel, f. Ex. i Anmærkningen til § 50 (endnu mere ved Anbringelse under og udenfor Texten S. 42 og 47). Det hele besværlige, men unundgaelige Bipartie ved Declinationen, de græske Former, er ligeledes mærket. Det giver det meest omfattende Exempel paa de særegne Bøisels-

Ordbannelsesslæren 210 Sider, men at den ottende, af en Skolemand besørget Udgave af Baden, efter hvad jeg seer, i det Hele udgjør omtrent 2 Sider mindre end min Bog, men med en langt tættere Tryk, saa at den uden tvivl er ikke lidet vidtloftigere end denne.

- ¹⁾ At endnu en og anden Enkelthed kunde og burde være forbigaaet, vil jeg ikke nægte, f. Ex. Bøiningen af *mis* og Bemærkningen om *larix* som tillige *Feminin* (nemlig alene hos *Plinius*, der har saamange andre Særbheder og Barbarismer og ligger saa fjern); men man har i Forfæringen stor Betænkelighed ved at sætte ud.

heder, der undertiden frembyde sig just i de to gamle Sprogs Grammatik ved at reducere Omfanget af Fremstillingen ganske i Forhold til Phænomenets egentlige Vigtighed i Sprøget. Sammenfattelsen af flere Tidsalderes Sprogform i een Grammatik foranlediger en anden Vanskelighed, hvorpaa et lidet Exempel kan sees i Pronominet *quisquis*. En Udvidelse i Sammenligning med de hidtil hos os brugte Grammatiker (Dyppermanns undtagen) indeholder Ordbdannelselæren, hvoraf i den kun Brudstykker gives omfprede i Bøiningelæren. Baae til at stærke og befæste Disciplens Opfatning af Ordnes Betydning og Formens Indflydelse herpaa og til at vække Eftertanken over Sprogets hele Udvikling og Udfoldning, en Eftertanke, der fra et i sin Ordbdannelses endnu saa gennemskueligt Sprog som Latin naturligt og let føres over paa andre, er dette Affnit nødvendigt, for ikke at tale om den vigtige Række af prosodiske Bestemmelser, der her i en sand og rigtig Form fremkommer og let beholdes; men det hele Affnit er tillige paa det fremmelige Standpunkt i Underviisningen, hvor det fuldstændigt skal tages for, saare let, da det væsentlig kun indeholder Anordning og Opklaring af et for største Delen allerede erhvervet Stof. I Syntaxen maatte navnlig den baae fineste og vanskeligste Deel, Læren om Sætningens Forholds Betegnelse ved Modi og Tider, fremstilles med den Udførlighed, uden hvilken hverken den hele Articulation kan fattes eller Reglerne blive praktist anvendelige og virkelig passe til de i Sproget forekommende Tilfælde; men hverken i dette Partie eller i de øvrige af Syntaxen er optaget Andet, end hvad der er fornødent enten til Erkjendelsen og Indøvelsen af det sprogrigtige Udtryk almindelige Form eller dog til en nogenlunde nøiagtig grammatikalst Forstaaelse af de Etribenter, der læses i Skolerne. Unægtelig forlanger denne sidste Bestemmelse noget Mere end det, der vilde være at tage med i en Skolesyntax, som Nogle tænke sig den, nærmest eller ene for den latinske Stiløvelse. Men skal Disciplen med virkelig Eifterhed og med Opmærksomhed paa Sprogformen læse sine Etribenter og erhverve sig Færdighed i selv at finde sig tilrede, da

maa de forekommende Afvigelser fra den almindelige Form (f. Ex. hele den poetiske Stils grammatikalske Eiendommelighed) forklares ham saaledes, som det hverken skal eller uden stort Besvær kan ske, naar ikke Skolegrammatiken antyder de meest omfattende, hos de vigtigste Skribenter forekommende Særegenheder og knytter dem paa rette Sted til det Regelmæssige og Almindelige, og derved gjør dem forklarlige, uden at der derfor er Tale om, at den skal optage enhver enkelt Anomalie eller paafaldende Forbindelse, der forekommer een eller to Gange i Bøger, der undertiden læses i Skolerne. Af den her antydede Art ere nu i min Sprogslæres Paragrapher som 237, 422, 442 o. s. v. og mange enkelte Anmærkninger, men overalt er tillige Forholdet imellem disse Paragraphers eller Anmærkningers Indhold og den almindelige prosaiske Sprogform betegnet og derved tillige Reglen for deres Behandling i Underviisningen. For at tage et specielt Exempel, mener jeg, at den omhyggelige Lærer let knytter den grammatikalske Fortolkning af Horatses Udtryk i Odernes 1ste Bog, 37, V. 13 (*vix una sospes navis ab ignibus*, den Omflændighed, at — Tanken paa, at neppe eet Skib var reddet fra Ilden) til hvad der i § 426 er lært om Participtet (medens Horats har et Adjectiv); derimod har jeg troet, at en saa paafaldende Form, som den i Anmærkningen til samme Paragraph omtalte, der dog hos Livius ikke er sjelden, kunde behøve en Anthydning, som Læreren vil bruge ved Læsningen af Livius, og hvortil han maaskee vil henvise ved Fortklaringen af Virgils *Æneide* V, 6: *duri dolores notumque, furens quid semina possit*, men hvis Anvendelse han ogsaa vil indskrænke hertil.

Hvad dernæst Fremstillingens Tydelighed angaaer, da haaber jeg for det Første, at man vil erkende, at Stilen er simpel og let; dernæst, at Facta ere fremsatte og Reglerne ere givne efter Skolebogens Natur i en ligefrem, kort og præcis, dogmatisk Form, saa at den ydre Indklædning af det Enkelte ikke besværer Opfatningen for Disciplen. Spørges nu dernæst om den høiere Tydelighed, der ligger i Maaden,

hvorpaa Indholdet selv er ordnet og behandlet for at gøres den Lærende meest tilgængeligt, da har jeg stadig fulgt den første og øverste Grundsætning for al ægte Lydelighed, at det Sande og Rigtige tillige er det Simpleste. Navnlig har jeg i Syntaxen, efterat have bestemt ethvert Phænomens Betydning, søgt at rykke det, saa noie begrændset, som dets Natur tillod, og udfoldet i dets enkelte Former, saa nær hen til den Lærendes Opfatningssevne ved Beskrivelse og Exempler, som det kunde ske uden at tabe det virkelige Indhold og uden at give Kjendemærker, der hverken vare sande eller tilstrækkelige. Jeg troer derved at have opnaaet sammenhængende, træffende og udtømmende Angivelser og Regler, idet jeg undgik Begrebsbestemmelser, hvis Banfelighed ikke, som man ofte troer, ligger i deres abstracte Natur, men fornemmelig deri, at de ere den omhandlede grammatiske Form aldeles uvedkommende, f. Ex. ved Coniunctiv Sætningerne om Sjælens Afhængighed, o. s. v. Men det er paa den anden Side ikke muligt at lære nogen Discipel den latinske Coniunctivs Brug uden at indlade sig paa det, den virkelig først betegner, altsaa paa Forskjellen imellem det, der udsiges som visteligt og som blot forestillet, som egen Forestilling og som Led af fremmed Tanke, og den, for hvem disse Distinctioner findes for abstracte, maa man indtil videre opsætte at lære latinsk Syntax i Sammenhæng. Forresten lade slige Adskillelser sig bringe en heel Deel nærmere til Disciplens Opfatning, imedens denne derved tillige udvikles og høves, end Mange troe, naar kun Læreren forstaaer selv ligesom at sætte Reglen i Bevægelse og deels i de latinske Exempler at eftervise Forholdet og heri at fortsætte Lærebogens Anviisning (f. Ex. i § 369), deels at lede Disciplen til Reflexion over, hvad han i sin egen Tale deels udtrykkelig betegner som forskjelligt udsagt, deels efter Contexten venter opsattat saaledes. Ved at søge Simpeltigheden som en Følge af Sandheden og Rigtigheden, haaber jeg da ogsaa at have opnaaet, at de almindelige Bestemmelser, der ved ethvert Goved-

phænomen ere stillede i Begyndelsen, f. Ex. ved den syntaktiske Behandling af hver Casus eller ved Coniunctiv, Infinitiv, o. s. v., baade ere tydelige, Skøndt de først faae deres fulde Klarhed ved den specielle Udvikling, og, idet de have optaget Phænomenets Bevægelse i sig, virtelig svare til Udviklingen og (uden forresten idelig at gjentages) lede denne, medens i mange nyere Bøger, ikke blot over latinsk Grammatik, flige almindelige Paragrapher enten blive aldeles uden Sammenhæng med det Følgende og staae forglemte hen i deres abstracte Ensidighed eller Tomhed, eller med BOLD og MAGT søge at slaffe sig nogen Indflydelse paa det modstræbende Stof. Men der gives Mænd, der begynde med en uklar, ikke efter den Gjenskab, der skal fremstilles, afmaalt Fordring paa Tydelighed og Simpelt, og som, naar deres Ønsker heri efterkommes, kun altfor let tilfredsstilles, hvad Rigtighed og Bestemthed angaaer. Idet de nu glæde sig ved en Bogs saakaldte Lethed og Tydelighed, overseer de den store Utydelighed, der for Disciplen opstaaer, naar man ved Fortolkning og Stiilsøvelse forlanger, at han skal finde sig tilrede i Former og Bendinger, hvori han slet ikke gjentfender sine Regler (undtagen de reent mechaniske, f. Ex. at ut har Coniunctiv), og som han ikke kan beherske dermed. Den Discipel, som man vilde forstaae for en vanskelig Grammatik, faaer nu Dag ud, Dag ind, Rettelser, som han ikke forstaaer, og halvsande eller mindre end halvsande. Forklaringer og Bemærkninger, idag udtrykte anderledes end igaar, og ender med at samle omkring raadslid, usikker og forvirret. Denne Lethedsbestræbelse har jeg ikke villet sige. Forsaa vidt endelig Regnen reiser Klager (og jeg forudsæer, at de ville blive reiste, eller rettere, veed, at de ere reiste) over den Forvirring og Besværlighed, som saadanne nye Anordninger, som jeg har tilladt mig just i det første Partie af Veiningslæren, maae afstedkomme, da kan jeg heri kun see en synderlig Misforstaaelse, hvis der tales om Disciplene. En Skolebog skrives for dem, der skulle lære en Gjenskab, ikke for dem, der have lært den; og for den, der først nu skal lære at declinere la-

tinste Ord, er min Anordning ikke i mindste Raade mere ny end den sædvanlige. Spørgsmaalet er, hvad Letheden angaaer, ene og alene, om Disciplen, naar han slet Intet ved forud, lærer Tingene bedst paa denne eller hiin Maade. Er Letheden eens, da bliver Spørgsmaalet, hvilken Anordning der umærkelig forbereder den rigtige Indsigt i Sagen og det klare Begreb; men jeg tvivler heller slet ikke paa, at den overveiende Lethed ved den første Læren og Pusten af Formerne vil være paa den nye Anordnings Side, naar Forsøget gjøres med Tillid og fuldkommen god Villie. Det er ikke min Skyld, hvis man enten lader Disciple, der have lært deres latinske Formlære eller største Dele deraf paa en anden Maade og vundet Fasthed deri, lære om igjen, eller forqvæler den ny Anordning ved Interpolationer og Reminiscenser af den gamle. Jeg maa i denne Anledning i det Hele om Indførelsen af denne Sproglære for Disciple, der allerede have lært Latin i nogen Tid, bemærke, at jeg troer, at det andet Affnit af Syntaren, hvori dog hidtil Meget i de allerfleste Skoler har været meddeelt udenfor og tildeels imod den brugte Lærebog, og hvori Forstaaelsen overveier Pustningen, især Pustningen af Ræster, der understøttes af en bestemt, tilvant Orden, med Nytte kan gennemgaaes i Sammenhæng med alle dem, der hidtil have brugt en anden Grammatik, og hele Syntaren med dem, der hidtil ikke have gjort et fuldstændigt syntaktisk Cursus, idet Forudsætningerne fra Formlæren (f. Ex. Futurum exactum i Conjunctiv) let kunne indføres; men i Formlæren er Sagen en anden, uagtet der slet Intet er til Hindrer for at gøre den slette Discipel opmærksom paa visse Berigtigelser, f. Ex. Betskaffenheden af *saxo* og *ausim*, o. s. v.

Min Sproglære har at kæmpe med de samme Vanskeligheder, som enhver, der er bestemt for hele Skoleundervisningen, idet den skal kunne benyttes paa saameget forskellige Trin ikke blot af Kundskab i dette Sprog, men af aandelig Udvikling i det Hele. Denne Vanskelighed forsøges derved, at der saa tidlig begyndes med Undervisningen i Latin og alli-

geset Grammatiken, især Syntarens vanskeligere Partier, maa spille en Rolle i Underviisningens sidste Stadium. Vistnok antager jeg nu, at det er en urigtig Vibeholdelse af en under en ganske anden Organisation af hele Skoleunderviisningen opstaaet Stik, at man lader Børn lære Latin fra en Alder af omtrent 10 Aar. Det er et fjernt og vanskeligt Object, som de endnu ikke ere forberedede til ved nærmere og lettere; det læres derfor langsomt og længe med en vis Uklarhed; Disciplen maa paa den lange Vej gaae igjennem 3, 4, om ikke flere, Læreres Haand, og bliver let baade usikker og træt. Begyndte Underviisningen først i en Alder af henved 12 Aar, men da med den concentrerede Kraft, som kunde anvendes, naar Tiden tidligere var vel anvendt i andre Retninger, vilde, troer jeg, naar man kun tillidsfuld indlod sig paa Sagen og indrettede sig planmæssig derefter, dels et bedre Resultat vindes, dels et ligegodt med mindre Møje. Men ogsaa under den nuværende Vedtægt har jeg anset det for betænkeligt istedenfor een Grammatik, som hidtil er brugt, at give to, saameget mere som jeg, hvad Syntaren angaaer, anser et særskilt Udtog for de første Begyndere for at være baade høist vanskeligt at gjøre og lidet hensigtsmæssigt, da det, der foreløbig behøves, bedre meddeles enkeltviis mundtlig, saa at der kun vilde blive Spørgsmaal om et Udtog af Formlæren.¹⁾ Naturligviis maa altsaa ved denne Bog, som ved alle af samme Art, udvælges det for ethvert Trin af Underviisningen Passende, og herom maa imellem de Lærere, der dele Underviisningen i Latin, nødvendig gjøres en fast Aftale; Bogen skal kun gjøre Udvalget muligt. Jeg vil her saameget mindre indlade mig paa at opstille en saadan Fordeling meget i

¹⁾ Hvis de Skolemænd, der ellers bruge denne Grammatik, overveieende skulde ønske et saadant Udtog af Formlæren, ogsaa fordi en Bog, der indeholder meget mere end den første Begynder bruger, kan distrahere ham, vil jeg overlægge Sagen paa ny med min Forlægger. Et saadant Udtog aftog ogsaa det første Udd.

det Enkelte, som den efter Classetnddelingen i Stolerne maa udfalde forskjelligt; for en Anbydning tør jeg ikke fritage mig. Det er klart, at al grammatisk Uunderviisning saasnart som muligt bør føre Disciplen til det Punkt, hvor Grammatiken kan forene sig med et Ordforraad og med Læsning i Sproget. Efterat altsaa Lydlærens 1ste Capitel var læst med Forbigaaelse af § 5 og § 7 o. ff., dernæst af andet Capitel læst § 13, 14 og 22, vilde jeg strax gaae til Boiningslæren, hvor jeg i andet Capitel, foruden at opsætte Anmærkningerne, i § 28 kun vilde lade lære et Par Exempler, og i § 29, hvor Ordene staae som Exempler, kun tage et Par af dem. Derpaa vilde følge den regelmæssige Declination med Opsættelse af Anmærkningerne og de som Anmærkninger trykte Paragrapher (de græske Former o. s. v.); § 31 skulde tages stykvis ved de enkelte Declinationer og tilsidst sammen som Oversigt. Af § 39 skulde endnu kun læres de i Tabellen udførte latinske Endelser og de af de græske, som ere trykte med store Typer, med uslagtig Indprægning af Exempelordet (til hvilket dernæst ethvert lignende Ord refereres); Exempelordet kunde forbindes med et characteristisk Adjectiv; Undtagelserne berørtes kun ved de Endelser, der have mange, f. Ex. o (io) og is, med et Exempel. (Hvad der under Læsningen, førend man kom til det andet Cursus, forekom af afvigende Køn og Stamme, oplystes enkeltvis og memoreredes). I Capitel 9 skulde forbigaaes Alt, hvad der har Anmærkningstryk, og de specielle Punkter i § 53 og 54 kunde i det Hele endnu opsættes. I Cap. 10 vilde jeg, foruden Anmærkningerne, endnu opsætte Detaillen af § 65 og 67, just fordi de blot handle om, hvilke Former der ikke dannes.¹⁾ Ved Talordene og Pronominerne skulde opsættes Alt, hvad der er trykt som Anmærkning og desforuden endnu Taladverbierne (§ 77) og de correlative pronominalste Adjectiver (§ 91). I Verbernes Boining vilde jeg i dette første Cursus endnu ikke medtage De-

¹⁾ I Rækken af Paragraphtallene er 66 oversprunget.

taellen i Cap. 17 til 21, men indskrænke mig til vel at indpræge de forskjellige Hovedformer af Perfectdannelsen i § 103 (med Tillæg af første Passus af Anmærkningen ved b) og dernæst ved § 117 gennemgaae nogle udvalgte Exempler til Indøvelse af Dannelsen af de øvrige Tider efter Perfectets og Supinets Form, f. Ex. i første og anden Conjugation *veto, do, juvo, fleo, caveo, doceo, video, jubeo*. (Anm. til § 102 maatte allerede nu tages med.) Hvad der videre forekom under Læsningen inden andet Cursus, skulde oplyses enkeltvis ved Henviisning til Bogen og memoreres. Dernæst medtoges Cap. 22, 23, 24, 25 uden Anmærkninger.¹⁾ Jeg vilde afstorte dette Cursus saameget for at Disciplen snart kunde føres igjennem det hele regelmæssige Formsystem og blive fast i de almindelige Analogier, og derved Læsningen bevæge sig friere og blive mere frugtbar. Thi saasnart Disciplen kan de to første Declinationer, maa en Læsebog tages i Haand, om hvis Indretning og Brug her ikke er Leilighed til at tale udførligere.²⁾ Alle ere vel nu enige om Vigtigheden af tidlig at lade Disciplen ved Memorering tilegne sig det under Læsningen forekommende Ordforraad. De alleralmindeligste syntaktiske Begreber og Normer ville allerede under den til dette Cursus hørende Læsning forelsbig fremkomme og slutte sig til de i Formlæren givne Antydninger om Formernes Bestemmelse (f. Ex. i § 30 om Casus o. s. v.), og de ville fastholdes ved at eftergjøre læste Sætninger i andre umiddelbart tilsvarende.³⁾ I den anden Gjennemlæsning af Formlæren (forskjel-

¹⁾ Skulde i dette Cursus et ganske enkelt Sted en Forklaring behøves fra en foregaaende Anmærkning, vil Læreren kunne meddele den og henvise.

²⁾ Man kan gjerne bruge Smaasætninger, inden Berbalserionen er lært, naar de kun dannes med et Par enkelte Verber i Præsens Indicativ (*est, sunt* o. s. v.), hvilke Formers Betydning og Function forelsbig gives ved Oversættelsen uden videre Analyse.

³⁾ Det er Hensynet hertil, der har bevæget mig til, efter almindelig Skik at opregne Præpositionerne, deelte i

lig fra den Mottes Repetition af den første) vilde nu Tydla-
rens første Capitel kunne læses herlt, med Undtagelse af An-
mærkningerne, i Declinationerne de Anmærkninger medtages,
der angaae latinske ikke reent poetiske eller forældede Former,
i tredje Declination § 39 læses fuldstændig (dog endnu gjerne
med Udeladelse af de med Anmærkningstyper trykte græske En-
delse), i Cap. 9 de før forbigaaede Paragrapher medtages,
med Udeladelse af det, som er trykt med mindre Typer, i
Cap. 10 § 65 og 67 uden Anmærkninger, i Cap. 11 Tal-
adverbierne (§ 75 vilde jeg endnu opsætte; Anhanget hører
meget senere hen), i Cap. 12 Correlativerne; endelig vilde den
afslørende Perfectdannelses og Perfectdannelsen i tredje Conju-
gation være en Hovedbestanddel i dette Cursus; af Ordan-
nelseelæren skulde alene, efter Læsningen af § 175 og 176,
medtages Deminutivernes Form (uden Detaillen), Frequenti-
ativerne og Inchoativerne (Desiderativerne), da disse Glasfers
Dannelse medfører saa fremtrædende almindelige Betydnings-
modificationer, samt Adverbiernes Dannelse af Adjectiver ef-
ter § 198, endelig om Sammensætning forklares § 201-203
(især paa Grund af de sammensatte Verbers Vocalforandring).
Først efterat dette Cursus er vel bearbejdet og befæstet ved
Læsning ikke blot i Lærebogen, men i de lette Skriften,

Glasfer, i Cap. 25, uagtet der, strengt taget, slet ikke
tilkommer dem nogen Plads i Boiningslæren. Men
denne (med Undtagelse af den tredje Glasfe) mekanisk
anvendelige syntaktiske Bestemmelse hører til det, der kan
og maa anticiperes førre man kommer til den sammen-
hængende Syntax, og dog kan dette ikke ske uden at
karakterne staae etsteds til Udenadslæren. Afsligge af de
Ktere, der have selt, at Præpositionernes egentlige gram-
matikalske Plads er i Syntaren, men som dog have sat
deres Styrelse (s: Syntax) i Formlæren, have dernæst
under Navn af Præpositionernes Syntax givet deres Peri-
cographie og Phraseologie. Kun ved de Præpositioner,
der styre begge Casus, maa Betydningen betragtes i Syn-
taren som bestemmende Forbindelsen.

hvorunder atter flere syntaktiske Regler i almindelige Omrids have viist sig, frides til at læse Syntaren i Sammenhæng. Det vilde føre mig for vidt i Forhold til disse Blades Omfang, hvis jeg længere i det Enkelte vilde eftervise, hvorledes ved den første Læsning af Syntaren det Sjældnere kan affondres fra det, der skal indøves som regelmæssigt, og selv af dette ikke uden Detail (i Anmærkninger) forbigaars, samt hvorledes under den fremadskridende Læsning af Stykker af Skribenter de i Bøyningslæren endnu opsatte sjældnere, poetiske og græske Former tages med efterhaanden, som der opstaaer Trang til dem, og da læres i Sammenhæng. Naar man kommer til Læsningen af de vanskeligere Skrifter, er det Tid at medtage de Partier af Syntaren, der angaae det sjældnere Udtryk, dels enkeltvis, dels under en Øjntagelse af hele Syntaren. Digterlæsningen, dog ikke den første til foreløbigt Bekendtskab med poetisk Diction, s. Gr. af Osib, medfører dels Prosaen, med hvilken nu ogsaa Ord-dannelsen kan indtræde, afsluttende hele Formlæren, som recapituleres fuldstændig til Hærens Indsigt, dels det, der i Syntaren læres om det digteriske Udtryks Friheder.

hvad jeg hidtil har sagt, vil overtyde Skolemænd om, at det har været min Mening og Stræben at gøre min Sprog-lære til en i Omfang og Fremstilling pæfende Skolebog; jeg gaaer derfor over til Hovedgjenstanden for disse Bemærkninger, til at omtale nogle af de vigtigere Punkter, der kunne have noget Paafaldende for Lærerne ved en ny og usædvanlig Fremstilling eller vel endog ved en uventet Vibeholden af noget Sammelt, og kort antyde en Begrundelse deraf; thi om en fuldstændig Udvikling kan her naturligtvis ligesaa lidt være Tale som om en Dyregnelse af Enkeltheder. Heller ikke kan det være Meningen her at opholde mig ved saadanne Ting, der i den nyere Tid allerede ere tilstrækkelig begrundede og bragte til videnskabelig Anerkendelse, omend ikke til ganske almindelig Kundskab.

Lyblæren har jeg, med Benyttelse af nyere Forsknin-
gers Resultater (s. Gr. Overgangen af s til r, hvorom end-

nu hverten *Schneider* eller *Struve* havde en *Anelse*), fremstillet saaledes, at *Disciplen* derved kan lære i det Hele at see *Grund* og *Regel* i *Boiningens* *phonetiske* *Brørgelse*, men ingenlunde med den *Udførlighed*, som *Rogle* i den nyeste *Tid* ville anvende, der glemme, at den væsentlige *Opgave* er det færdige *Sprog* med dets *eksisterende* *Former*, og som i det Hele *miskjende*, at *Ordets* *Gyldighed* og *Sandhed* ikke ligger i det, hvoraf det er kommet, men i det, hvortil det er blevet i *Sprogets* *Besidderes* *Bevidsthed*. Af denne *Miskjendelse* fremgaar da (som hos *Weissenborn*, hvis *selvstændige* *Arbejde* jeg forresten agter), foruden *Ud lærers* *Overskyldelse*, igjennem hele *Boiningens* læren den *henfigtsløse* *Etymologiseren*, der til bedre *Indsig* i, hvad *ante*, *post*, *apud*, *coram* er, forelægger *Disciplen* *Formodninger* om *an-te* eller *an-ti*, *po* og „en ikke tydelig *Tilføjning*“, *ape-ad*, *con-os*— „*Adverbialendelsen* *am*“. (I *Benarys* vidtløftige *Lautlehre* der *rømske* *Sprache* har den *comparative* *Iver* ikke sjelden *Oversvægt* over *Indsigten* i *Latin* og *findig* *Betragtning*.) I dette *Afsnit* har jeg § 12 fulgt den *sande* og *simple* *Stavelsebeling*, efter hvilken *Consonanten* i *Latin*, som i alle *Sprog*, hører til den *Vocal*, af hvilken den i *Udtalen* bæres, og forviist den *grundløse* *philologiske* *Vedtagt*, som jeg selv hidtil har føiet mig efter, til *Anmærkningen*. Det er ikke nok, at denne *Vedtagt* frembringer en *Mængde* *Consonantforbindelser* i *Begyndelsen* af *Stavelser*, som ingen *Latiner* *udtalte* (hvilket noksom sees af *Begrænsningen* af *Consonantforbindelserne* i *Ordens* *Begyndelse*), men den *forstyrrer* ogsaa *ellers*, navnlig ved at *forvanske* *Forfjellen* imellem *aabne* og *lukkede* *Stavelser* og derved *Grundreglen* for *Vocalovergangen* (§ 4 *Ann.* 8), ifølge hvilken *fa-cio* bliver til *perfi-cio*, men *fac-tus* til *perfec-tus*, ikke *perfi-ctus*. Det er derfor *hændet* mig, at en *anset* *tydsk* *Philolog* gjorde den *Indvending* imod *Betragtningen* af *faxo*, *capso* o. s. v. som *Futurer* paa *so*, at det da maatte hedde *percipso*, hvorimod *percepso* skulde henvises til *Perfektum*. (Naturligvis bliver *cap-io* til *perci-pio*, *cap-so* til *percep-so*.)

I § 13 har jeg kort angivet det sande Forhold og den radicale Modsætning imellem de gamle Sprogs Udtale og vore Sprogs, en Modsætning ikke i de enkelte Lyd, men i det herskende Princip, hvorefter i Almindelighed herre vrange Forestillinger. Men da denne Gjenstand, der forresten hænger nøie sammen med de gamle Sprogs hele Bygning og fuldige Bøining, saaledes som vi tage og maae tage det med den gamle Udtale, først faaer en umiddelbar praktisk Vigtighed, naar Taleren er om at begribe de Gamles Metrik (og Rhetoriens Belklangslære), maa jeg om denne hele Sag her henvise til den udførlige Fremstilling af den antike Metriks Grundlag, der vil blive trykt i Videnskabernes Selskabs historiske og filosofiske Skrifter 7de Deel.¹⁾ Her maa det være nok til foreløbig Orientering at sammensfatte Resultatet saaledes: Quantitetsforskjellen ligger i Vocalens Udtales Form, ikke i en absolut Tidslængde. Ligesom vi ganske tydelig udtale den lange Vocal i Ordene Bager og lodse anderledes end den korte i Bagger (Navnet) og losse, men alligevel det, hvori alle disse Ords første Stavelse er eens, Betoningen, er det væsentlige Moment i vor Udtale, det, der ene rager frem i Stavelsernes Følge og Modsætning og her deler dem i to mærkelig adskilte Klasser, saaledes høres naturligt viis i Græsk og Latin Accenten, men det, der i disse Sprogs Udtale, i Prosa som i Vers (der beroe paa den prosaiske Udtale), fornemmelig afficerede Dret og gav Stavelserne deres Character og Modsætning i Rækken og Følgen, var Quantitetsforskjellen. De gamle Sprogs Accent er heller ikke, som vor, Stamme stavelsens faste Accent, der, naar den hersker, med en naturlig Declamation fremhæver de for Betydningen vigtigste Dele af Ordene og saaledes følger Forestillingerernes Bevægelse; den er Bøining og Quantitet underordnet og fjerner sig ofte langt fra Stamme stavelsen (f. Ex. *amo*, *amavi*, *amavisse*, *amavissetis*), saa at dens Fremhersken vilde have haft en aldeles anden Virkning. En

¹⁾ Afhandlingen er allerede foredraget i Selskabet.

Gjenoplivelse af den sande gamle Udtale er i dette Punkt umulig. Først støde vi paa den Omstændighed, at vi i adskillige Tilfælde ikke engang ved Analogie og etymologisk Analyse kunne fastsætte Vocalens Qvantitet i positionslange Stammeafvelser; dernæst kunne vi, selv med stor Ulmage, dog ikke overalt tilberlig angive enten en accentueret eller en naccentueret Vocals Qvantitetsforskjel, f. Ex. ved i i vídeo og vidi eller ved e i patrē og vidē. Iundlertid tilliger jeg det, hvis Lærere, efter selv at have indøvet sig til fuldstømmen Sikkerhed, under Forhold, hvor Vælsen og Forskjellighed i de forskjellige Classer kan undgaaes, bestrebe sig for at vænne Disciplerne til i de deciderede Tilfælde at adskille de latinske Vocalers lange og korte Form, hvor vi let kunne adskille den, og altsaa at udtale sol som Sol, ikke som det tydske soll, den sidste Stavelse i honos og probos som i (Substantivet) Os, ikke som i (Pronomen) os. Men hermed, at de to o'er lyde forskjelligt og det korte er accentueret, er den antike Udtale (og den antike Høren) ingenlunde gjenfunden. Dertil kræves, at alle (hykkesomhelst) lange Vocalers sælles Form i Modsetning til alle de kortes skal afficere Øret langt mere end de betonedes Stavelers Egenhed i Forhold til de ubetonedes, saaledes at hlin første Modsetning udgjør den ene mærkelige Modulation, der i den almindelige Udtale af en Række Ord og Stavelser gjør sig gjældende; at altsaa i Ordene: honos alit artes, denne Modulation: honos alit artes vel er tilstede, men som underordnet og blivende indenfor de enkelte Ord, denne derimod: hōnos alit artes træder frem og afgjør Sætningens Klang for Øret. Denne Udtale (der, i Forbigaaende sagt, er langt mindre rhetorisk end vor) kunne vi ikke eftergjøre, og Forsøg derpaa ville kun lede til Latterlighed. Men saalænge vi ikke kunne gjøre det, skulde vi Philologer rigtignot tale med langt større Beskedenhed om de gamle Sprogs Vælskand, end det pleier at skee.

Den Opregning, som i Grammatikens (her § 18 og 19) gives af korte og lange Endelser, der stilles sammen uden mindste Slægtskab, er en Følge af, at vi ikke udtale efter Quantiteten; ellers burde og vilde naturligvis Bøiningsemdelsen læres og huskes i dens hele Form, hvortil Quantitetsbestemmelsen hører; man vilde opfatte *mensās* ligesom man har lærer og husker *amābam*, fordi den her tiltrædende Accent virkelig høres; nu bruge vi hiin Sammenstilling som et Redmiddel og memorere særskilt en Rængde Bestemmelser, der paa deres egen Plads efter vor Udtale ingen Virkelighed have. Dette Afsnit er altsaa egentlig mere et Supplement til Bøiningslæren end en Bestandsdel af den egentlige Lydlære (med Undtagelse af den almindelige Korthed af alle Endelser paa andre Consonanter end s), og jeg vilde ønske, at jeg havde betegnet denne Bestaffenhed af § 18 og 19 i det Ringeste ved Anmærkningstryk. Denne Art af principløse prosodiske Regler skal derfor indskrænkes til det strengt nødvendige Omfang og de Quantitetsbestemmelser ved Bøining og Ord dannelse, der enten ved den derpaa beroende Accentuation virkelig træde frem eller indholdes i omfattende Analogier, der alene omtales og betegnes ved Bøiningen og Orddannelsen selv, men ikke opstilles som saakaldte Regler om næstfødte Stavelses Quantitet, hvilke altsaa i denne Form ikke findes i denne Grammatik. Selv det, der i § 17 er anført under 1 a, b, c, fordi det berører Sætningen om den oprindelige Quantitets Fasthed, burde dog være hensat ved Verbalserien og her alene være henvist dertil; da vilde det første Led have faaet det sande og almindelige Udtryk: „3 Perfecter, der dannes paa i uden Reduplication, af andre Verber end dem paa *uo*, forlænges Verbets Stamme stavelse foran Endelsen“. ¹⁾

¹⁾ I § 21 med tilhørende Anmærkning 2 er første Gang rigtig adfælt den latinske og græske Regel om *muta cum liquida* og derved baade endel Rællen og nogen overflødig og ubestemt Detail bortfalden (s. f. Gr. hos Schnei-

I Bøiningslæren vil man Affnittet om Bønnet af den os fra Barndommen af indpræntede Regel om Byers og Landes Ravnæs almindelige Bønnet til Bønnet ifølge Betydningen kun finde en saare ringe Lønning i § 27, 2 Anm., men derved ogsaa være befriet fra en mærkelig Fordanskning af den latinske Analogie. Ikke et eneste latinsk Bynavn hører til Bønnet uden efter dets Endelses Character, og Latinerne have ikke følt nogen bestemt, af en Phantasieanskuelse vakt Drift til at udpræge Bynavnene i feminin Form, som Endelserne *um*, *i*, *e*, *ur*, *o* (s. nedenfor) vise. Bynavnene paa *us* ere alle uden Undtagelse græske (ligesom ogsaa de paa *a* i Fleertallet ere græske eller modtagne fra Grækerne), og Bevidstheden om, at denne Form var fremmed, holdt sig saa klart, at Silius Italicus, da han for det latinske og simple Tarentum vilde sætte en græsk, mere fornemt klingende Form, satte Tarentus, idet han glemte, at Byen paa virkeligt Græsk heed Taras. Det samme Forhold finder Sted ved Saguntum, for hvilken latinske, i god Prosa ene guldige Form (som Strabo ogsaa har) Digterne og Skribenter som Nela og Florus bruge Saguntus.¹⁾ Græske ere ogsaa Bynavnene paa *on*. De italienske Ravnæs paa *o* ere efter denne Endelses la-

der og hos Junpt § 31 med Anm.). I en ny Udgave skal Sagen blive stillet fuldkommen rigtig ved i § 6 alene at kalde *l* og *r* latinske liquida. At *m* og *n* ikke have denne Character i Latin, viser sig ogsaa i Consonantforbindelserne i Begyndelsen af Ord og Stavelser (§ 12, Anm. 1); kun i det forsvindende gnarus o. s. v. er en Bevning af *u* som latinsk liquida. (Den uforanderlige Længde af *u* i publicus berøer paa den Syncope, hvorved anden Stavelse i populus er udfalden.

- ¹⁾ Saguntum Raaer hos Livius XXI, 7, 15 (to Gange), 18, 21, XXVIII, 39 (to Gange); i XXI, 19 ville Haandskrifterne ved senere Undersøgelse vist give exciso, som allerede nu anføres af to; ligesaa Raaer Saguntum hos Plinius H. Nat. III c. 3 § 20 og XXXV, 46. Polybius og Appian kalde Byen Ζανάρδι. Hvor gammel Bønførelsen til Ζανάρδος er, er ikke let at sige.

tinste Analogie Masculiner, og denne Analogie har endogsaa bemærkt sig det græske Croton i Formen Croto; derimod ere de spanske Bynavne Femininer, forsaavidt Kjønnet lader sig paa vise (Barcino, Tarraco, Castulo, ogsaa det i iberiske Folks District liggende Ruscino), og det Samme maa da gjælde for de øvrige (Obulco, Olisipo o. s. v., ogsaa Carcaso). Naar nu udentvivl Narbo oprindelig hørte til samme Klasse, men som romersk Colonie dog hedder Narbo Martius, seer vi aabenbart her den latinske Analogie ved en romaniseret Stad, hvor Folkesproget gjorde sig gjældende, beseire den Indflydelse, der har gjort, at de øvrige fremmede Navne af denne Art optoges som Femininer, enten dette nu var græske Skribenters Exempel eller en anden os ubekendt Grund. Landenes Navne følge i Latin ligeledes simpelthen Endelsen, men denne er, med Undtagelse af de faa paa ium (Picenum Adjectiv), een for alle, den feminine ia (Africa). Den græske Endelse us forekommer (foruden i de to masculine oprindelige Appellativer Pontus og Bosphorus og det feminine Chersonesus samt det halve Appellativ Peloponnesus) i Ægyptus og Epirus som feminine efter Bynavnenes Analogie. Efterseer man nu de Exempler, der citeres paa Landes Navne satte (i Prosa) i Accusativ uden Præposition for at betegne Bevægelsens Retning (s. især Saases Anmærkn. til Reisig p. 694 og de af ham Anførte), vil man finde, at i dem af disse Exempler, der betyde Noget, staae udelukkende disse græske Navne paa us, allerøstest Ægyptus (hvorved kan tilføies Cic. de N. D. III. c. 22), og det bliver da klart, at Formligheden undertiden har draget disse fremmede Ord ind under en syntaktisk Analogie, under hvilken de ikke efter Betydningen hørte hen.¹⁾ Jeg har omtalt dette hele Punkt,

¹⁾ Det Samme er Grunden til Bøllingen imellem Cypri og in Cypro, Cyprum og in Cyprum. I alle profaiske Exempler paa den blotte Accusativ af større Plande for in staaer Cyprum, med Undtagelse af det ene Sardiniam venit hos Cic. pro leg. Man. c. 12, der nu bliver alde-

fordi det indeholder et ikke ganske interressant Exempel paa Sprogets ægte Analogiers Betydning ved Optagelse af fremmedt Stof, og fordi man, foruden at besejres fra den unyttige Regel om Bynavnene med dens mange Undtagelser, tillige, naar man udfylder Stad-, De- og Landnavnene paa us og dernæst ligeledes de græske feminine Navne paa us paa Duffe, Planter og Hedsstene, først ret tydelig ser den Modsatning, at Latin meget consequenter end Græsk (omend ikke ganske consequent) har udelukket Udgangen u (us) fra Funktionord.

De latinske Declinationer ere fra gammel Tid ordnede saaledes, at de to Modificationer af den aabne Form ere komne sammen, dernæst den lukkede med dens Biform og endelig Blandingsformen, saa at den nyere Forsknings Udvikling af disse Former ikke medfører nogen nødvendig Forandring i Opstillingen. Derimod har jeg i Følgen af Casusformernes gjort en Forandring, som jeg vel vidste, vilde være de Fleste paafaldende, men hvis Rigtighed ikke længe vil blive tvivlsom. Grundene derfor skal jeg kortelig fremsætte, idet jeg tillige henviser til min Afhandling om Kønnet i Sprogene i 5te Bind af det danske Videnskaberne Selskabs historiske og philosophiske Skrifter, hvor Accusativens Beskaffenhed først er angivet og Nominativedannelsen sat i Forbindelse med Kønnsforestillingen, samt til Magister Tregders dertil sig sluttende Afhandling de casuali nominatum Latinorum declinatione.¹⁾ Sagens Natur vil, fordi Accusativens Stilling efter dens Form

les isoleret og tvivlsomt. Ikke tvivlsomt er det derimod, at Grammatikerne have været for ilfsomme med, den ene efter den anden (Kamshorn, Jumpt, Saase, Weissenborn), at anføre Cic. de rep. III. c. 9 som Exempel paa Græcis sat for in Græcia. Græcis er ligesom styret af delubra, og ligesaa klar er den simple Genitivforbindelse i det Exempel, der pleier at anføres af (Hirtius) Bell. Gall. VIII præf. (res gestæ Galliarum Gallicæ).

- ¹⁾ Alereede Kæst satte i Formlæren Accusativen lige efter Nominativen, men har ikke udviklet Grundene. (I Samkritgrammatiken er det gammel Bedtægt.)

staaer i den inderligste Sammenhæng med dens Betydning og Function, medføre, at jeg med det Samme omtaler Accusativens syntaktiske Behandling. I den simpleste Veining af Navneordene, i Neutrum, er der endnu kun een Form for Ordet i de meest ligefremme Forhold i Sætningen, der tillige er dets Form som enkelt Benævnelse (udenfor Sætningen). I de Ord, der for Phantasien medførte Forestillingen om Personlighed eller Analogie dermed, tiltraadte en Udhævelse af Subjectsforholdet, hvorved hiin fælles Form deelte sig i to, magnum i magnus og magnum, og først herved opstod i Latin og Græsk en særegen Masculinendelse igjennem Casusbannelsen, da der ikke for Pankjonnet gives en særegen Characteristisk forud for Casusbannelsen, som for en stor Deel i Pankjonsord, nemlig de aabne. Den Form nu, der i Neutrum svarer baade til Nominativ og Accusativ og som i de andre Kjøen vedbliver som Accusativ efter Dannelsen af en Nominativ, er selv aldeles ikke dannet ved nogen særlig Endelse eller Suffix; det er Ordet uden Forholdsmærke, Stammen: ealear, ver, kun sædvanlig ved Udtalen noget modificeret. I de aabne Navneord (paa u og a) sluttes Ordet med den dunkle og sløve Nasallyd, det i Latin ved Elisionen forsvindende m, det græske ν, hvis Natur som parasitisk Slutningslyd viser sig klart i ν ἐπισχυοτινόν. I de lukkede Navneord (trede Declination) træder i Neutrum sædvanlig ingen saadan Lyd til, men derfor bortfalder ogsaa den ene af to Slutningsconsonanter tilsidst ved en sløv Udtale (lac, cor), eller den sidste Vocal bliver i den lukkede Stavelse dunklere (corpus, robur)¹⁾; i nogle Ord (i alle Adjectiver) føies til Consonanten en let Slutningsvocal, e, f. Gr. rete, forte;²⁾ i de øvrige Kjøen derimod tager denne Slutningsvocal endnu Nasalen til sig: consulem, urbem. (I Græsk antages i disse

1) Forskjellen mellem nomen og nomi-n-is berøer ligeledes paa den lukkede og aabne Stavelse; § 4, Anm. 8.

2) Mag. Treggers Anskuelse af dette e som oprindelig Bestanddeel af Stammen kan jeg ikke finde begrundet.

Rhøen alene Slutningsvocalen *a*.) At vi her ene og alene have euphoniske Modificationer for os, viser saavel Forholdet imellem de aabne og de lukkede Ord i Neutrum, af hvilke hine have *m*, disse deels intet Tillæg, deels *e*, som imellem de lukkede Ord i Neutrum og i de andre Rhøen, i det Neutrum ingen Endelse har eller *e*, de andre *em*, samt den paa *m* endende Forms Nominativfunction i de aabne Intetkjønsord, hvortil endelig kommer den totale Overflødighed af et Accusativsuffix, som nedenfor vil vise sig. Bortkastelsen af den euphoniske Tilføielse ved en livligere Udtale var tilstrækkelig til Nominativdannelsen i Hunkjønnsordene paa *a* og i nogle lukkede Høn- og Hunkjønnsord, hvilke da ved Tabet af dette Paa-
 hæng udsattes for Svækkelse og Bortfalden af Slutningsconsonanten (*sermo* for *sermōa*). Af denne Udvikling af den latinske og græske Nominativs og Accusativs Dannelsesforhold, der forresten har sin vidt udbredte Analogie i den hele Sprogstamme, hvortil Latin og Græsk høre, fremgaaer nu, at man for det Første bør stille Accusativ sammen med Nominativ for at Neutrets Enhed ikke skal opløses i to (eller, naar Vocativ ogsaa stilles særskilt, tre) Former. Dernæst bør ikke engang i de andre Rhøen den Kasus, der er den blot euphonisk modificerede Stamme sættes hen imellem de ved særegne Endelser dannede specielle Kasus. Derfor vindes ved den rigtige Orden ogsaa det, at ikke atter den ene Form (Kasus), der i Fleertallet svarer til Enkelttallets Dativ og Ablativ, deles i to ved den mellemkommende Accusativ; ligesom ogsaa i anden Declinations Enkelttal Formen paa *o* bliver uadskilt. Vil man regne den rigtige Indsigt i Formernes egen Væbskaffenhed og dennes Forhold til deres Function for Intet, er det dog virkelig paa Disciplens Standpunkt ikke at foragte, at den kunstigt slyngede Række: *signum, signi, signo, signum, signum, signo*, og fremdeles: *signa, signorum, signis, signa, signa, signis*, reduceres til denne simple Korthed: *signum, signi, signo; signa, signorum, signis*.¹⁾ En ikke ringe

¹⁾ Som Mange overhovedet ere færdedes ingeniøse i at ud-

Bindning i Indsigt er det nu allerede, at Disciplen holdes til den rigtige Forestilling, som ofte ikke engang Grammatikforfattere naaer, at en Casus ikke er Ordet brugt i en vis Forbindelse, men Ordet brugt i en vis Form ifølge Forbindelsen, og at der altsaa i Virkeligheden ikke gives flere Casus i et Sprog, end der ere Casusformer.¹⁾ Forlade vi et Dieblit Disciplens Standpunkt, da erindre vi, at man ikke sjelden træffer paa Forfattere, der ikke ret kunne skjæne imellem det, som i et Sprog betegnes ved særegne Bøininger, og det, som uden flig Betegnelse ikke mindre klart er tilskede i den Talendes og fremkaldes i den Hørendes Bevidsthed; navnlig viser dette sig ofte, hvor Taleren er om Sprogenes formeentlige Fortrin og Mangler. Herimod vil det nu være godt at gjøre sig ret tydeligt, at Latinerne i Fleertallet kun have een Casus for de samme Forhold, for hvilke de i Enkelttallet have to, Dativ og Ablativ, og i selve Enkelttallet i Panktions-

finde de gode Sider ved en urigtig Fremgangsmaade, har jeg ogsaa hørt anføre, at den sædvanlige Følge stærker Opmærksomheden. Der er vel nok, der gjør Krav paa den alligevel.

- 1) I og for sig er det ikke nøagtigt at tillægge de latinske Intetkjensord baade Nominativ og Accusativ, da de ikke have disse to Casus; ligesaa forholder det sig med Dativ og Ablativ i Fleertallet; for Bequemmeligheds Skyld betegnes den udeelte Casus ved de forenede Rævne for de to Former, hvori den i de andre Kjøn eller det andet Tal har deelt sig, istedenfor ved et eget Navn. Endnu mere gjælder dette om Vocativ. Heraf følger rigtignok, at vort Modersmaal nu ikke engang i Pronominerne (mig, ham) har en Dativ og Accusativ i anden Mening, end at det har en Form, hvis Betydnings Omfang omtrent kan udtrykkes ved en Sammenligning med hine to Casus i andre Sprog og i dets eget Stammesprog. (Correct begrænses Omfanget saaledes: De personlige Pronominer hedde mig, ham, hende overalt udenfor Subjectforholdet og Genitiv, altsaa ogsaa som Prædicatsord ved er, bliver: Det er, bliver mig.

og Punktjondord een Kasus mere end i Intetjondordene. Fremdeles kan Dativens og Ablativens udeelte Eenhed i Flertallet tjene til en meget beleilig Paamindelse om, at man ikke maa tænke sig Kasusbetegnelsen i et Sprog udviklet efter en bevist Abstraction, og at man maa opfatte just disse specielle Kasus Grundbetydning med en vakkende Begrændning, der efterhaanden tog en fast Stiftelse. Af umiddelbar praktisk Vigtighed i Skolen er den rigtige syntaktiske Behandling af Accusativens i Forhold til de andre Kasus og denne forberedes ved den rigtige Orden i Formulæren. Idet man hidtil i Formulæren satte Accusativ imellem Dativ og Ablativ, fulgte man i Syntaxen samme Orden, det er, man kom til Prædicatets første og nærmeste Bestemmelse, efterat specielle vare afhandlede, og man betragtede og fremstillede, i Forbindelse hermed, det ved Accusativens betegnede Forhold ganske i samme Lys som dem, der betegnes ved Dativ og Ablativ.¹⁾ Da man derfor i den nyere Tid søgte at fastsætte Grundbetydningerne af de enkelte saakaldte oblique Kasus og for Dativ og Ablativ rigtig fandt denne i Betegnelsen af et Steds- og Retningsforhold, overførte man ogsaa dette paa Accusativ som Betegnelse af det, hvortil en Bevægelse skeer. Idet man greb den aldeles specielle og underordnede Brug af Accusativens af Afsættelserne som Udgangspunkt og Redhjælp, paabegyndte man Sprogbehandlingen den Urimelighed at have betegnet Objectet som et Punkt udenfor Handlingen, til hvilket denne bevægede sig hen. Medens Sproget ellers afbilder den Totalanskuelse, hvortil Forestillingerne ordne sig, skulde det her ved enhver Anskuelse af en Handling af en Gjenstand have afbrudt Anskuelserns Sammenhæng og indstødt den almindelige og abstrakte Forestilling om en Handlingens Bevægelse ud fra Subjectet og hertil have henført Gjenstanden, hvorved da rigtig nok Betegnelsen af Objectet vilde være falden sammen med den adver-

¹⁾ I Nisens og Oppermanns Sproglærer er i Syntaxen Accusativ opstillet efter min Theorie.

blikke Betegnelse af Retningspunktet for en virkelig Bevægelse
 hvis ikke just det regelmæssige Sprog her aldrig (uden ved
 Bynavnene) havde brugt Accusativem (næmlig alene). At man
 overfaae, at Dativ og Ablativ dannes ved Suffixer, hvori en
 speciel Forholdsbetegnelse ligger, men at Accusativ slet intet
 Suffix har, der kan give den en sig Betydning, vil jeg her
 ikke udhæve; dog burde det i det Ringeste ved de luffede
 Intentionord være faldet Theoriens Ophavsmand ind, at
 Dativ og Ablativ aldrig savne et Mærke, men Accusativ
 aldrig har det. Dativ og Ablativ (Genitiv kan her udelades
 af Betragtningen) betegne Forestillinger, der i Anskuelsen af
 Sætningen sees udenfor Handlingen, i et Forhold til og
 ved denne, der nærmest viser og sandseliggjør sig som rumligt
 og betegnes som saadant; Objectet derimod er selv i Hand-
 lingen, der ligesaa meget foregaaer paa og ved dette, som ved
 Subjectet; det er Handlingens anden Factor (det passive Sub-
 ject). Her er intet Forhold til Handlingen at betegne og
 Ordet sættes ligefrem uden Bøining til Verbet, med hvilket
 det for den Talende og Tilhøreren forener sig. Men denne
 simple Juxtaposition benytter Sproget i nogle Tilfælde, hvor
 en Forestilling ikke som Object umiddelbart bærer en Hand-
 ling, men dog ifølge et vist Prædicats og sin egen Natur saa
 let fattes i sit Forhold til dette, at en særegen Betegnelse er
 overflødig. (Tiden, Maalet). Præpositionerne slutte sig deels
 til det ufleterede Ord, saa at Forholdsbetegnelsen ligger i
 Præpositionen, deels forbinde de sig med Ordet i en Bøiningss-
 form, der allerede indeholder en almindelig Antydning af et
 vist Forhold, saa at ved Præpositionerne med Ablativ For-
 holdsbetegnelsen er dobbelt. (Bynavne i Forening med et Præ-
 dicat, der angiver Bevægelse, opfattes, paa Grund af, at de
 betegne enkelte Punkter, saa let som Tilkjendegivelse af Bevægel-
 sens Retning, at dette Forhold ikke engang angives ved Præposi-
 tion.) Idet nu i Han- og Funktionsord en Subjectscasus
 danner sig, bliver altsaa Accusativem tilbage som Ordet uden
 videre grammatisk Bestemmelse, end at det ikke er Subject

(eller Prædicatsord ved *suum* eller et passivt Verbum), og dens Brug udstrækker sig indtil Nødvendigheden af en speciel Betegnelse indtræder. ¹⁾ Af denne Udvidning, haaber jeg, at Nødvendigheden af i Syntaxen at gaae fra Nominativen og Subjectet over til Accusativen og dernæst til de specielle Casus vil være indlysende, og jeg anseer denne Fastsættelse af Accusativens Natur og Plads som en væsentlig Forbedring i Fremstillingen af den latinske Grammatik, der med det Samme er angiven for de øvrige Sprog, der have samme Casussystem, nærmest for Græsk. Hvis det nu i Førelserne forekommer Noget, at denne Anordning dog ikke i Udførelsen viser en saa indgribende praktisk Indsigelse, som her antydes, maa det vel overveies, hvad der her er det Væsentlige. Der er her ikke Tale om enkelte nye Facta, der skulde fremkomme, men om en Opfatning, der ved sin Rigtighed og Naturlighed skaffer Begreberne Indgang og Klarhed, i Skolegrammatikken naturligvis uden megen Ophævelse i Ord og gjentagen Paaberaabelse af den givne Grundforestilling. Disciplen føres strax til Præ-

¹⁾ Ved *doceo aliquem aliquid* og de øvrige Verber med samme Forbindelse er Forholdet dette, at under en vis Bidde af Verbets Begreb to Forestillinger frembyde sig som umiddelbart udfyldende det og som behandlede Gjenstande, først og nærmest Personen, idet Betydningen belærer, (*celo*, holder i Uvidenhed, *flagito*, kræver En) fremtræder (hvoraf Passivconstructionen), dernæst Sagen, idet Betydningen gaaer over til lærer fra mig (*celo*, følger, *flagito*, kræver Noget), og at nu begge Forbindelser slaaes sammen, uden at Sproget deciderer sig for den ene Opfatning af Verbet. Derfor er her Navnet fjernere Object paa sin Plads, der ellers gjerne bruges meningsløst om de i § 237 forklarede Udtryksformer. At sige, at det rigtige burde have heddet *docere alicui aliquid* (og da ogsaa paa Tydsk *Einem etwas lehren*) indeholder den falske Forudsætning, at *docere* decideret var = *trado*, forebrager; men det var det just ikke, ja ikke engang nærmest.

dicatets simpleste Udfyldning, hvorved tillige den passive Sætning sættes i Forbindelse med den active; han vænnes til i Accusativen slet ikke at søge nogen særlig ved Formen angiven Betydning og tillukter derfor let de øvrige Anvendelser af Accusativ, idet han her i Gjerningen har den danske betegnelseløse Forbindelse (kun at han i Latin udenfor Neutrum har Forstjellen fra Nominativ), og han savner derfor heller ikke i Neutrum en Betegnelse, der skulde svare til den i de andre Køn. Indsigten i Accusativ med Infinitiv er hermed forud given ham; i den Vælsen i Brugen af Accusativ og Ablativ, der omtales § 234, og 235 Anm. 3, seer han, naar han med Kundskab om Ablativens Brug vender tilbage dertil, kun en Ubestemthed, der ogsaa i Dansk kan vise sig, idet Sproget ved Siden af den tilstrækkelige betegnelseløse Postillen af Ordet (*vixit annos decem*, han levede 10 Aar) ogsaa har anvendt Betegnelse af Forestillingen som en Omstændighed og Ubestemmelse (*vixit annis decem* = i 10 Aar; kun at denne sidste Forbindelse først efter den ciceronianste Tid bliver hyppigere). Endog ved den i § 303 b omtalte Attraction vil han selv føle, hvorfor den i Accusativ er let og naturlig, men ikke gaaer an i de andre Casus. Fra denne Opfatning af Accusativen gaaer nu Disciplen over til de Casus, der betegne et særegt Forhold udenfra til Prædicatet, hvilket særegne Forhold noget forskjelligt modificeret skal vise sig i de enkelte Regler.¹⁾ Naar nu altsaa i Syntaxen Nominativ og

¹⁾ Med denne Fremstillingsmaade fremtræder ogsaa Begrebet om Verbernes Transitivitet i et klarere Lys, nemlig i Forhold til de Verber, der forbindes med en enkelt Dativ (§ 244). Et Verbum er transitivt, naar det medfører Forestillingen om en Behandling, hvori altsaa Gjenstanden som behandlet ligefrem medoptages; intransitivt er det, naar det (i Latin og oprindeligt) betegner Handlingen opfattet saaledes, at Gjenstanden bliver udenfor, ikke indtræder som behandlet, medens der dog ved Dativen betegnes en langt nærmere Sammensmeltning med den til Forestillingens Fuldstændighed nødvendige

Accusativ skulde forbindes, maa det ogsaa være rigtigt at forberede herpaa ved at sammensille dem saaledes i Voiningslæren, at deres Formslægtskab (i Neutrum) falder i Vinene. Anderledes forholder det sig med Genitiv, som jeg i Formlæren har beholdt foran Dativ og Ablativ, i Syntaxen sat efter, fordi Dativ og Ablativ slutte sig til Prædicatet og fra Siden træde til den directe Bestemmelse ved Accusativen, medens Genitiven væsentligen har en anden Function, sluttende sig til en substantivisk Forestilling; i Formen er der derimod Intet, der anbefaler den ene Orden fremfor den anden; her kunde altsaa den Casus vedblive at staae først, som efter Vedtægt i tredje Declination bruges til at betegne Stammens Form foran Endelser, hvortil Accusativ ikke kan bruges i Neutrum.

I Behandlingen af tredje Declination forklarer § 38 Forholdet imellem Stammen og Ordets i Nominalis udprægede Form i Almindelighed og angiver i fuldstændig Classification de heraf og af Kjønnsforskjellen fremkommende Hovedmodificationer i

Genfærdighedsstand end ved Tilfælselsen med en Præposition. Ved Mangelen paa en særegen Dativ forsvinder i Dansk denne Forskjel som synlig i Forbindelsen af Verbum og Substantiv, og man bør i Dansk ikke tale om Berber, der styre Dativ. Men Sproget opgiver dog derfor ikke strax eller ganske Grindringen om den Forskjel i Forbindelsens Betydning, der før var ydre betegnet. Fordi, paa vort Sprogs nuværende Standpunkt, at ødelægge og at Rade eller gavne maae siges at forbindes med samme Casus, derfor siger man dog hverken jeg Rades eller jeg gavnens. Forskjellen maa da nu i Dansk opfattes som en Forskjel imellem de Berber, der, ifølge Betydningen af en virkelig activ Behandling og Paavirkning, kunne udfiges passivt om den til Activet friede Gjenstand, og dem, der ikke kunne det. Denne Forskjel har nu en mindre bestemt Grundse, analog med hvad der i Latin viser sig ved intransitive Berbers fuldstændige eller ufuldstændige Overgang til transitiv Brug (rideor, men ikke horreo; excedo fines, men ikke, før Tertullian, fines exceduntur).

Bøiningen; i § 39 eftervises dernæst Stammerne og i Forbindelse hermed Kønnet, saa at Disciplen faaer Kjønsreglen, forsaavidt Regel kan gives, i den sande Form. Thi da i Nominativ s er aldeles fælles for Pantjøn og Puntjøn og samme Lyd som radical eller euphonist kan fremkomme i Neutrum, og da Nominativendelsen ikke antages i alle Pantjøn- og Puntjønord, kan der for Erkjendelsen af Kønnet efter Ordernes Form i Nominativ, naar man indskrænker sig til Endelsen, ingen anden Regel udbrages end den, at de Ord, der endes paa et s, der ikke er radicalt og ikke kan være fremkommet ved euphonist Modification (som f. Ex. ikke s med en Consonant foran, altsaa ogsaa x)¹⁾ ere enten Masculiner eller Femininer, men de Ord, hvori s i Nominativ savnes uden en Lydanalogie, der udelukker det (som efter l og r), ere Neutra (rete, caput)²⁾. I de sædvanlige Kjønsregler medtages derfor tildeels Stammens Form (idet man siger or, er o. s. v.), men da herved aldeles ikke tages Hensyn til den Forandring, Stammen kan have lidt i Nominativ, blive Reglerne principløse og uordentlige. De Regler, der, foruden den anførte, kunne gives, beroe derpaa, at visse i Bøiningstammen indeholdte Afledningseendelser ere forbundne med en til et vist Køn førende Opfatning af Forestillingen; hvor denne Tendents er vakkende, opstaae Undtagelser; hvor den er aldeles ubestemt eller hvor ingen slig Afledningseendelse indeholdes i Stammen, savnes Grundlaget for en Regel; Kønnet maa da, forsaavidt ikke Betydningen lige-

¹⁾ Atriplex, en forvasket Udtale af et groft Ord, hører til de affides liggende Smaaating, der ligesaaalidet høre hjemme i en Skolegrammatik som den Fisk ancorago eller den Fisk esox o. s. v.

²⁾ Genitiven capitis (o: Stammen capit) vilde i Masculin give en Nominativ capes (= miles); i Neutrum er i forbundet paa samme Maade som o i robur. Ved en Syncope i Udtalen dannes biceps o. s. v. (a til i i Sammensætningen og dette til e i den lukkede Stavelse).

frem og tydelig gjør Udslaget, læres enkeltviis, men dog naturligt i Forening med Ordets anden grammatikalste Bestemmelse, Forholdet imellem Nominativ og Stamme, saa at ogsaa disse Ord, ligesom de, om hvilke Kjønsregler gives, paa eensgang tilegnes fuldstændigt i grammatikalst Henseende. Ved Ordene paa is, Gen. is, angives om Stammen blot, at den bliver uforandret foran den ved i tilføjede Nominativendelse; der er altsaa intet deciderende Moment for Han- eller Hunkjønnets, og heraf følger da Mængden af Undtagelser fra den Regel, som man alligevel opstiller for dog kun at behøve at lære Kjønnets enkeltviis for den mindre Halvdel af Ordene. Det, jeg nu ved den fulgte Anordning i § 39 har søgt at opnaa, er, at Disciplene ledes til den rigtige Opfatning, medens de dog kun have at gøre med Stammerne i deres virkelige Fremtræden i det færdige Ord (i Genitiven og i Nominativen), da derimod de Grammatikere, der i den nyeste Tid have forsøgt en rationel Behandling af dette Affnit, baade paa en for Disciplen besværlig Maade gaae ud fra de endnu ikke med Flexionsendelser forbundne Stammer og i andre Henseender have forfeilet Overskueligheden, især ved den dobbelte Fremstilling af disse Stammers Determination til Nominativ og til Køn. Alt man ved at gaae ud fra Ordets i det færdige Sprog gyldige Hovedform, Nominativen, og derfra tilbage til Stammen faaer nogle beslægtede Former lidt adskille (som robur, med euphonist modificeret Nominativ af robör-is, fra æquor og begge fra corpus af corpör-is), er neppe af stor Vigtighed efter de i § 38 givne Forklaringer. Forresten vil Intet være til Hindrer for, at Læreren under og efter Indøvelsen og Memoreringen af Hovedformerne i § 39 lader dem sammenstille ogsaa saaledes, at de til eet Køn hørende Former træde sammen (Masc. uden s og med s, Femininer uden s og med s, Neutra uden og med (radicalt) s) ¹.)

¹) Af Enkeltheder vil jeg i Forbigaaende anføre den G. 41 her først tilføjede nærmere Bestemmelse om, i hvilke

I de næste Udsnit af Bøiningstæren indtil Verbet er der neppe Noget, som det kan være nødvendigt her at omtale særskilt, uagtet enkelte Punkter have faaet en noget forandret Fremstilling, hvorpaa Exempler ville findes i § 50, 57, 58 b, 64 og 75 ¹⁾. I Cap. 12 har jeg ved en nyere Classification af Demonstrativerne tillige optaget alius og alter imellem dem, da begge disse Ord indeholde en Angivelse og Bestem-

Ord baade Nominativen or og os findes. *Hi amos, torpos, pavos* o. s. v. ere aldeles ulatinste Former. (Pavos staaer trykt i et Vers af Pacuvius hos Cicero Orat. c. 46 i Udgaverne fra Victorius af, men aldeles mod Haandskrifterne; s. Drelles mindre Udgave.)

- ¹⁾ Endnu opstilles hyppigt (f. Ex. hos Ramshorn p. 515) *bina sestertia* med Distributiv som det regelmæssige Udtryk, da det dog, hvor ikke en virkelig Distributivbetødning kommer til (f. Ex. Cic. in Verr. III, 50, Parad. VI, 3: 600 hvert Aar), kun er en digterisk Frihed for duo (efter § 75 d). Grunden til denne Feiltagelse maa søges deri, at man urigtig har ved sestertia tænkt paa den talrigere Art af pluralia tantum istedenfor den Klasse, til hvilken *liberi* o. s. v. høre. Den af Sumpt (til Verrienerne III, 50, og i Grammatiken § 873, 3 fremsatte Bemærkning (der allerede forekom hos ældre Philologer), at sestertia i Prosa er meget sjældent og hos Cicero maafee kun forekommer i de to ovenfor anførte Steder, maa indskrænkes. I de verrinske Taler selv læses II, c. 20 *illa sestertia ducenta quinquaginta* og ad Fam. V, 20 § 9 læses *sestertia XXII*, de HS *centum*, *ista HS centum*. Heller ikke er det rigtigt, at man først efter Cicero har declineret Udtryk som *sestertium decies* (Sumpt § 873, 3, Weissenborn S. 263 o. s. v.). Ad Att. IV, 2, 5 (citeret hos Ramshorn) staaer: *superficiem ædium æstimarunt HS (sestertio) decies*, og pro Font. § 4 (i det af Niebuhr fundne Stykke) læses: *Testis non invenitur in ducentis et tricies sestertio*. Denne Anmærkning maa tjene til Exempel paa, at Afvigelsen fra eller Forbigaaelsen af andre deslige Bemærkninger i min Grammatik beroer paa Grunde.

melse af et Subject ved Relationen til noget Bestemt. ¹⁾ Til *alius* forholder *alienus* sig som de possessive Adjectiver (aldeles forskellige fra oprindelige Pronomener i Adjectivform) til *me*, *te*, *se*. I Fremstillingen af Verbets Boining vil det vel være overflødigt nu at retfærdiggjøre Opstillingen af de forskellige Perfectdannelser i tredje Conjugation som lige berettigede, skøndt ikke lige udbredte i Sprogets Bestræbelse for at danne en Form for den absolute Betegnelse af Fortiden og for Fortællingen, en Bestræbelse, hvori det har benyttet forskellige Veie og Elementer ved Siden af hverandre. Og saa i anden Conjugation burde maaskee den ved § 122 tilføjede Anmærkning være anbragt tidligere (§ 100), saa at Endelsen *ui* strax opfattedes som en Dannelse for *verba impura*, hvorefter i og si i anden Conjugation ikke i sig selv ere afvigende, undtagen forsaavidt som Formen *ui* med en vis Overvægt har sluttet sig til Præsensformen paa *eo* og navnlig i de intransitive Tilstandsverber (*areo*, *floreo*, *palleo* o. s. v.) er bleven den regelmæssige. At den anden Conjugations Verber kun usædvanligt ere *verba pura*, fremtræder især i en meget vigtig Regel i Ordbygningen, der selv i den næste Tid er forunderlig overseet (§ 177 b), uagtet den egentlig allerede tydelig er udtrykt i Supinumsdannelsen med Bindevocal (*mon-i-tum*) ²⁾. For nogle Punkter af Verbets Boining, der her ere fremstillede afvigende fra det almindelig Vedtagne, har jeg tidligere haft Leilighed til at gjøre Rede, nemlig for Nødvendigheden

¹⁾ Quantitetsbestemmelsen *alterius*, i Vers oftest *alterius*, beroer paa den Bemærkning af Professor Ritschl, at den af Analogien fordrede Quantitet altid findes i jamfiste Vers (f. Ex. hos Terentius Andr. IV, 1, 4, hos Terentianus Maurus 1352, 1611, 2184), men at man i Hexametret bestandig maatte sige *alterius* (ligesom man tillod sig *illius*), da *alterius* ikke kan komme ind i et dactylisk Vers. Allgem. Hall. Literaturzeit. 1833. Nr. 208.

²⁾ Endnu Dünker (i det nedenfor anførte Skrift p. 106) troer at *latibulum* staaer for *latebulum*.

af at opstille *amaverim* ikke blot som *Perfectum*, men tillige som *Futurum exactum* i *Conjunctiv* (og oprindeligt og først dette), i min Afhandling de formarum quarundam verbi Latini natura et usu (p. I et II, Haun. 1835 et 1836), for Udeladelsen af den fingerede *Imperativ*form *amaminor* i et Program fra 1837 (de locis quibusdam grammaticæ Lat. admonitiones, i hvilket jeg p. 15 og 16 tillige har afvist *Etingrundene* for Antagelsen af en *Sammentrækning* af *amavit* til *amat* o. s. v.), og for de ældre *Former* af *Futurum* i *Judicativ* (*saxo*) og *Conjunctiv* (*saxim*, *ausim*, § 115 f) i den førstnævnte Afhandling (med Afsondring fra den i § 113 Anm. 3 omtalte og begrænsede *Syncope*).¹⁾ Et Punkt derimod, om hvilket det med Hensyn til Formens og dens Betydnings Udvikling ikke vil være overflødigt her at tale kortelig, er Forholdet med *Gerundium* og *Gerundivum*. Dette sidste Navn, der betegner Formernes Sammenhæng, har jeg kaldt tilbage for det aldeles forfæstelige Navn af *Futurum Participium* i *Passiv*; *Futurums* Betydning har Formen aldrig og den svarer ikke i mindste Maade til *Participium Futurum* i *Activ*.²⁾ De Spørgsmaal, der ere at løse i en tilfredsstillende Forklaring af denne Gjenstand, ere, dels hvorledes den active og passive Betydning komme til at knytte sig til væsentlig samme Form, dels hvorledes Betydningen af Tilhørsighed snart kan ligge i *Gerundivum*, snart ikke, samt

¹⁾ Hos Weissenborn S. 154 er en Anelse om den rigtige Sammenhæng af Formerne *saxo* o. s. v., men som forstyrres ved det falske *saxem* og ved Forestillingen om *Fut. exactum* og *Perf. Conjunctiv*.

²⁾ *Livius's* undertiden urigtig forklarende og anvendte Ord *ante conditam condendamve urbem* ere forklarede § 417 Anm. 1 saaledes, at ogsaa her Betegnelsen af Handlingen under dens Foregaaen viser sig. Til et reent *Participium Præsens* i *Passiv* har *Gerundivum* udviklet sig i Brugen af *volvendus* for *qui (dum) volvitur* hos *Virgil* (*Æn. IX, 6*) efter *Ennius* (hos *Barro de L. L. VII p. 100 Bip.*) og *Lucretius* (*V, 1275*).

endelig, hvorledes Tilbørlighedsbetydningen, som ellers er udelukket fra den active Form, Gerundiet, dog fremkommer i *timendum est poenas*. Thi Forsøg enten paa at bortskaffe Gerundiets tydelige active Betydning ved Hjælp af de Steder, hvor det som absolut Betegnelse af Verbets Begreb (*principium movendi = motus*) sættes saaledes, at det, ligesom henført til Sætningens grammatikalste Subject, synes at faae en passiv Betydning med Hensyn til dette (*urit videndo femina*), eller paa at nægte Formernes oprindelige Sammenhæng og Enhed (*studium legendi librum* og *libri legendi* og *liber legendus est*) maae fortales som Forvanskning, ikke Forklaring af det bestemt nok fremtrædende Phænomen. Gangen i Udviklingen fremstiller sig da saaledes: For Verbets Begreb i Almindelighed (som Infinitiv), dannedes, hvor det indtraadte i Forbindelser, der krævede Nominalflexion, Gerundiet *amandi* o. s. v., ikke som virkeligt Verbalsubstantiv (styrkende Genitiv), men just med Vibeholdelse af Verbalopfattelsen. Dette ægte Gerundium har ingen Nominativ; thi som saadan bruges Infinitiven selv; som Accusativ slutter det sig alene til Præpositionerne, der efter Sprogsfølelsen krævede et Ord efter sig med Udseende af Nomen. Verbets Begreb sættes dernæst som Nominalbegreb i en løs og ikke nøiere bestemt Forbindelse med et Subject, hvorpaa det tænkes at have Anvendelse og komme til syne, saaledes at det enten ligesom ved Verbet er henføres dertil (som i Tydsk: der Brief ist zu schreiben) eller ved Betegnelsen af en Handling, som gaaer ud paa hiin Anvendelse (at tage, give o. s. v. Noget at gøre). For denne prædicative Brug uddannes nu af den allerede eksisterende Nominalform (Gerundiet) en Adjectivform ved den blotte Kjønsbetegnelse (*amandus*, a, um), og saaledes har Sproget Gerundivet, hvori efter Formens Elementer og Oprindelsen ligesaa lidet ligger en Betegnelse af Tilbørlighed eller en passiv Bemærkelse som i det tydske zu schreiben eller i det danske at gøre; Tilbørlighedsbetydningen fremkommer af Forbindelsen, og Passivbetydningen hæfter sig strax fast til Adjectivformen som den, der dannes for at betegne Verbalbegrebet

i Udførelse paa et (lidende) Subject.¹⁾ Dette Adjectiv kan nu paa den ene Side, umiddelbart forbundet med et Substantiv, idet Bemærkelsen af Tilhørighed ganske falder bort, alene characterisere Substantivet i dets Tilstand under Handlingens Udførelse derpaa og dermed tillige udtrykke selve Handlingens Begreb (i Anvendelse), saa at det indtræder for Gerundiet selv (*suspicio regni appetendi* for *appetendi regnum* eller *appetitionis regni*, ligesom *appetiti regni*); men, ligesom ved Gerundiet selv, er der ikke Anledning til paa denne Maade at bruge det i Nominativ. Paa den anden Side kan den oprindelig i Forbindelsen liggende Betydning af Tilhørighed fæste sig saaledes til Formen, at Gerundivet ogsaa udenfor hiin Forbindelse beholder den: *vir admirandus*, *non spernendus*. (I Tydskt dannes herfor, ved at gaae ud fra den omtalte Brug af Infinitiven: *der zu schreibende Brief*, *ein nicht zu verachtender Feind*). Den samme Analogie, der efter det personlige Passiv *amatur* danner det upersonlige *venitur*, danner da ogsaa efter *res facienda est* af *veniendi* det upersonlige *veniendum est*, ligesom *ventum est*. Strængt taget er altsaa *veniendum* vistnok ikke Nominativ af Gerundium, men Gerundiv (Participium) dannet for det upersonlige Udtryk. Men dette, til Fuldstændigheden af Udtryksformen nødvendige *veniendum est* (= oportet venire) har dernæst, ved en af de i Sprogene ikke sjeldne Fortsættelser af en Dannelse ud over dens Grændser, fremkaldt den overflødige tilsvarende Form *agendum est* (= oportet agere), hvortil da maa slutte sig *Accusativ* (*vigilias*), og saaledes have vi en Form, som man paa Grund af dens Forbindelse med *Accusativ* og dens active Character ikke gjerne tillægger dens efter hele Udviklingen sande Navn, Gerundiv, skjøndt man burde erindre, at Grækerne, der slet intet Analogon have til det ægte Ge-

¹⁾ Den islandske Brug af det active Participium vil jeg her ikke tage med, skjøndt det giver en ikke uvigtig Analogie, da jeg desto værre ikke kan tale med selvstændig Kundskab derom.

rundium eller til Gerundivet i Gerundiets Function, derimod ved *δοτέος* have dannet den til *faciendum est* rem aldeles svarende Form (*δοτέον ἐστὶ ἀργύριον*) og beholdt den som regelmæssig. Jeg har med Andre kaldt dette *faciendum* Nominativ af Gerundium, men vilde nu ikke gøre det, saameget mere som denne Benævnelse nøder til at begynde den syntaktiske Lære om Gerundium fra et urigtigt Punkt og med Omstalten af en Construction, der strax maa betegnes som usædvanlig og forældet, ligesom den i Virkeligheden er en Udvæxt i Sproget. Det er overhovedet værd at lægge Mærke til, at en saadan (en vis syntaktisk Analogie fortsættende) Forms sporadiske Forekomst hos Skribenter som Plautus, Lucretius, Varro ved Siden af mange Gange talrigere Exempler af den sædvanlige ingenlunde er et Bevis for Formens fortrinlige Oprindelighed (thi Sprogets Udviklingsbevægelse i det Store ligger forud for disse Skribenter og kunde have efterladt dem fragmentariske Forsøg, der siden opgaves), ja ikke engang altid for en meget høi Alder. Thi vore ældste latinske Skribenter levede i og efter en Periode, hvori den vanskelige Behandling af et lidet fastsat Skriftsprog under idelig Oversættelse af Græsk kunde medføre mere end eet forfæilet Forsøg, som f. Ex. det at danne en Infinitiv svarende til *εὐψοιῶν* (*expugnassere*). I en ny Udgave vil altsaa det syntaktiske Ufsnit om Gerundium, med Bibeholdelse af alt det Enkelte, blive ordnet saaledes, at Gerundiet uden Nominativ og Gerundivet i Gerundiets Function sættes først, dernæst Gerundivet med Betydningen af Tilhørs- lighed og her den upersonlige Form *eundum est* finder sin Plads, hvortil anmærkningsværdig slutter sig *agendum est vigilias*. ¹⁾

¹⁾ Med den her givne Fremstilling af Gerundium og Gerundiv kan sammenlignes Saases Forsøg til en Forklaring i Anmærkningen 580 til Kejsers Forelæsninger, S. 746 ff., der lider af den samme af de ovenfor antydede Mangler i Behandlingen, og Hr. Professor Auberts Udvikling i et Universitetsprogram fra Christiania 1840.

Den i Anm. 1 ved § 110 henfattede Gtting om Deponensformen og derved tillige om hele Passivformen ønsker jeg forstaaet saaledes, at jeg ikke tænker mig den latinske Passivform (som Bopp og Andre i den nyeste Tid) som en oprindelig reent og bestemt reflexiv Form, hvilken Betydning hverken er tilstrækkelig til at forklare de vigtigste Deponentier eller Deponensformens Brug til Dannelse af afledede Verber, men som en saadan, der mindre medførte en Forestilling om en bestemt fremtrædende Handling af Subjectet end en Antydning af en Virksomhed derved. Af denne Art synes mig ogsaa i Sanskrit Forskjellen imellem Parasmaipadam (det rene Activum) og Atmanepadam (den i Betydning til Deponens og Medium nærmest svarende Form) at være. Men i Sanskrit er ved en yderligere Modification af Atmanepadam og et tilføjet Element dannet en særegen Passiv; i Latin derimod er denne Biform dels ved Siden af den active nedsat til Passiv uden videre Tegn, dels vedbleven som activ i visse Verber, hvis oprindelige Betydning havde foranlediget dens Antagelse. Med den Opfatning af visse Verber, der gav dem Formen or, ikke o, stod da i Forbindelse, at Participialsuffixet tus (der betegner det, hvorpaa og hvorved Noget er foregaaet) ved disse Verber kom til (omend med nogen Vællen) at betegne den,

I den sidste ere Berøringspunkter med min Fremstilling, men det forekommer mig, at den skarpsindige Forfatter, foruden at han ikke fastholder Gerundiets active Natur (S. 8), kommer paa den anden ovenfor nævnte Afvei, idet han fra Adjectivgerundiet (Gerundivum) adskiller i Oprindelse og Grundbetydning et 3te. Part. Passiv (participium necessitatis). Specielt bemærker jeg, at Særegenheden exemplorum eligendi potestas aldeles ikke lader sig henføre til en aldrig forekommende Brug af eligendi som Substantiv med Genitiv. (S. min Anmærkn. til Cic. de Fin. I. c. 18 p. 112.) Med Uddannelsen af agendum est vigilias kan man fra en vis Side sammenligne det endnu mere anomale: quid tibi curatio est hanc rem? hos Plautus.

ved hvem som handlende Subject Noget, er foregaaet, altsaa sit activ Betydning, en Betydning; som det ogsaa ad samme Veie har faaet i nogle active Intransitiver (§ 110, Anm. 3). ¹⁾ I den øvrige Fremstilling af Verbets Bøining er der Intet, der her behøver at omtales. ²⁾ Heller ikke Ordbannelseslæren kræver her Oplysninger eller Bemærkninger. Dette Affnit er nylig behandlet med Hensyn til nyere Forskninger i de beslægtede Sprog af Dünker (Die lateinische Wortbildung und Composition, Köln 1836) og af Weissenborn, i hans Grammatik, af begge, men mest af den sidste med en Detail i Opregnelsen af fragmentarisk og ved tabte Rødder anvendte Suffixer (s. § 176 b, Anm. 1), der fordunkler den i det uddannede Sprog fortsatte gennemfigtige Analogie og fører til vage og intetfigende Bestemmelser af Suffixbetydningen, hvorimod de almindelige Regler for hiin fortsatte ordbænnende Besværgelse ikke ere tydeligt og overflueligt udviklede. Hos Dünker hersker en særegen Uklarhed med Hensyn til Vindervocalen, der leder til flemme Misgreb, som Weissenborn ikke aldeles har holdt sig fri for; navnlig har heller ikke han erkjendt Beskaffenheden af det *u*, der i visse Tilfælde udvifler sig som Hjælpelyd foran *l* og som, foruden Dominativendelsen *lus*, tydeligt viser sig i den senere Form *culum* for *clum*, (*vinculum*, *vinculum*), sammenlignet med *crum* (*lavacrum*).

¹⁾ Jeg har her tilføjet *deslagratus* af Ciceros fjerde catulariske Tale c. 4. Thi med Vitruvs barbariske Brug af *deslagro* i transitiv Betydning har Ciceros Sprogbrug Intet at gjøre.

²⁾ Som Exempel paa en ganske enkelt Anledning til Berigtigelse af den Art, som man ikke venter at finde, vil jeg anføre, at i alle de nyere Grammatiker (Sumpt, Billroth, Weissenborn o. s. v.) opføres et Verbum prævertor, Perf. præverti, jeg forekommer, ligesom reverter, reverti. Det hurtigste Gjennemsyn af de i et udførligere Lexikon anførte Steder vil overbevise Enhver om den Forverling og Sammenblanding, som ligger heri. Hos Billroth forekommer endvidere S. 239 prævertere alicui rei istedenfor præverti.

Sammensætningsformernes Classification (§ 205) er af Dünker noget for umiddelbart overført fra Sanskrit og hos Weissenborn ikke gennemført heldigt. ¹⁾

Med Syntaxen anseer jeg det for hensigtsmæssigt og nødvendigt, selv om jeg derved skulde komme til i Forbigaaende at berøre bekendte og utvivlsomme Ting, kortelig i Sammenhæng at omtale den hele Anordning, baade for at retfærdiggjøre adskillige Punkter deri, som kunne være paafaldende, og næsten endnu mere for at vise, at, naar Inddelinger og Begrebsbestemmelser, hvorpaa der i den næste Tid er lagt stor Vægt, og som i nogle Bøger give den latinske Syntax en meget afvigende og kunstig Schematismus, her, maaskee til Enkeltes Forundring, have faaet en meget indskrænket Indsigelse, dette da ikke har sin Grund i Andet end i den ringe Grad af Sandhed og videnskabelig Berettigelse, der kan indrømmes dem.

Sprogets grammatikalske Opgave er dels at betegne den Maade, hvorpaa Enkeltforestillingerne ere sammenfattede i den Totalforestilling om en Handling eller Tilstand, som udfiges i Sætningen, dels at tydeliggjøre hele Sætningens Forhold og Stilling for den Talendes Kunstuelle, som selvstændig eller

-
- ¹⁾ Med Hensyn til den sidste Forfatter, der, ifølge den ovenfor (§. 20) berørte overdrevne Stræben efter etymologisk Oplosning som Grundlag for Sprogindsigt, har stillet Ordbannelselæren foran Bøiningelæren, bemærker jeg, at Ordbannelselæren meget mere som et Overgangsled slutter sig til Grammatiken. Dennes Hovedopgave, den nærmeste og første, er, med Forudsætning af Ordbmassen som given og tilveiebragt, at eftervise de færdige Ords Bevægelse under Talens Vendinger. Ordbannelselæren er det almindelige Partie af den lexikaliske Fremstilling af Sproget, der efterviser den endnu synlige Fremgangsmaade ved Ordenes Frembringelse og Forholdene imellem disse Fremgangsmaader og Ordbetydningen. Men i sin Form slutter denne Deel af den hele Sprogfremstilling sig til Grammatiken og til Bøiningelæren.

som underordnet Led af en mere omfattende Forbindelse, som Udtryk af noget Visteligt eller noget blot Tankt eller Villet, af det Nærværende eller i Tiden Fjernede. Det enkelte Sprogs Syntax skal vise, hvorledes denne Opgave i det er løst, og den maa heri, for at lade Sproget sees og erkjendes i dets Eiendommelighed og Sammenhæng, slutte sig noie til de i Sproget dannede grammatiske Former og fremstille disses Anvendelse i deres Heelhed og Consequents eller Væksen og Bevægelse efter dunkelt sølte Analogier, saa at enhver Anordning, der f. Ex. fordeles Genitiven til to Steder eller Conjunctiven til mange, er ligesaa forklækelig i videnskabelig Hensende som den er upraktisk og forvirrende i Underviisningen. Idet nu Ordstillingen affondres og for det Første opfattes, og kun den rene Formsyntax behandles, giver Betragtningen af, hvorledes Sproget har løst den første Deel af den opstillede syntaktiske Opgave, det første Afsnit af Syntaxen, Læren om Betegnelsen af Forholdene i Sætningen, imellem dens Bestanddele. Saasnart nu de forskjellige Ordklassers Indtræden og Function i Sætningen har viist sig, udvikler sig først, ved Grundforbindelsen af Subject og Prædicat, Substantiv og Adjectiv (Attribut), Betegnelsen af Prædicats- og Attributesforholdet eller Subjectets (Substantivets) grammatiske Beskaffenheds Afprægning i det tilsvarende Prædicats (Adjectivs) Form, den gamle syntaxis concordantiae.¹⁾ Idet dernæst Prædicatet eller Attributet modtager Bestemmelser ved substantiviske Forestillinger (Substantiver eller substantivisk satte Ord), en Art af Bestemmelse, der ogsaa (i Genitiv) kan føies til Subjectet eller et andet Substantiv, fremkommer Casuslæren, som første Afsnits anden Bestanddeel i en Række Capit-

¹⁾ At forreften denne Afprægning, betragtet fra et høiere og almindeligere Standpunkt, for første Deel viser sig som hørende til Sprogdannelse's Lurus og derfor med et meget forskelligt Omfang selv i beslægtede Sprog, vil jeg her blot i Forbigaaende antyde.

ter, hvis Orden, hvad Accusativ, Dativ og Ablativ angaaer, ovenfor er begrundet; Genitiven er allerede ved disse tre Casus nødvendige Sammenhæng henført til den sidste Plads, der tilkommer den, som den, der ikke væsentlig betegner en Bestemmelse ved Prædicatet. Ved at forfølge fuldstændig den i første Capitel angivne Indtræden af de enkelte Ordklasser i Sætningen og betragte dem i Prædicats- ogAttributforholdet vise sig Særegenheder ved Adjectivet og Pronominet, hvis Udvikling i hiint Capitel vilde overlæsse Fremstillingen. Paa Adjectivforestillingens Modification i Gradationen berører tillige en Tilføjelse af substantiviske Forestillinger (som Sammenligningsled), der baade paa Grund af Tilføielsens særegne Foranledning og fordi Sproget har anstueliggjort Forbindelsen paa en dobbelt Maade (quam og Ablativ), ikke vilde fremtræde klart nok ved at behandles stykkevis i Casuslæren. Disse Særegenheder fremstilles for sig i Capitler (7 og 8), der forholde sig som specielle Excursus og Sammenstillinger til første Capitel og til forskellige Steder i Casuslæren, til hvilke de have en tydelig Tilknægtning, en Fremstillingsmaade, der ikke paa mindste Maade forvansker den videnskabelige Sandhed.¹⁾ I Alt, hvad der berører paa Gradforestillingen, følger Adverbiet med Adjectivet. Derimod har den relative Sætnings tilknægtning med dens Særegenheder (2det Afsnit Cap. 1 § 321 ff.) Intet

¹⁾ § 300 udfører videre § 210 c, § 301 ligeledes et Punkt i § 208, § 303 udvikler og bestemmer for et specielt Tilfælde § 219 a, men forudsætter dernæst (under b) Accusativens Behandling, hvorimod § 304 slutter sig til Cap. 4, hvor den foreløbig er antydet i § 271, idet Sproget lader det andet Sammenligningsled see som en tilføjet Omstændighedsbestemmelse ved den om det første Led udtagne Comparativ; § 305 anvender § 303 og 304 med Tilføjelse af en ganske særlig Form; § 307—310 indeholde Modificationer ved Adjectivets Brug med Gradforestilling.

at gøre med Pronominernes adjectiviske Forbindelse og finder her endnu ingen Plads. Hermed er Læren om Betegnelsen af Forholdene i Sætningen fuldendt; thi ved Infinitiven og Gerundiet betragtes ikke nye Forhold i Sætningen eller en ny Betegnelse deraf, men det udvikles, hvorledes og hvorvidt Sproget lader det sin eiendommelige Function aflæbte Verbum indtræde substantivisk i disse Forhold; og denne Udvikling maa altsaa (idet den syntaktiske Fremstilling følger Sprogets tilbagegaaende Bevægelse) følge efter Fremstillingen af Verbet i dets Bestemthed og de derved betegnede Forhold. Kun forsaavidt ved Infinitiven et eget sammensat Prædicat dannes i Sætningen (*volui dicere*) eller forsaavidt virkelig Betegnelsen af Forholdet i Sætningen i et enkelt Punkt modificeres (ved *Accusativ* som *Subject*), hører en foreløbig Antydning heraf ind i Syntarens første Affnit (§ 209 b Anm. 3 og § 222 Anm. 1). Syntarens andet Affnit fremstiller Løsningen af den anden Opgave, Betegnelsen af hele Sætningens Forhold og Stilling for den Talendes Anskuelse, og det maa derfor begynde med den Første og simpleste men ogsaa først her fremtrædende Udskillelse af Sætningernes Art og Form som Hovedsætninger (enkelt eller med Bisætninger) og Bisætninger, og disse skilles sande grammatikalske (det er, i Talens Form kjendelige) Inddeling efter deres Forbindelsesmaade (§ 319).¹⁾

¹⁾ Bisætningens Character af Underordning og Tilknytning til en Hovedsætning, uden hvilken den ikke bestaar, er tillige dens Afhængighed og alle Bisætninger ere afhængige Sætninger, en Terminologie, som jeg forresten har fundet overflødig og kun beholdt i det vedtagne Navn afhængig Spørgesætning for Spørgesætningen. At opstille Subjects- og Objects-Sætningen som særligt grammatikalsk afhængige Sætninger, har hverken nogen videnskabelig Grund eller nogen praktisk Nytte, da denne Klasse hverken har en fælles Form eller i den specielle Udvikling fælles udelukkende Regler. Men at opstille og afhandle i Grammatikken en fra den grammatikalske Afhængighed forskjellig logisk Afhængighed er reent

Med denne Inddeling gaaer Inddelingen af Sætningerne efter den Raade, hvorpaa de med Hensyn til Indhold udfyldes og bestemme Hovedsætningen (§ 319, Anm. 1), og som altsaa oplyser Sætningernes Anledning og Betydning i Talen, parallel i omskrivende Forklaringsætninger (Relativsætninger) og Omstændighedsætninger (Conjunctionsætninger), men ikke i Subjects- og Objectsætningerne, der ikke have en bestemt Tilknætningsform og hvis Art altsaa kun i Forbindelse med andre Bestemmelser bliver af grammatisk Betydning. Kun Relativsætningen har i selve Tilføielsesledet (Relativet) Egenheder, der paa dette Sted maae udvikles (§ 321 ff.). Hverken Adskillelsen af Hoved- og Sætning eller af Sætningerne efter Forbindelsesmaaden bestemmer Sætningens Stilling for Anskuelsen og Bevidstheden med Hensyn til den Udsagnet tilagte Virkelighed eller Forhold dertil. Betegnelsen heraf har Sproget, forsaavidt den er udtrykkelig gennemført, nedlagt i Prædicatets bestemte Modi, og Syntaren har altsaa at eftervise disses Anvendelse, idet den gaaer ud fra den første Form, den ligefremme Udfigelse af Noget som virkeligt, som den almindelige Grundform, og ved de to andre angiver den specielle Begrænsning. Da Sproget ikke blot i mange Tilfælde har brugt Coniunctiven til at udtrykke ogsaa det, som den Talende

ud en besynderlig Bildfarelse; Grammatiken har kun at gjøre med grammatiskke Categorier. En saadan logisk Afhængighed maatte bestaae deri, at Sætningens Indhold beroede paa en anden Sætning og var begrundet deri; men det, der menes, er noget ganske Andet, Sætningen som Udfyldning af den fremmede Tanke, Sætningsforbindelsens Middeibarhed for Anskuelsen igjennem den fremmede Tanke. I Underviisningen gaaer det nu med slige lidt fornemt udseende, men paa Begrebsforverling beroende Categorier saaledes, at de plage Disciplene, der ikke ret kunne tænke noget klart derved, endel, og efterhaanden som en tom Klang forbinde sig med en vis af Eksemplerne abstraheret, men ofte utydelig og halvrigtig Forstillning om det virkelige Forhold.

vil, i Form af noget blot Foreskillet, men tillige har givet Con-
junctivens Begreb en stor Udvidelse til ofte at betegne Bisæt-
ningens middelbare Opfattelse, bliver navnlig Conjunctiven den
eiendommelige grammatikalske Categorie (grundet dels paa Sæt-
ningens Forhold til Virkeligheden, dels paa Forbindelsesmaa-
den), der maa fremstilles i uafbrudt Heelhed. Først efterat
denne Betragtning af Prædicatets bestemte Former er gennem-
ført, indtræder Fremstillingen af den Form, hvori Verbet af-
lægger denne Bestemthed, men dog (i den egentlige Infinitiv)
tydelig vedbliver at tænkes i dets almindelige Bestemmelse
som Prædicat (thi det er just Forskjellen imellem legere og
lectio, og derfor er Infinitiv en Modus), den Form, som
Sproget i en meget omfattende Anvendelse, Accusativ med
Infinitiv, bruger som virkeligt Prædicat med Betegnelse af et
særegt Bisætningsforhold (Subjecti eller Objectisætning),
saaledes at denne Betegnelse ophæver Betegnelsen af Forskjel-
len imellem det Virkelige og det blot (f. Ex. som Led af frem-
med Tænke) Foreskille (video te esse og dixit te esse.¹⁾)
(Gjenstandsætningens dobbelte Form som Conjunctionsæt-
ning og infinitivisætning tilligemed den nære Overgang
til den blotte Infinitiv medfører Nødvendigheden af den Be-
grænsning, der er givet i Tillægget til Cap. 3.) Betegnel-
sen af Sætningens Forhold i Tiden udvikler sig i et fuldstæn-
digt Schema i den indicativisætningsform, men modifice-
res i Conjunctiv, Imperativ og Infinitiv, i den conjunctivisæ-
te og infinitivisæte Bisætning just med Hensyn til det Forhold til
Hovedsætningen, som ogsaa bestemmer selve Anvendelsen af
Conjunctiv eller Infinitiv, og det er derfor aldeles nødvendigt
og af Sproget paabudt at slutte Læren om Tiderne saaledes
til Læren om Modi, at den almindelige Fremstilling af Tids-
forholdenes i Latin betegnede Schematismus stilles ved Sæt-

¹⁾ Forresten vedblive Spor af denne Adskillelse i Forskjellen
mellem quod domum emisti og te domum emisse, i
fecisse og facturum fuisse.

ningens første og almindelige Form, Indicativen, og de specielle Modificationer udvilles ved hver af de andre Modi. Til Infinitiven slutter sig Verbets fuldstændigere Overgang til substantivisk Nominalform og hertil den participiale Nominalform, forsaavidt som Participiet i Attributets Form optager Sætningens Tidsbestemmelse og derved kommer til at udtrykke et med Omstændighedsætningens Forhold analogt Forhold til Hovedudsagnet. Den syntaktiske Fremstilling har saaledes i de to første Affnit i Sammenhæng vlist, hvorledes Sproget bruger sit hele Formsystem til at løse den grammatikalske Opgave. Gjenstanden for det tredje Affnit bliver Ordstillingen og Sætningsstillingen i den Frihed og Bøielighed under rhetoriske Bestemmers (i Poesien Versformens) Indflydelse, som især den første har faaet ved den stærke Udprægning af Sætningsformer.¹⁾ De almindelige Talens Regelmæssighed og Røiagtighed afficerende Indflydelser skulle ikke (som det sædvanlig fleer ogsaa hos de Nye, Keisig, Billroth, Weissenborn) først ved Slutningen af Syntaxen omtales, men fra Begyndelsen af (§ 206, Anm.) forudsættes og derefter paavises, hvor de i det Enkelte yttre sig.²⁾ Saadanne Særegenheder og Uregelmæssigheder i den enkelte Sætning, der ikke kunne begrænses uden at tage Hensyn til Sætningens Art og Forbindelse, behandles med Rette i Form af Excurs, som Ellipsen af Verbet (der kunde være foreløbig nævnet ved § 209) og Anakoluthien.³⁾

- ¹⁾ Dette Affnit have de nyeste grammatikalske Systematikere saalidet vidst at anbringe, at f. Ex. baade Billroth og Weissenborn uden videre sætte Læren om Ordstillingen (der dog vel angaaer den enkelte Sætning) i andet Hovedstykke, der hos B. hedder Verhältniß der Sätze zu einander, hos W. Syntax des zusammengefügten Satzes.
- ²⁾ Raafke burde jeg i denne Anmærkning kort have angivet den almindelige ældre Benævnelse, figuræ orationis grammaticæ, og historisk berørt Forestillingen om enalage i Almindelighed.
- ³⁾ Den i § 448 omtalte Attraction kunde være indført ved

Den her givne Udvikling retfærdiggjør, som jeg haaber, den fulgte Anordning som en consequent Følgesen af Sprogets egen Bevægelse; men den lader tillige, ved Siden af adskilligt Nyt, Meget af den traditionelle Anordning af Syntaren vise sig med en Sandhed og indre Begrunding, der rigtignok i den almindelige Fremstilling (f. Ex. endnu hos Krebs eller Jumpt) ikke ret er kommen til Bevidsthed hos Forfatterne og hyppig er fordunklet ved en meget lidet streng eller sammenhængende Gjennemførelse; de nyeste Systematikere have hvilelig mistjendt den. Praktisk retfærdiggjør den her fremstillede Anordning sig ved den Lethed og Utsvungenhed, hvormed det hele grammatikalske Stof gaaer ind deri ¹⁾ Derimod udelukker den, hvad der ikke hører til Syntaren, ikke blot Brudstykker af Rhetorik, men ogsaa reent leksikalisk Affnit. To saadanne har jeg ikke desto mindre optaget i Bogen som Tillæg udenfor Systemet. Conjunctionernes hele Rolle slutter sig, ogsaa hvor de ikke gribe ind i de specielle Bestemmelser om Modus og Tid, til den grammatikalske Classification af Sætningerne, der ene afgiver en Grænse for Begrebet Conjunction, som hidtil er overseet (§ 451, Anm. ²⁾ De nægtende

Læren om Sætningernes Forbindelse efter Særegenhederne ved den relative Sætningsforbindelse (efter § 328), hvilket jeg for sildig har bemærket.

¹⁾ Exempler paa omfattende reent grammatikalske Eiendommeligheder, for hvilke hidtil ingen Plads fandtes, frembyde § 320 Anm., § 327 o. s. v. Det Pulsterkammer, som man har kaldet *syntaxis ornata*, har næsten Ingen misbrugt mere end Jumpt, der desforuden har benyttet G. 63, 65 og 67 af Formulæren omtrent paa samme Maade. Men saa have Andre derimod flittet desto flere uedkommende Ting ind i den egentlige Syntax eller det, der hørte dertil, ind paa urette Sted.

²⁾ Den logiske Forbindelse, som nam betegner, har Intet at gjøre med Conjunctionens grammatikalske Begreb. *I vivimus et valemus* er Forbindelsen grammatikalsk og de forbundne Led underkastede fælles Indskydelser (*ut vivamus et valeamus*).

Partikler classificere sig efter den indicative Benægtelse og den imperative (optative) eller conjunctive (i Hensigts- og visse Gjenstandssætninger) og vore sammen med Conjunctionerne til nægtende Conjunctioner. Spørgepartiklerne slutte sig til en Sætningsform, der har en Plads i Grammatiken (§ 331) og gaae i den disjunctive og afhængige Spørgesætning over til Conjunctioner. Pronominernes Betydnings- og Brugs-Modificationer slutte sig i mange Dele (f. Ex. ved Reflexivet, ved ipse, ved ne quis, o. s. v.) til grammatikalste Bestemmelser eller dog til Læren om Nægtelsens Betegnelse (aliquis, quisquam, neque quisquam).

Nogle af de nyeste latinske Grammatikere have (efter Forsøg, der først ere gjorte paa den tydske Grammatik) deelt Syntaxen i Læren om den enkelte Sætning og Læren om den sammensatte Sætning eller om Sætningernes Forbindelse, ifølge hvilken Inddeling den almindelige Lære om Modi og Tiderne skal høre til det første Afsnit. De burde være blevne opmærksomme paa Inddelingens Urigtighed allerede ved at bemærke, at Læren om Prædicatets og Attributionens Overensstemmelse med Subjectet og om Casus kun behandles i dette Afsnit og dog gjelder for alle Sætninger, men at Læren om Modus og Tiderne gjenoptages og udfylder andet Afsnit, hvoraf det er klart, at Sætningens Enkeltighed eller Sammensætning aldeles Intet har at gøre med den største Deel af første Afsnit, men at derimod den øvrige Deel udgjør en Heelhed med andet Afsnit, i hvilket Heelhed først hiin Inddeling faaer Betydning. Da nu ligesaa lidet en videnskabelig rigtig som en praktisk anvendelig Lære om Coniunctiv kan gives, naar man ikke tager Hensyn til, hvorledes den Udsigelse af Noget som blot foreskillet, der ligger i Coniunctiven, fremkommer i den betingede Tale eller i udfyldende Bisætninger, og endnu mindre til Coniunctivens Udbildelse til at betegne blot den middelbare Stilling for Ansuellsen, bliver Fremstillingen af Coniunctiv paa den her omtalte Plads nødvendig høist utilfredsstillende og dreier sig, foruden den optative Coniunctiv, i vage Categorier af Mulighed, Uvisshed, Ubestemthed o. s. v. om den saakaldte

potentiale Coniunctiv, afløst fra Sammenhængen med den hypothetiske Tale i Almindelighed.¹⁾ Hvad nu her ikke fremkommer, finder heller ingen Plads i det andet Affnit, der skal gaae ud fra det her givne Begreb og slet ikke indlader sig paa Modus i det Hele. Den samme Fortæetthed viser sig naturligvis ved Læren om Coniunctivens Tider, hvis Eiendommelighed aldeles tilhører Bisætningen (med Undtagelse af det dubitative Futurum), og den gjentager sig derpaa ved Infinitivens (Accusativ med Infinitiv førend man er kommen til Bisætningen, Subjects- og Objectsætningen!), ved Infinitivens Tider og ved Participierne. Men Optagelsen af disse Stykker af Læren om hele Sætningens Forhold i Syntarens første Affnit medfører tillige eller skaaer i Forbindelse med stor Forvirring i dette Affnits egentlige Indhold, Læren om Forholdene i Sætningen, hvorpaa tildeels Bilkroths, men endnu mere Weissenborns Grammatiker give Exempel.²⁾ I Syn-

¹⁾ Overhovedet savner denne Art af Coniunctivens Anvendelse ogsaa i Sproglærerne af en anden Form aldeles Bestemthed og Begrænsning, som jeg (§ 349) har givet den i Subjectets Bessæenhed og Forudsætningen af et tænkeligt Tilfældes Indtræden. Den saakaldte potentiale Coniunctiv er derfor ogsaa ikke sjelden et Redmiddel i slet Critik og Gregese.

²⁾ Bilkroth gennemgaaer, efter Læren om Subject og Prædicat samt Attribut, de enkelte Ordklasser i alle Former. Ved Substantivet har han derfor, foruden Kasuslæren (der ordnes: Genitiv, Ablativ, Accusativ og Dativ, saa at den ydre Bibekestemmelse ved Prædicatet kommer foran Objectet), endnu et Par Paragraffer om Tal og Køn, der, da disse intet syntaktisk Moment indeholde udenfor Forholdet imellem Subject og Prædicat eller Attribut, falde saa fattigt ud, at under Kønnet kun handles om Adiectivers Overgang til substantivisk Brug. Ved Pronominerne optages alle de reent lexikaliske Bestemmelser. Ved Verbet handles først om Tiderne, dernæst i tre Paragraffer om Person og Tal (efterat Forholdet til Subjectet forlangt er afhandlet!) og derpaa om Modi. Hos

tares andet Afsnit handles nu om de forskjellige Arter af Sætninger, der fremstilles hver for sig, først coordinerede Sætninger, copulative, disjunctive o. s. v., derpaa subordinerede,

Weissenborn overrastes man strax i Læren om Forbindelsen imellem Subject og Prædicat i § 164 med en „*Beziehung des Prædicats (!) auf den Redenden*“ (der naturligvis er ikke Prædicatets, men hele Sætningens *Beziehung für den Redenden*), og under dette Navn indskydes nu Læren om *Lider* og *Modi*, hvorved Coniunctiven deles i Coniunctiv (a: Optativ) og Conditionalis. Det andet Capitel afhandler „det attributive Sætningsforhold“, under hvilket indbefattes enhver Bestemmelse, der umiddelbart sæies til et Substantiv, saa at her ogsaa læres om *I genitivus subjecti*, *II genitivus objecti*, og om *Præpositioner for Genitiv*. I samme Capitel følger „*Pronomina som Subject (!) og Attribut*“, det vil sige, en lexikalisk Behandling af Pronominerne, derefter *Talordene*. Det tredje Capitel fremstiller „det objective Sætningsforhold“. Ved Object forståes her „enhver Gjenstand, der refereres til en Virksomhed“. Objectet betegner de Punkter, hvorfra en Virksomhed som *Bevægelse* udgaar (— man skulde troe, at dette var Subjectet —), hvortil den henvender sig og hvorpaa den *Reer*. Saaledes blive alle *Casus* udenfor *Nominativ* og *Vocativ* dragne ind under Objectsbegrebet, og der tilføies (§ 230 p. 264): „*Die Adverbia geben gleichfalls eine äußere Bestimmung der Thätigkeit, aber durch diese werden nicht Gegenstände, sondern nur die Verhältnisse derselben auf die Thätigkeit bezogen*“. (Altsaa en Gjenstands Forhold refereres til Noget, uden at den selv refereres dertil. Hvilket Begrebsforvirring!) Man skulde nu troe, at hermed vare udtrykkelig Adverbierne udelukkede af Objecternes Kreds; men nu følger Genitiv som Object (ovenfor havde en anden *genitivus objecti*), *Ab-lativ*, *Accusativ* (i denne Orden!), *Dativ* (ved *Ab-l.* og *Accusativ* *Præpositionernes* *Lexicographie*), dernæst *Infinitiv* som Object og — Adverbiet som Object med 15 yderlig tæt trykte *Lider* i største Format af lexikaliske Bestemmelser om alle slags Adverbier!

inddeelte efter deres Forhold til Hovedsætningen, men med Udelukkelse af Accusativ med Infinitiv, som man nægter Plads som Sætning, idet man ikke adskiller Sætning i bestemt udpræget Form og Sætning i Almindelighed, det er, Forbindelse af Subject og Prædicat til Udsagn. Ved de Subjects- og Objects-Sætninger, der blive tilbage (med Conjunctioner), og Omstændighedsætningerne har nylig Weissenborn (der efter sin uflare Opfatning af det grammaticalste Begreb Object slaaer dem alle sammen under Navnet Objectsætninger) optaget den af Herling og Bøtter opstillede Inddeling efter de Casus, som de forskellige Sætninger repræsenterer, en Inddeling, der ikke er den Ophævelse værd, som er gjort deraf, men snarere et meget overflødig og daarligt Kunststykke, der sætter en i mange Punkter haltende Sammenligning med en anden Sphære istedenfor det virkelige Begreb, og forresten ikke i mindste Maade giver noget Middel til Bestemmelse af de til hver Klasse henhørende Sætningers grammaticalste Form (Modus). ¹⁾ Ved denne Anordning bemærker man nu først let, at de saakaldte koordinerede Sætninger ingen egen Klasse danne, da de coor-

¹⁾ Jeg vil ikke opholde mig ved, at Subjectsætninger som: *Quod domum emisti, gratum mihi est*, sættes imellem Accusativsætninger, eller at Genitivsætninger negtes, naagtet der i *ignarus, quis fecerit*, og *ignarus, hostem adesse* ligesaa vist ligger en Genitivsætning som en Accusativsætning i *ignoro, quis fecerit, ignoro, hostem adesse* (hvorefter man rigtignot seer, hvor intetsigende Inddelingen er); men derimod vil jeg gjøre opmærksom paa, hvor forkæret en Række Accusativsætninger opstilles, fordi deres Indhold synes at kunne udtrykkes ved en Præposition med Accusativ (f. Ex. Hensigtsætninger); thi her ligger Betegnelsen af Forholdet (efter hvad jeg ovenfor har udviklet) ikke i den aldeles ubestemte Accusativ, men just ene og alene i Præpositionen; Kulde en enkelt Casus substituere, maatte ogsaa Hensigten som en Omstændighed udtrykkes ved Ablativ (*eo consilio, ut; adipiscendi causa*).

dinerede Sætninger begge kunne være Hovedsætninger eller subordinerede; der er derfor her slet ikke Tale om en af Coordinationen følgende eller dermed sammenhængende Form af Sætningerne, men alene reent lexikalst om de Conjunctioner, hvormed Forbindelsen betegnes, (s. Billroth § 284 ff., Weissenborn § 343 ff.), og for at gøre dette lexikalste Partie ret udførligt; inddrages med mærkværdig Tanselsøhed de, i grammatikalst Penseende, aldeles ikke forbundne Sætninger med *nam*, *enim*, *ergo* o. s. v. (ogsaa ofte med adverbative Partikler) under Læren om den sammensatte Sætning (s. Billroth § 287 og især 288 ff., Weissenborn især § 361 ff. og allerede foran ved de adverbative Partikler). Ved de subordinerede Sætninger derimod kommer det virkelig grammatikalste Spørgsmaal om hver Sætningsforbindelses Indflydelse paa Modus (og i Coniunctiv ogsaa Tid) frem og spiller Hovedrollen; men nu viser det sig ogsaa, hvor aldeles denne grammatikalste Undersøgelse adspaltes ved en Inddeling, der gaaer ud fra et fremmedt Synspunkt, og hvorledes der uden Sammenhæng springes om fra indicativiste til coniunctiviste Sætninger og omvendt. Det Hele opløser sig saaledes i et overfladist og uvidenskabeligt Kunstlerie, udsprunget af en i sig selv agtværdig Stræben efter rationel Behandling, men som ikke har kunnet trænge igjennem de meest yderlige Sammenstillinger til Sagens Væsen og som ikke sjelden har taget blotte Ord for indholdsrige Begrebsbestemmelser. Nogle imponeres af Skinnet, Andre føle, at den sande Erkjendelse af den forelagte Gjenstand ikke fremmes eller snarere hemmes ved den kunstige Schematismus, men der fattes dem altfor ofte den dialektiske Færdighed og Skarphed til for sig selv og Andre tydelig at kunne paavise det Falske. Dette maae undskyldes denne polemiske Digression.

Til Grund for min Fremstilling af Syntaxen i det Enkelte ligger den Ansættelse, som jeg, i Modsetning til visse philologiske Forestillingsmaader, allerede i tidligere Skrifter oftere har antydnet eller bestemt udtalt, at Latin (og i det Hele de gamle Sprog) ikke blot væsentlig gaaer ud paa at betegne

det Samme, som vi i vore Sprog, men at det ogsaa realiserer denne Stræben med samme naturlige Bevægelighed og Bevidsthed, under samme Indvirkning af en ikke altid sikkert gripende Analogiefølelse og overhovedet under samme almindelige Indflydelser, som vore Sprog staaer under, kun at disse Indflydelser paa hvert enkelt Punkt fremtræde og virke anderledes ved et fra Begyndelsen af anderledes anlagt Sprog og efter Phænomenernes forskellige Stillelse førend Indflydelsen træder til. Man vil derfor hos mig ikke finde Antydninger om en forskjellig Tænkningens eller Forestillings almindelige Disposition, der skulde vise sig i de gamle og nyere Sprog (f. Ex. en Tendens til det Ideale eller det Materielle, det Abstracte eller Concrete, hvorved snart dette, snart hiint enkelte Phænomen gribes som Bevis for Noget, der slet ikke ligger deri); Forskjellen ligger i den i de gamle primitive Sprog eengang begyndte og derpaa med riig og bred Udvikling fortsatte, ved ingen almindelig Rystelse afbrudte eller modificerede Betegningsmaade ved Bøiningendelser. De af denne Retnings Gjennemførelse og af Analogiefølelsens Indvirkning paa Formernes Betydningsomfang fremkommende Eiendommeligheder fremstilles derfor her som de, der skulle opfattes i deres indre Sammenhæng og naturlige Bevægelse, men ikke som særegne beundringsværdige Fiinheder ved det gamle Sprog fremfor andre.¹⁾ I Forbindelse hermed staaer den hele Behandling af hvad der kan kaldes den syntaktiske Synonymie. Det er Grammatikens Sag at begrænse enhver Form muligt skarpt og paavise den Modification i Udtrykket, som nærliggende Formers Ombytning frembringer; men denne Begrænsning maa ikke i Grammatiken være skarpere end i Sprogets Virkelighed, i hvilken Former fundne ad forskellige Veie ofte i Brugen aldeles dække hinanden paa enkelte, ganske tilfældige, Punkter nær (*ferocior Romulo* og *quam Romulus*, men kun *quo nemo ferocior fuit*, ikke *quam qui ne-*

¹⁾ Man see f. Ex. Billroth § 291 og lignende Steder i Mængde i hans og Andres Bøger.

mo, fordi Relativet søgte Sætningens første Plads), eller to sig tilbydende Forbindelser kun tildeels have adskilt sig efter en Begrebsforskjel, som f. Ex. ved *similis* (§ 247 b, Anm. 2 og § 219, Anm. 1, hvor Exemplet er taget af Cic. de Nat. Deor. II. c. 59. ¹⁾ Fra en virkelig Begrebsforskjel maa paa den ene Side vel adskilles en blot Forskjel i den meer eller mindre udtrykkelige Fremhæven af det forresten uforandrede Forhold, som i *cupio esse clementem* og *me esse clementem* (§ 389, Anm. 4), ²⁾ en Forskjel, hvorved Valget undertiden

- ¹⁾ See Wessenbergs og min Anmærkning til Cic. de Fin. V c. 5. Saase (Anm. 550 til Keisig) har gjort sig megen Umage med Constructionen af *similis* uden at finde det rette Spor.
- ²⁾ Saase har i en Anmærkning (603) til Keisig opstillet den Forskjel, at ved Formen *cupio* (*studeo*) *me esse clementem* skal betegnes et Ønske, der just ikke gaaer ud paa virkelig at være Roget, men paa at gjælde og anerkjendes for Roget. Han kommer til denne Distinction (der paa det stærkeste gendrives af Sprogbrugen) ved den Betragtning, at i *Accusativ* med *Infinitiv* kun „das Object einer Vorstellung“ bliver hensat „als der Gegenstand des Wunsches“. Men Ønsket retter sig paa den i *Accusativ* med *Inf.* udtrykte Forestilling (ikke Object for en Forestilling) just som Ønske, det er, Forlangen af dens Virkeliggjørelse. Han finder dernæst Distinctionen „evident“ bekræftet derved, at Cicero (in Cat. I c. 2) siger: *cupio me esse clementem, cupio in tantis reipublicæ periculis me non dissolutum videri* (hvortil han kunde have føiet de Legg. I c. 1: *ego me cupio non mendacem putari*, o. s. v.), og mærker ikke, at han her begaaer den paafaldende Feil at forverle det brugte Verbums Betydning med den grammatikalste Forms; Ciceros Ønske gaaer her paa *videri*; men paa et virkelig eksisterende *videri*, ikke Anerkjendelsen af *videri*. Endelig har Saase ikke tænkt paa, at den Betydning, som han her tilkægger *Accusativ* med *Inf.* efter *cupio*, skulde svare til og være hentet fra dens Betydning, hvor Subjectet ikke just, som her, er det samme som i det styrende

kan bestemmes af hele Sætningens eller Periodens Anlæg, og paa den anden Side en chronologisk Differenti imellem to til forskellige Tider for selsamme Opfatning brugelige Former, undertiden med en vakkende Overgangstilstand, saadan som den f. Ex. viser sig i det i § 358 omtalte Tilfælde, ¹⁾ hvorved atter enkelte Individuer og Stilarter modificere det reent chronologiske Forhold ved gammeldags Udtryk o. s. v. En næsten overtroisk Angst for at tilkægge det gamle Sprog mindste Ubestemthed eller Vagten, Forglemmelse af dets chronologiske Forskelligheder, endelig Lysten til at vise sin Skarpsindighed eller dog Frygten for at synes mindre ivrig for rationel Behandling og skarp Adskillelse end Andre, Alt dette i

Verbum. Cupio me abesse maa man ikke tilkægge en paa Formen beroende Betydning, der viser sig som meningsløs ved cupio te abesse.

- ¹⁾ Dette Tilfælde behandles sædvanlig meget løseligt og utilfredsstillende. Zumpt har (§ 569 og 570) angivet, at Coniunctiv undertiden bruges i de her omhandlede Sætninger, men uden nogen Adskillelse af Tid og Skribenter, og ligesaa Weissenborn § 462, Anm. 2. Ciceros Sprogbrug (Indicativ) viser sig overalt (in Verr. V, c. 10, V, c. 56, de N. D. I. c. 33 o. s. v.), Cæsars og Caesars ligesaa (Cæs. B. G. III, 4, IV, 26, V, 34, hvor i de gamle Udgaver rigtig stod: quoties quæque cohors procurrerat, V, 35, VII, 22, B. Civ. II, 41: quæcunque in partem impetum fecerant; Sall. Jug. 44, 50, 55, 60, 92, 98, 101); Coniunctiven er her sjelden Undtagelse (Cic. de Orat. III, c. 16, Cæs. B. Civ. II, 41: quum cohortes ex acie procucurrissent, Sall. Jug. 58; thi Cat. 3: ubi memores, som Zumpt citerer, hører, hvad allerede Tempus viser, slet ikke herhid; s. § 370). Hos Livius viser derimod Coniunctiven sig overveiende (III, 11, 19, 36, VIII, 8, XXI, 35, XXII, 2 o. s. v.) og Indicativen som sjelden Undtagelse (XXII, 6). Tacitus bruger Ann. I, 44 i eet Aendebud si approbaverant og ubi objectavissent aldeles uden Forskel, men overveiende Coniunctiv (Ann. I, 27, II, 12 o. s. v.)

Forening frembringer kun altfor ofte i visse Commentarer og Grammatiker uheldige, undertiden mærkelig forkeerte, Forsøg paa sine syntaktiske Distinctioner, ved hvilke hyppig Forstjellen imellem to Udtryksmaader lægges i Noget, som er aldeles udenfor de brugte Formers Betydning eller som dog ikke danner mindste Modsatning imellem dem, og tillige ikke sjelden den nødvendige forudgaaende Prøvelse af Phænomenernes historiske Paalidelighed forsømmes eller meget nærliggende Omstændigheder og Forhold oversees. En rigtig Prøve paa den hele Maaner vil den have, der beqvæmmer sig til at gennemgaae blot de i dette Aarhundrede opstillede Bestemmelser om sunt qui med Coniunctiv og Indicativ, et Punkt, hvorved rigtignok usædvanlig mange have troet at maatte yde deres Stjers, siden en Distinction syntes saa umiddelbart at kunne udledes af Indicativens og Coniunctivens Natur. Navnene vil man finde i den tydske Udgave af Forcellinis Lexikon IV p. 234, col. 3 og hos Haaase til Keisigs Forelæsninger, Anm. 507. Endnu hos Weissenborn læses § 392, at der staaer Coniunctiv efter sunt qui, „naar en Virksomhed eller Bestaaenhed som en mulig eller af den Talende blot tænkt tillægges et ubestemt, kun med Hensyn til Eksistenss viist Subject“, og dette angives som den i Prosa „næsten regelmæssige Form“, men i Anmærkningen tilføies, at der sættes Indicativ, „naar de ved sunt qui betegnede Subjecter ikke blot angives som virkelig forhaanden værende (vorhaanden), men ogsaa Prædicatet tillægges dem som virkelig“. Men naar nu i det første i Paragraphen selv anførte Sted Cicero siger: Sunt qui discessum animi a corpore putent esse mortem, sunt qui nullum censeant fieri discessum, angiver han da ikke virkelig forhaanden værende Stoler eller tillægger han dem ikke virkelig at have disse Meninger? og er dette ikke overalt uden Undtagelse Betydningen af sunt qui, at udsige Eksistensen af Subjecter, om hvilke det tilføiede Prædicat virkelig gjælder? ¹⁾

¹⁾ Den i § 365 angivne Betydning af Coniunctiven i denne Forbindelse bortfalder og Indicativ indtræder ved Op-

Understøden fremtræde flige Distinctioner under Indskydelsen af en vist Ulyst til reent og ligesom at opgive et uøgte Phænomen, der engang har faaet en Plads. Af denne Art er den af Haase (Anm. 445 C. 483) opstillede Forskjel imellem den af ham forsvarede Form *facturum fore* og *facturum esse*; det Første skal nemlig udtrykke, at Beredvilligheden til at handle ikke allerede virkelig er tilstede, men kun betingelsesvis. Men just Tilstedeværelsen af Beredvilligheden som den, der med Tiden og under en Betingelse vil gaas over til Virkelighed, ligger i *facturum esse*, der jo utallige Gange faaer betinget (*dixi me venturum esse, si o. f. v.*). Hele Formen *facturum fore* beroer nu paa eet Sted i Ciceros Breve (ad Att. V, 21 § 3), hvor *fore* i Afskrivningen er gjentaget fra det foregaaende Led (*moram mihi nullam fore*), og paa eet Sted hos Livius (VI, 42 § 12), hvor den Fordærvelse, som Flere have mærket uden at kunne komme paa det Rene dermed, meget tydelig lader sig vise og fjerne.¹⁾ Exempler i Mængde

fattelsen af *sunt qui* som almindelig Betegnelse af et ubestemt Subject; men Overgangen til denne Opfatning beroer paa Stilart og individuel Bane.

- 1) Det hedder der: *Itaque ab diutina ira tandem in concordiam redactis ordinibus, quum dignam eam rem senatus censeret esse, meritoque id, si quando unquam alias, deum immortalium causa libenter facturos fore, ut ludi maximi fierent et dies unus ad triduum adjiceretur, recusantibus id munus ædilibus plebis, conclamatum a patriciis est juvenibus, se id honoris deum immortalium causa libenter acturos, ut ædiles fierent.* Det er klart, at *deum immortalium* paa første Sted skal styres af *merito* og at *libenter* her ingen Betydning har, ligesom man heller ikke seer, til hvilket Subject *facturos fore* hører. Sætter man nu Mærke til det andet *deum immortalium*, da seer man, at Afskriveren fra det første er sprunget ned til det sidste og har fortsat: *causa libenter facturos (act.)*, men derpaa har mærket Feiltagelsen og, uden at sætte disse tre Ord ud, er vendt tilbage til det første Sted. Der skal altså

paa grammatikalske Distinctioner, der ere opstaaede for at forsvare en enkelt eller et Par Afskriverfeil, frembyde endeel af de nyeste Commentarer over Ciceros Skrifter. Forresten fremkomme naturligtviis i Talens Bevægelse ganske særlige Modificationer ved enkelte Regler, som Stolegrammatiken ikke kan tage Hensyn til, ¹⁾ ligesom det heller ikke hører til dens Opgave vængstlig at affstille den ciceronianiske Grændse for Former, der ellers i Sproget have et noget større Omfang. ²⁾

Paa den historisk-critiske Prøvelse af Sprogbrugen har jeg (hvis en saadan Forsiktring kan nytte Noget) anvendt saamegen Omhu, at jeg vel tør bede om, at man, hvor man støder paa Afvigelser fra nyere eller nyeste Fremstillinger af enkelte Punkter, vil ansee Afvigelsen for begrundet i Overlæg og ikke (efter tydelig Skik) altfor simpelthen henvise mig til Auctoriteter, selv om disse ere meget respectable, (saasom ved Angivelsen af Forskjellen imellem non og haud eller andre Punkter af Partikellæren til Sand ³⁾). Ogsaa hvor et enkelt Sted hos en gammel Skribent skulde stride imod en her opstillet Regel, vil man betænke, at det i en Stolegrammatik ikke gaaer an ofte at tilføie saadanne Bemærkninger som den, jeg S. 318 har sat under Texten ved § 335 b Anm. 1, fordi den der nævnte Feil forekommer oftere i de Udgaver, der bruges i Skolerne. ⁴⁾ Saaledes har jeg ikke taget i Betænkning § 235

læsés: meritoque id, si quando unquam alias, deum immortalium fore, ut ludi maximi fierent. Paa det andet Sted bør rimeligtviis læsés facturos.

- ¹⁾ Herhvid regner jeg f. Ex., at, naattet et Forbud i almindelig Prosa udtryktes ved ne feceris, ikke ne fac, Eivius dog (III, 2, 9) bruger Imperativ i den særegne bekræftende Bilsøielse: Erit copia pugnandi, ne timeat.
- ²⁾ F. Ex. at Cicero kun bruger quantus maximus med udtrykkelig foregaaende tantus.
- ³⁾ Hvad non og haud angaaer, har Stuerenburg truffet det Rigtige, kjendt ikke uden Indblanding af noget Forkæert.
- ⁴⁾ Om Sagen selv s. min Anmærkning til Cic. de Fin. V

Anm. 2 fra Brugen af *abhinc* med *Recusativ* i dets almindelige Betydning at adskille den særegne sjældne Brug med *Ablativ* i Betydningen af *ante* (for den Tid), uagtet jeg vel veed, at *Ablativen* findes ved den sædvanlige Betydning i eet Sted i en Tale af Cicero, hvis Text aldeles ikke er prøvet efter gode Hæandskrifter (pro Rosc. Com. c. 13, *abhinc annis IV* for *annos*; men umiddelbart derefter: *abhinc triennium*). ¹⁾

c. 15 p. 690 sqq. og Addenda dertil, hvor der for Cæs. B. G. IV, 19 skulde være skrevet VI, 19. (I Slutningen af Anmærkningen er skrevet *future exacto* for *dubitativo*. *Conjunctivens* Grund i det der omhandlede specielle Tilfælde, er den meget simple, der nu er angiven i Grammatiken § 370). Som Exempler paa den ene rigtige Form kan tilføies Cic. Catil. IV, c. 6 § 12. Philipp. II, 28 § 68, Offic. II, 6 § 19, Quintil. XII, 6, 5.

- ¹⁾ Brugen med *Ablativ* og den særegne Betydning (Cic. in Verr. II. c. 52, Plaut. Mostell. II, 2, 62) berører paa samme Overgang, ved hvilken *adhuc* enkelte Gange sættes for *ad id tempus* (s. min Anmærkning til Cic. de Fin. V, c. 6. p. 639) og *etiamnunc* for *etiamtum*. Hos Cic. ad Att. XII, 17 berører *Ablativen* paa Comparativen *amplius*. Jeg vilde aldeles ikke have anført denne Forbindelse med *Ablativ* i en Skolegrammatik, hvis ikke Bæren om *abhinc* med begge *Casus* uden Forstjæl havde været saa indgroet. „*Ipsa significatio vocabuli non mutatur constructione nominis neque accusativus magis in usu erat quam ablativus*“, siger Sand ligesaa bestemt som forkeert, Tursellin. I. p. 64. *Abhinc* med *Recusativ* har Cicero pro Rosc. Com. c. 13, in Verr. Lib. I. c. 12 og II, 9, pro Balb. 6, Philipp. II, 46, de Divin. II, 57 og maaskee oftere, Plautus Casin. Prol. 39 (og vist oftere, naar der søges), Terents Andr. I, 1, 42, Phorm. V, 8, 28, Hec. V, 1, 24, Socrats Ep. II, 1, 36, Vellejus Paternulus I. c. 6, 1, c. 8, 2, c. 12, 5, c. 14, 2, 7, c. 15, 2, 3, 4, 5; II. c. 2, 2, c. 4, 5 o. s. v. Af andre Skribenter har jeg ikke Exempler udtegnede.

De som Exempler brugte Steder af de gamle Skribenter ere saaledes reviderede, at der ikke lettelig skal findes noget i kritisk Henseende tvivlsomt eller som, naar det efterses heelt og i Sammenhæng, ikke virkelig viser den grammatiske Form, for hvilken det er anført. Jeg har ikke ved Citater angivet, hvor Stederne findes hos Forfatterne, ikke blot fordi Tallene, foruden den Plads, de vilde optage, forekom mig at ville forstyrre Disciplene, men især fordi jeg vilde holde fast paa, at Stederne i en Sproglære som denne ikke staae som Beviser for noget Ryt eller Tvivlsomt og Bestridt, men just som Exempler paa det Almindelige og Anerkjendte. Kun Skribentens Navn har jeg tilføiet, hvor det syntes at kunne være af Interesse med Hensyn til Stilart og Tidsalder. Dette er flest hyppigere, jo længere Syntaxen rykkede frem; men jeg tilstaaer, at en strengere Consequents heri kan savnes, hvortil kommer, at Læreren ofte kan ønske at see Stedet i dets fuldstændige Sammenhæng og nu maafee ikke uden stort Besvær, undertiden slet ikke, kan finde det; i en ny Udgave tænker jeg derfor at gjøre en Forandring heri.

Til disse Bemærkninger om Syntaxen i det Hele skal jeg, hvad der endnu alene er Plads og Leilighed til, føie nogle faa og korte Antydninger om den valgte Anordning og Udviklingsgang i enkelte Capitler. At jeg i første Afsnits første Capitel ikke har holdt mig til Begrebet om den saakaldte copula i Sætningen, men udtrykkelig forkastet det (§ 209 b, Anm. 1), forekommer maafee Enkelte at være en stor Forsyndelse imod Fremstillingens Videnskabelighed, medens det i Virkeligheden er det videnskabeligt ene rigtige. Prædicatet er en Handling eller Tilstand tænkt som foregaaende og findende Sted ved et Subject og udsagt derom, altsaa Verbet i en individuel Skikkelse eller i dets Almindelighed (esse), individualiseret ved et Nomen; det om Subjectet Udsagte er ikke bonus, men esse bonum. At denne Prædicatsforestilling sættes og stues forbunden med Subjectet, for denne Tankens og Anskuelserens copula har Sproget intet særskilt Udtryk; det er den bagved at Tale liggende Grundforudsætning, og den faaer kun

indirect en Betegnelse, idet Verbet, deels ved i større eller mindre Grad at afprøge Subjectets Væsenlighed (Tid, Røn, Person), deels ved at optage i sig Bestemmelser ved Udfigelsen selv (Modi og Tempora), faaer sin særegne Form som forbundet (copuleret) med et Subject. Skal der altsaa tales om en sand grammatikalisk copula, da ligger denne i Verbets Flexion.

I Læren om de enkelte Casus har man ved Ablativ i den nyere Tid, idet man gik ud fra en ubegrundet Forudsætning om den første Betydnings Enkeltighed og Bestemthed og derimod aldeles oversaaet det Centrale i den Betydning af denne Casus, der i det udviklede Sprog havde dannet sig og som omfattende Analogie foresvævede Bevidstheden, søgt ved de vilkaarligste, en klar Opfatning aldeles udelukkende Forklaringer (der derfor heller aldeles ikke føre til en praktisk anvendelig Takt og Analogiefølelse) at tvinge Alt ind under Betegnelsen af et specielt Localforhold som Grundbetydning, da dog endog de enkelte Anvendelser af Ablativen vise det derved betegnede Grundforholds ubestemte og til begge Sider heldende Art, f. Ex. Brugen ved Verber, der betegne Forsynelse med eller Blottelse for, Gjernelse fra Noget. I Modsatning hertil ere her de enkelte Anvendelsesmaader udløede af Grundbetydningens centrale Almindelighed, saavel de, der knytte sig til Prædicater af enhver Art, som de, der slutte sig som nærmere og nødvendig Bestemmelse til Prædicater af en særegen Betydning (§ 259 ff.), og Brugen af Ablativ til Betegnelse af et bestemt og specielt Stedforhold, hvorved sædvanlig Præpositionsbetegnelsen træder til, sat tilfaldt i Forbindelse med den derfra uadskillelige Betegnelse af Tidsforhold. Paa samme Maade har jeg ved Genitiv istedenfor de altså specielle og eensidigen fastholdte Forestillinger, f. Ex. om Betegnelsen af en Udgaaen fra Noget som Genitivens Grundbetydning, sat Betegnelsen af et langt mere omfattende Forhold. Anskuelsen af et Sammenhængsforhold er det, der ogsaa i Græsk samler og forbinder den der endnu langt videre udstrakte Brug af Genitiv ved alle Verber, der enten betegne Frembringelsen af en Sammenhæng (Deelagtighed, *μετέχων*, ogsaa *λαβέσθαι*, tage fat i og paa)

eller Ophævelsen deraf. I Latin er Brugen ved Verber indskrænket og saa fragmentarisk, at Grundbetydningen ikke klart lader sig paavise; derimod fremkalder og fastholder Adjectivet Forestillingen om Egenstabsens Sammenhæng med Gjenstanden og lader saaledes Genitiven træde istedenfor Verbets Objectscasus. (Enkelte Nysere have paa en mærkværdig Maade tvunget amans reipublicæ og studiosus reip. ind under det specielle Partitivbegreb.) Det viser sig da tillige her klart, at Genitivens Brug maa udvikles efter de forskellige Ordklasser (Genitiv ved Substantiver, Adjectiver og Verber), hvorved ogsaa de beslægtede Sprogs Forskjellighed i denne Forms Udstrækning strax træder frem. Den almindeligste Form af den ved Genitiven betegnede Anskuelse af et Sammenhængsforhold imellem to Substantiver fordunkler man i den nyeste Tid stundom ved for ængstelige Distinctioner efter de specielle reale Forhold imellem Tingene, der fremkalde denne Anskuelse. Mærke Forestillingen om Genitiv som særlig betegnende Eiendom er for snæver; thi Genitiven betegner kun Gjenstandens Henseelse til en anden og dens Bestemmelse ved denne Henseelse, saa at dominus servi og servus domini i grammatisk Henseende aldeles falde sammen; grammatisk eier Slaven ligesaavel sin Herre som Herren sin Slave. Jeg har derfor til den sædvanlige Benævnelse genitivus possessivus føiet en Tilfætning, der mere antyder Forestillingens Omfang (conjunctivus). Under denne almindeligste Form falder da ogsaa aldeles, hvad man har opstillet som en egen genitivus subjectivus, saasnart dette Navn skal have en Betydning og betegne det i Genitiv satte Ord som Subjectet for den i det styrende Ord udtrykte Handling (Pompeji saga). For imidlertid at faae en omfattende Modfætning til genitivus objectivus, har man brugt hiint Navn aldeles vilkaarligt.¹⁾ Sagen er, at med

¹⁾ Billroth deler den possessive Genitiv i subjectiv og objectiv; men den objective Art kan ligesaalet bringes ind

Betegnelsen af Sammenhængen imellem en Handling, Stræben o. s. v. og dens Gjenstand ved Genitiv fremtræder en eiendommelig Udvidelse af Anskuelsen af et Sammenhængsforhold, der i den latinske Grammatik særlig maa behandles og begrænses ogsaa i dens videre fortsatte Forgørelser

under Possessiv-Begrebet, som den subjective kan omfatte Resten; i amor dei (Guds Kjerlighed), hvilket B. anfører som Exempel, fremtræder vistnok Subjectsforestillingen, men i gloria imperatoris, patris servi (hvilke Exempler staa ovenfor) slet ikke. Weissenborn derimod deler (§ 203) sin Genitiv i genitivus subjecti og objecti, og har dernæst (§ 204—207) tre numererede Arter af genitivus subjecti, g. auctoris, g. causæ (hvorunder tales om varietas gentium, rei magnitudo, juvenis mitis ingenii!), og g. possessivus, men desuden (§ 208) en ikke numereret Art, g. partitivus. Sampt deler (§ 423) al Anvendelse af Genitiv styret af et Substantiv i subjectiv og objectiv, men forklarer da en subjectiv Genitiv som den, der udtrykker, hvo der gjør Noget eller „hvem Noget tilhører“. Saa er rigtignok liber pueri (som anføres som Exempel) en subjectiv Genitiv; men af det grammatikalske Subjectsbegreb er ikke mindste Spor. Dermed falder da ogsaa Objectsbegrebet bort og de siden opregnede Arter af Genitiv (qualitatis, partitivus o. s. v.) kunne da vel henbringes til den ene eller anden Klasse, uagtet B. ikke siger, til hvilken de høre. (Hos Weissenborn frembyder dernæst Behandlingen af genitivus objecti et Exempel paa den mærkværdige Mangel paa Skarphed og Evne til at fastholde Tankegangen, der kan ledsage ivrige Forsøg i Systemreform. Denne Genitiv betegnes foran § 210 med et stort Tal som det andet Led af Dichotomien, men i Paragraphen gives en Definition, der udtrykkelig udelukker den Genitiv, der staaer for Verbets egentlige Object, Accusativen, og der følger derfor fra § 211 af uden Numer en ny Hovedklasse, passiv Genitiv, og i Anm. 3 til § 211 tales trichotomist om subjectiv eller objectiv eller passiv Genitiv!)

(§ 281, Anm. 3), medens en saadan Fremhæven af Subject=forholdet er aldeles overflødig. En liden af denne Uklæthed i Inddelingen udsprungen Misforstaaelse har jeg fjernet i § 280 Anm. 5; thi det hedder sædvanlig overalt, at Uldtryk=ket *injurias sociorum* i Betydningen: Forurettelser imod de Forbundne, indeholder en objectiv Genitiv; men det vilde i det Ringeste ikke falde Jumpt ind at skrive: *socii venerunt questum injurias sui* for *suas*, hvilket dog burde stee, hvis Genittiven var objectiv; men *injurias sociorum* er ligefrem: de Forbundnes (lidte, altsaa forsaavidt dem tilhørende) Forurettelser. Medens jeg har udslettet den subjective Genitiv, har jeg derimod opstillet en nødvendig særegen Art, genitivus definitivus (§ 282), og derved (Anm. 2) anvist Pladsen for Uldtryksformer, der forekomme hyppig, men, fordi de ikke knytte sig til noget Punkt i den sædvanlige Fremstilling af Genitiv, ofte miskjendes endog af ret dygtige Udgivere af gamle Forfattere.¹⁾ Et mærkeligt, ligeledes til Genittiven hørende Exempel paa, hvorledes denne Mangel paa et Tilknyningspunkt i den elementære Grundlære kan forvirre ved simple og ligefremme Ting, giver den sædvanlige Forstaaelse (eller Itteforstaaelse) af det Sted i Cællusts Jug. c. 85, som jeg § 289 har anført med den Interpunction, som Prof. Bojesen efter en Bemærkning af mig har optaget. Havde Udgiverne af Cællust husket, at *facio aliquid alicujus* er: jeg gjør Noget til Ens o: overlader (overdrager) Noget til En (f. Ex.

¹⁾ Læreren vil finde Stof til at sætte sig ind i denne Brug af Genittiven i min Epist. ad Orell. p. 79, der er benyttet af Jumpt i de sidste Udgaver, og i Prof. Senrichsens Anmærkn. til Cic. de Orat. II, 27, 118, samt (foruden de i Bogen citerede Exempler, der ere tagne af Cæs. B. G. III, 72, Cic. pro Mur. 10, 23, pro Mil. 2, 3) i følgende Steder: Divin. in Cæs. § 6 og § 59 (*caussa necessitudinis*), pro Sulla § 23, in Catil. II § 24 (*urbes coloniarum ac municipiorum*), pro Planc. § 30.

de ea re iudicium tuum facio), vilde der heller ikke i Jug. c. 79 læses: Græci optionem Carthaginiensibus faciunt (uagtet dette i og for sig er et rigtigt Udtryk), men efter Haandskrifterne: optionem Carthaginiensium faciunt.

Ved Læren om Coniunctiv har jeg sat den Art Udsagn i Spidsen, i hvilke den udsagte Forestillings Uvirkelighed mest udtrykkelig træder frem ved Tilføielsen af en ikke eksisterende Betingelse; kun saaledes har Forklaringen af den øvrige hypotetiske Brug af Coniunctiv sin Forudsætning forud; og den hypotetiske Coniunctiv maa nødvendig staa foran den optative, der danner en Overgang til Imperativen. Men ved denne Behandlingsmaade maa den betingende Bisætning følge den betingede Forudsætning (uagtet Coniunctiv i Bisætninger isvrigt følger siden), og tillige maa med det Samme udvikles Betegnelsen af det, der forudsætter en ikke eksisterende Betingelse, som Noget, der hører til en anden Tid, altsaa Læren om de conditionale Tempora. I denne troer jeg at have bragt noget mere Klarhed og Orden ved Adskillelsen af det conditionale Præsens Coniunctivi egentlige Brug (§ 347 b anden Passus) fra den Anvendelse, hvori det kun som rhetorisk Modification, analogt med det historiske Præsens, fjerner sig fra Imperfectum (samme §, Anm. 1), og ved hertil at knytte den rhetoriske Overførelse af hypotetiske Udsagn fra Plusquamperfectum til Imperfectum (Anm. 2), der er aldeles af samme Art.¹⁾ Forresten har Adskillelsen af den hele paa Subjectets hypotetiske Bessaffenhed beroende og denne Bessaffenhed betegnende Coniunctiv af anden Person (§ 370) havt en ikke ringe Indflydelse paa Coniunctivlæren; idet derved næsten alle Punkter deraf befriedes for en Mængde Steder og Exempler, der for-

¹⁾ At udvikle Forholdet imellem denne Fremstilling og Uglers udførlige Behandling af Gjenstanden for Anm. 2 (Ueber die sogenannten Enallage imperfecti pro plusquamperfecto, i Jahns Jahrbücher f. Philologie XI (1829) p. 212 ff.), hvori det rhetoriske Moment er næsten overseet og det, der kan siges, faaer Udseende af Regel, vilde her blive for vidtloftigt.

Kyrrede Reglerne. Dette Punkt indeholder en Forbedring, der ved en utallige Gange brugt Form har en Opdagelses Røghed. At kun anden Person i Coniunctiv brugtes saaledes om et ubestemt Subject, var bemærket af Entelte (ligesom det praktisk altid er iagttaget af de ældre Latinisters rigtige Taft); allerede hos Ramshorn hoder det (S. 577): „meest i Coniunctiv“,¹⁾ og bestemtere siges det hos H. Grotefend og Weissenborn (§ 153, Anm. 2 og 3, hvor forresten hele Angivelsen om denne Form indskrænker sig til, „at den i Særdeleshed bruges i Formaninger og Forfrister“), medens Junpt endnu i ottende Udgave § 381 har det selvgjorte Exempel: si hunc regem laudas = laudamus. Men Ingen har seet, at denne Coniunctiv alene havde sin Grund i det hypothetiske Subject og altsaa ikke stod i noget Forhold til Sætningens øvrige Bestaanddel og Forbindelse eller indeholdt mindste Beviis for Coniunctivs Anvendelighed i forresten eensartede Sætninger med et andet Subject; tværtimod bruges Steder med denne Art af Coniunctiv iflæg med andre som Beviis og Exempel, og heraf følger da ganske simpelt, at der ikke er et eneste Grændsestykke for Coniunctiven, som ikke ved slige Exempler kan nedrives og tildeels er nedrevet, uagtet Grammatikforfatterne i det Hele med temmelig Kunst have undgaaet at anføre Steder med slige efter de almindelige Regler uforklarlige Coniunctiver.²⁾ Jeg har selv (til Cic. de Fin. III c. 21 § 70)

¹⁾ Det for Indicativ anførte Exempel er af Senecas Breve og indeholder en Tiltale til Brevets Modtager, Lucilius.

²⁾ Nogle Exempler kan man see hos Ramshorn S. 725 (§ 176, I. 1 de to første Exempler), Junpt § 524 (Stederne af Cic. de Off. I, 31, de Senect. 7) og § 521 Anm. (de Orat. II, 51; i Stedet af de Orat. III, 50 skal staae titubatum est, s. min Anm. til de Fin. I. c. 4 p. 26 og Drellis Udgave af Cic. vol. V, 1 p. 187), Haase p. 527 Anm. 465 (Ter. Andr. IV, 2, 44), Billroth § 332 b, bb (de Orat. III c. 23; i Stedet af de Off. staaer nu rigtigt proficiant), Weissenborn § 401, Anm. 1 (Cic. Cat. Maj. 9; Stedet af de Fin. I. c. 4

gjort et forgieves Forsøg paa Fortælling af nogle flige Steders Coniunctiv, førend jeg havde fundet det Rigtige. ¹⁾ Ogsaa ved Coniunctivens imperativiske Brug adskiller den til et hypothetisk Subject udtalte almindelige Regel, *facias* og *ne facias* (§ 385 og 386 Anm. 1), sig fra det i Tiltale til en bestemt anden Person i Prosa alene brugelige *fac* (*facito*), *ne feceris* ²⁾.

Ved Læren om Infinitiv har jeg omhyggelig adskilt Infinitiven, sæt som Complement til Objectet for visse Verber (*doceo aliquem currere* = *doceo aliquem cursum*), fra Accusativ med Infinitiv (*doceo te, hoc ita esse*; forresten bliver naturligvis ogsaa ved den simple Infinitiv det foregaaende Verbums Object i Forhold til Infinitivens Subject). Hertil knytter sig da den friere, poetiske og efterhaanden i Prosaen sig indtrængende Brug af Infinitiv som Complement ved Verber, der styre Dativ: *impero tibi facere* (§ 390 Anm. 4). ³⁾ Sædvanlig hører heri stor Forvirring, især ved *jubeo* og

er rettet af mig efter det eneste paalidelige Haandskrift; de Off. III c. 6 er Coniunctiven en Følge af oratio obliqua, pro Rosc. Am. c. 33 dixeris Fut. exact. Indic.; ogsaa ere alle fire Exempler urigtige).

- ¹⁾ De der anførte Steder høre dels herhvid, dels falde de under § 348 Anm. 3; i eet (de rep. I. § 66) udtrykker Coniunctiven den fremmede Bønne (Folkets Fordring).
- ²⁾ S. herom min Afhandling de formis quibusdam verbi Latini II p. 22 og Admonitiones de locis quibusdam gramm. Latine p. 24. For *facias* i Betydningen af *fac citere* Ramshorn S. 614 og Weisfenborn § 175 a af Cicero ad Fam. XVI, 13: *quum te bene confirmaveris, ad nos venias*; men der staar: *cura, si me deligis, ut valeas et, quum o. s. v.* (Hos Livius XXVI, 50 slutter sis og scias sig ligesom med underforskaet ut til *Hanc mercedem paciscor.*) I Ciceros Tale pro Cluent. c. 2 (citeret hos Ramshorn p. 620) er Sætningen *ne repugnetis* — *remittatis* ligesom den følgende *tum autem o. s. v.* afhængig af *hæc postulo*.
- ³⁾ At det infinitiviske Complement ved *doceo* kan ombyttes med en Accusativ af et Substantiv, ved *prohibeo* med

veto. Den simple Infinitiv jubeo (veto) te facere, der i den ældre Prosa ikke finder Sted ved impero, forverles med Accusativ med Infinitiv: jubeo (veto) hoc fieri, hvortil svarer: impero hoc fieri ¹⁾, og som en Følge heraf adskilles da aldeles ikke to heelt forskjellige Passivconstructioner, den, der ligesom svarer til jubeo te facere, nemlig jubeor hoc facere (jeg faaer Befaling), som altsaa ikke kan forekomme ved det intransitive impero (uden som Digterfrihed hos Horats ligesom inuideor), og den, der ved den saakaldte Nominativ med Infinitiv (§ 400) opstaaer af jubeo hæc fieri, nemlig hæc fieri jubentur, hvilken Form har en ganske anden Betydning; thi ved jubeor udtrykkes her kun: Der gives en Befaling om, med Hensyn til mig. (Jussus es renuntiari consul; Cic. Philipp. II c. 32; in Macedoniam sena milia pedum scribi jussa; Liv. XLII, 31); og saaledes siges da ogsaa: In has lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliae deduci imperantur (Cic. Verr. V. c. 27). Haafe forverles endog i en Anmærkning til Keisigs Forelæsninger (485) Constructionen impero hoc fieri med impero tibi facere og finder saaledes impero med Infinitiv i en Mængde Steder hos Cicero og Cæsar ²⁾. Haa

en Ablativ (te transitu), ved arguo og insimulo med en Genitiv (hos Plautus ogsaa insimulo te hoc facinus), ved jubeo og veto endelig ikke kan ombyttes med en Casus, er ved den friere Infinitivform aldeles uvæsentligt; ligesom man jo heller ikke for moneo amicitias comparare kan sige comparisonem.

- ¹⁾ Cæsar har B. G. VII, 60 cohortes proficisci imperat, idet Infinitiven af et Deponens er behandlet som en passiv Infinitiv.
- ²⁾ Ogsaa ved censeo forverles Haafe ligesom den af ham citerede Drakenborch den simple Infinitiv (her uden foregaaende Accusativ): censeo redire, censeo belli præcidere causam, censeo bona reddere (ligesom jubeo discedere, jubeo præcidere causam, § 390 Anm. 2),

samme Raads opstaaer da af: *opera fieri prohibeo* den pæstfor Form: *opera fieri prohibentur*, forstjellig fra: *opera facere prohibeo* (af den simple Infinitiv: *prohibeo me opera facere*), hvormed det forverles hos Paafe Anm. 490 (i Stutningen af en isvrigt meget indholdsrig Udvikling om *quominus*, af hvilken jeg, ligesom af Anm. 492 om *quin*, har høst Rytte ved § 375 b og c). Heraf fremgaaer atter ved en lidt besværlig, men aldeles regelmæssig Fortsættelse af Analogien: ad *opera fieri (circumdari) prohibenda* (Liv. III, 28) og: *neo prohibendos (esse captivos) redimi* (Liv. XXII, 60), som man indskrænker sig til at finde „besynderligt“; (Scheller under *prohibeo*, Paafe, I. c.).

Ved at fremstille Infinitivens Bestemmelse ved et tilføjet Prædicatsord særskilt for den selvstændige Infinitiv (§ 388 b) og for Infinitiv henført til et Subject (§ 393) har jeg gjort det tydeligt, at den brugelige Construction: *licet mihi esse beato* ogsaa er den regelmæssige, ikke en ved Attraction opstaaet Anomalie. At der hos de ældre Prosaister ifftun findes Exempler med *licet* og *licet* f. Ex. *concedis mihi esse quieto*, er en naturlig Følge af, at den ældre Prosa ikke (uden i saare faa Undtagelser) sætter Infinitiv som Complement til Verber med Dativ. Den i Paragraph 393 udviklede Analogie gjenneføres hos Livius i et fjerde høist

hvilken Construction findes hos Horats (Ep. I, 2, 9), Columella (mange Gange) og Andre, med den (meest pæstve) Accusativ med Infinitiv: *censeo bona reddi* (= *jubeo bona reddi*), som Livius har flere Gange (activt XLV, 12: *Eum tum jus dicere Romæ patres censuerunt*; pæstvt og activt XLV, 16 init.). Tacitus forbinder Hist. I, 39 Infinitivconstructionen, der er opstaaet ved Overgang i Betydningen af *jubeo*, med den ældre, hos Cic. og Cæs. ene brugelige, Construction med Accusativ med Infinitiv af Gerundivet: *quum alii in palatium redire, alii Capitolium petere, plerique rostra occupanda censerent*. (Resultatet har jeg ført angivet § 396, Anm. 4.)

sjældent Tilfælde ved Infinitivens Tilslutning til en Ablativ, hvorved et til Infinitivet føiet Prædicatsord *Alles* Apposition ogsaa bliver Ablativ: *Ca. Fulvius, decem ex eo numero jussis inermibus deduci ad se, ubi, quæ postularent, audivit, in fidem omnes accepit* (XXIV, 47). At Sætningerne med *quod*, at, omtales ved Accusativ med Infinitiv (§ 398 b), er aldeles i sin Orden, da Betragtningen af denne Form her indtræder som Begrænsning af Brugen af Accusativ med Infinitiv, medens den forresten, hvad Modus angaaer, ingen særlig Regel kræver.

Til disse Antydninger af den Raade, hvorpaa de almindelige ledende Grundsætninger ere gennemførte i de enkelte Gjenstandes Behandling og Anordningen forbunden med Prævelse og Forklaring af Phænomenet, maa jeg her indskrænke mig. Jeg haaber, at de læslighedsviis medtagne Exempler paa factiske Berigtigelser ville begrunde en vis god Formodning for det Øvrige, der i det Enkelte findes Ryt eller Afvigende. Ved endeel Punkter kan jeg (foruden hvor dette allerede i det Foregaaende er fæst) henvise til Udviklinger, jeg i tidligere Skrifter har givet, saasom ved § 294 Anm. 1 (tantum est) til mit andet Program om Juvenal S. 19 ff., ved § 326 a til min Udgave af Cic. de Fin. p. 650 (hvor der for Sall. Jug. 105 skal læses 101, 5), ved § 335 Anm. 3 § 407 med Anmærkninger (de Punkter, hvor Morisbegræbet rigtigt og urigtigt inddrages i Latin) til Afhandlingen de formis quib. verbi Lat. II. p. 26 ff., ved § 340 Anm. 4 til samme Afhandling II. p. 9 ff., ved § 344 til Programmet Admonitiones o. f. v. p. 12 ff., ved § 348 a til samme Program p. 17 (hvor den i § 381 angivne Betingelse for Brugen af *facturus fuerim* ikke er omtalt), ved § 349 (især b), § 379 og § 380 til De formis quibusd. o. f. v. II. p. 15 ff., ved § 352 b, Anm. 4 til Udgaven af de Fin. p. 209 ¹⁾,

¹⁾ Paa denne Raade er at forstaae Virg. Æn. VIII, 643 (Du burde være bleven ved dit Ord), hvilket Sted Wag-

ved § 405 a til *Admonitiones* o. s. v. p. 2 ff., ved § 416 til mine *Opuscula Acad.* p. 380 ff., ved § 449 Anm. 1 til det første *Excurs* ved *Cic. de Finibus*, ved § 463 a (med Hensyn til Udeladelsen af *nam* paa dette Sted) til *Admonit.* p. 18¹⁾. Nogle andre Punkter ere af den Art, at det Rigtige, naar det eengang er angivet, ikke synes at behøve en videre Udvikling, men kan overlades til sin egen Klarhed; her til regner jeg (foruden saadanne ganske ligefremme Ting som Indskrænkningen af Genitivens Brug ved *completus* og *refertus* i § 268 a, Anm. 1, eller i § 275 Anm. 1 Angivelsen om, at *Livius* regelmæssig fører *ab* til *Byers Navne*)²⁾ Udførelsen og den særskilte Fremstilling af de i § 237 behandlede Tilfælde og Udviklingen af Betydningen af *quisquam* og *ullus* i § 485. Paa nogle Steder, f. Ex. § 471 b, ligger Afvigelsen mere i Anordningen og Forbindelsen af *Phænomenerne* paa en Maade, hvori Forklaringen tillige indeholdes, end i de enkelte *Phænomen*er selv. Jeg vil derfor blot endnu her til Slutning eksempelvis berøre et Punkt, hvori Sprogets Besvægelighed og den Maade, hvorpaa det ad forskellige Veie forsøger sig med Betegnelsen af et Forhold, afspiler sig langt mere end man i den sædvanlige Fremstilling lægger Mærke til. *Accusativ*en ved *natus*, gammel, staaer aldeles paa samme Maade som ved de andre *Adjectiver*, der betegne en Udvikling (*tres pedes longus — tres annos natus*), kun lader den til-

ner og forbiger omstøve forkeert, og IX, 140. (*Ovid. ex Pont.* IV, 3, 27).

¹⁾ Rigtigheden af den om *ne* i andet Led tilfældige Indskrænkning vil man let finde bekræftet ved Jagttagelse.

²⁾ Bemærkningen herom er mig meddeelt af *Magister Tregder*; man see i *Bøgerne* fra 5 til 10 følgende Steder: V, 16, 22, 34, 46, 52; VI, 4, 9, 13, 26 (ab *Tusculo*, fra *Egnen* ved *T.*), 27 (ligesaa); VII, 13, 39; VIII, 12, 17; IX, 6, 23, 33, 33, 37; X, 14. Naturligvis bortfalde dermed *Distinctioner*, som at *ab* skulde være sat af *Livius*, hvor der meer tænkes paa *Indvænerne* end paa *Byen*. (*Weissenb.* § 245, Anm. 1.)

dige og sjældne, i en *Stolegrammatik* naturligtvis forbigaaede, Afvigelse, hvorved *Ablativ* indsættes for *Accusativ* (*latus pede*, forresten analogt med *vixit X annis*), sig ikke paavise ved *natus*.¹⁾ Af Udtrykket med *Accusativ* og af den det Samme betegnende beskrivende *Genitiv* (*fossa pedum quinquaginta*) dannes ved en uregelmæssig Sammensmeltning hos *Plinius* den Ældre, *Columella* og *Vitruvius* (s. Ordbøgerne under *altus*, *latus*, *longus*; *Cæs. B. Civ. II*, 10?) Formen *fossa pedum quinquaginta lata*, hvilken (i *Stolegrammatiken* ligeledes udelatte) Form ikke findes ved *natus* i *Positiv*, men, som vi strax skulle see, i *Comparativ*. Naar der nu skal betegnes en Udstrækning, der overstrider et vist Maal, kan dette see ved at seie *Comparativbetegnelsen amplius*, plus til Maalet, (meer end) altsaa: *umbra non amplius quattuor pedes longa* (*Plin. Hist. Nat. VI*, 34 § 39), og ligesaa *natus plus (amplius) novem annos* (*Corn. Nep. Hann. 2*), ligesom paa samme Maade en Udstrækning eller Alder, der ikke naaer et vist Maal, kan betegnes ved *minus*: *Nix minus quattuor pedes alta jacuit* (*Liv. XXI*, 61); *annos natus minus triginta*. For Formen *non amplius quam quattuor pedes longa*, plus *quam* *triginta annos natus* har jeg i dette Dieblif intet Exempel ved *Paanden*; men der er Intet at indvende imod dens Regelmæssighed, ligesom heller ikke imod den *tredie non amplius quattuor pedibus longa*, *non plus novem annis natus*, paa hvilken jeg kun har optegnet Exempel

¹⁾ At denne Maalets *Accusativ* i visse Forbindelser ogsaa kan fremkomme ved de tilsvarende *Adverbier*, anfaae jeg det i en *Stolegrammatik* ikke for nødvendigt særskilt at udhæve. Exempler ved alte og late have *Ruddimann* og *Ramshorn* (*Cato R.R. 21*, *Plin. XIX*, 4 § 20, *Colum. III*, 13, 8); *longe* bruges hos *Cæsar* ved Afstandsangivelse (*tria milia passuum longe ab castris*) *B. G. V*, 47 og *VII*, 16, *B. C. II*, 37 (*B. Alex. 36*, ikke at tale om *B. Afric. 67*, 68, 77). Ogsaa her indtræder da *Ablativen* hos *Vitruvius* og *Palladius* (s. *Ruddim. II* p. 100 not. 73, *Stallbaums* Udgave).

ved natus (Plant. Mennehm. III, 1, 1: Plus triginta natus annis sum, cfr. Ter. Heaut. I, 1, 10) og ved Adverbiet longe, hos Cæsar (B. C. II, 37): minus quinque et viginti milibus longe ab Utica ejus copias abesse. ¹⁾ Paa den anden Side kan Betegnelsen af den større Udstrækning optages i Adjectivet selv (ligesom paa Dansk: længere end 3 Fod); men i Følelsen af, at den maalte Ting dog ikke saaledes sammenlignes med Maalseenhedernes Tal som to

- ¹⁾ Forbindelsen ved plus, amplius, minus selv beroer paa Følelsen af, at den talte Gjenstandes Sammenligning med den abstracte Talgrænse er forskjellig fra Sammenligningen imellem to tællelige Gjenstande. Enten sætter man altsaa (ligesom i Dansk) den ganske almindelige Angivelse af et større eller mindre Quantum i Sammenligningsforbindelse med Tallet (plus quam trecenti) og behandler nu denne sammensatte Form med Hensyn til Bøining og Forbindelse som eet Ord (cum militibus plus quam quadringentis o. s. v.) eller man fører til selve Tallet, uden videre Forbindelse, Antydningen af, at det skal tænkes forøget eller forringet (cum militibus plus triginta, cum militibus triginta haud amplius, hvilken sidste Ordstilling vel er at mærke). Endelig opfattede man plus, amplius, minus for sig (substantivisk) og søiede dertil Comparativens Ablativ: Habeo plus trecentis militibus (ikke milites plus trecentis, da milites og plus ikke kan forbindes; hos Livius XXIV, 17, 6 skal med alle Haandskrifter læses: Romanis minus quadringentis, ikke Romani). Dette plus, amplius, minus med Ablativ forekommer neppe i Nominativ; thi i Ciceros Læl. c. 16 § 58 staaer plus æquo i den rigtige Betsmaade ne plus æquo quid mere adverbialt. 3 Num. 1 til § 305 burde det hedde: „med et Flertal med eller uden quam“ og Sætningen: „Lilfsies quam o. s. v.“ være udeladt. Hos Livius XXIV, 42 er mille brugt substantivisk efter det foregaaende octo milia. Den sædvanlige Fremstilling af dette hele Punkt er overflødig og utilfredsstillende.

maalte Gjenstande indbyrdes vilde sammenlignes, siger man ikke *fossa latior est quam tres pedes*, *fossae latioris quam tres pedes sunt*, o. s. v., men enten bruges Ablativforbindelsen, hvorved Maalseenheden ikke ligefrem fideordnes den maalte Gjenstand: *fossa quinquaginta pedibus latior*. (lige som man vel siger *reditus spe celerior*, men ikke *quam spes*; hos Horats *fabula quinto productior actu* for *quinque actibus* o: *plus quam quinque actus longa*), eller Maalets Accusativ føies uforandret til Comparativen: *digitum non altior unum* (Lucret. IV, 415 = *non amplius unum digitum altus*), en Form, hvorpaa Exemplerne (udenfor *major natus*) ere meget sjældne, men som dog gjenfindes i Udtrykket med Adverbium hos Cæsar B. G. V, 53: *non longius milia passuum octo ab hibernis abesse* (= *non plus octo milia longe abesse*). For den Biform, der vilde svare til Biformen *fossa pedum quinquaginta lata* i Positiv, nemlig *fossa latior pedum quinquaginta* har jeg (udenfor *major in* det Exempel ved Adjectiver, der i Positiv forbindes med Maalets Accusativ, men den samme Form fremkommer hos Lentulus i Ciceros Breve ad Fam. XII, 15 § 2 ved i denne Forbindelse: *navis erat duum milium amphorum* at indseende *minor* uden videre Forandring: *quarum nulla erat minor duum milium amphorum* (= *minus duum milium*). Vitruvius har (X, 19): *turris ne minus alta cubitorum sexaginta*. Af *natus* daunes nu, da det selv ikke *compareres*, Forbindelsen *natus major*, med Betegnelse af Maalet i Almindelighed og Overstridningen af et Maal (for den nedadstigende Gradation *natus minor*), og hertil sættes den uforandrede Maalsaccusativ: *major (minor) triginta annos natus* (= *non longior unum digitum*, kun at det særffelte *natus* giver Accusativen et tydeligere Tilknætningspunkt).¹⁾ Men da *natus* saaledes bliver udenfor *major*, kan Sammenligningen

¹⁾ Se Exemplerne hos Ramshorn p. 401, især de to af Indskrifterne *lex Servilia* og *tab. Heracl.*

ved major ogsaa flet med den ved natus angivne Alder: *major quam triginta annos natus* (ældre end 30 Aar gammel; Liv. XLV, 32, Gell. I, 12). I det derimod *major* behandles som *Comparativ* og *natus* blot som *Complement* dertil, opstaaer *major triginta annis natus* (= *latior quadraginta pedibus*, men med tillagt *natus*), en Form, der findes hos Cornelius Hannib. 23 og maaftes (efter Jumptz bedste Haandskrifter) hos Cic. in Verr. II, c. 40, og som flet ikke er utrolig, naar man sammenligner *major annos triginta natus*. Dog bortfalder da sædvanlig *natus* og saaledes fremkommer *major (minor) viginti quinque annis* (Liv. XXII, 11, Suet. Cæs. 42. Denne Form er i det romerske Rets sprogs Udvikling tilsidst bleven den aldeles overveiende, der f. Ex. ene bruges i Justinians Institutioner (f. Schrader til I, 6 § 7), men ogsaa hyppig forekommer i Fragmenter af Ulpian, Papinian, Julian og Africanus i Pandekterne i Tittlen *de minoribus viginti quinque annis* (Lib. IV, tit. 4) og andensteds (f. Ex. XL, 1, 1, XL, 2, 4 § 2, XLVIII, 5, 15 § 6, L, 2, 6 § 1), hvis blot ikke ved Redactionen undertiden dette almindeligere Udtryk er sat istedenfor et andet hos den gamle Jurist selv. Til Casus af *minor* tages hos Juristerne i dette engang fastsatte Udtryk flet intet Pensyn (*cum majore effecto viginti quinque annis*, Ulpian. Dig. IV, 4, 3 § 1). Ved til denne Form endnu at føie *natu*, af Alder, fremkommer *major (minor) viginti annis natu*, hvilken Form staaer i Udgaverne hos Cic. in Verr. II c. 40, men meget usikker, og i nogle Udgaver, men hverken hos Palander eller i Florentinerhaandskriftet, i Pandekterne IV, 4, 3 § 3 og XXXVIII, 2, 14. ¹⁾ En ganske anden Form opstaaer derimod ved at gaae ud fra

¹⁾ At de Steder, som Ramsbørn (tildeels ogsaa Andre, f. Ex. Dufur til Liv. XLV, 32) citerer af Cic. Acad. II c. 19 og Brut. 68, flet ikke høre herhvid, da der tales om Aldersforskjellen (to Aar ældre), behøver neppe at bemærkes.

den beskrivende Genitiv, brugt til Aldersbetegnelse (vir viginti annorum, esse viginti annorum), og her at indskyde major og minor uden videre Forandring eller Antydning af Forbindelsen (som ovenfor navis minor duum milium amphorum eller som major annos triginta natus); det hedder da: minores octonum denum annorum, majores quinum quadragenum (Liv. XXXVIII, 38, Varro R. R. II, 7, 1, Suet. Aug. 38, Gajus Instit. I § 20, 21, 29, 31, 38, 39, 40 o. s. v., Ulpian. in fragm. tit. 1 § 12 et 13, tit. 3 § 3). Men ogsaa her tilføi sig en regelmæssigere og fuldstændigere Form: minor (major) quam viginti quinque annorum (ligesom major quam triginta annos natus), der med tilføiet natu (minor quam viginti quinque annorum natu) findes hos Ulpian og Julian i Digesterne IV, 4, 1 § 1 og 3 § 3, XXXVIII, 2, 14 og XXXVIII, 5, 8 i Haloanders Text, hvortilmod Florentinerhåndskriftet har Formen: minor quam viginti quinque annis natu, i hvilken Ablativen ved Tilføielsen af quam er aldeles uforklarlig, da man ikke kan sige vir viginti annis for annorum. Vil man altsaa ikke antage en ved reen Forverling og Sammenblanding opstaaet Form, maa man holde sig til den haloanderste Text. Endelig har Varro, hvis Texten er rigtig, i Formen minor trium annorum for den beskrivende Genitiv substitueret et Alderstallet udtrykkende Adjectiv: minores trimæ (R. R. II, 7, 1), medens det ellers hedder regelmæssigt major quinqueanni (Liv. XLV, 15), minor anniculo (Gaj. I, 73), major sexagenario o. s. v. Denne, her første Gang i Sammenhæng givne Udvikling, hvortil nu let kan slutte sig en endnu fuldstændigere Samling af Exempler især fra de senere Skribenter, kan tillige tjene som et nyt Beviis paa den Banstikighed, det undertiden har at sammentrænge Hovedformerne af en fleersidig Sprogbevægelse til Skolebogens Korthed og Overfluelighed.

Endnu er et Partie af min Grammatik uomtalt i disse Bemærkninger, Metriken, der saameget mere synes at trænge til Dmtale, som baade Udviklingen af Grundbegreberne i væ-

sentlige Punkter er ny og den hele Fremstilling kort og sammentrængt. Men dels troer jeg, at det Hele just ved det Nye i Udviklingen har vundet Meget i Klarhed for den, der vil tænke sig ind i Indholdet af den S. 474 for Læreren tilføiede Anmærkning i Forening med hvad her ovenfor er sagt om den antike Udtale, dels vilde det, selv om ikke disse Bemærkninger allerede vare blevene vidtløftigere, end jeg havde ventet, være uhensigtsmæssigt her ufaldsændig at berøre en Gjenstand, som jeg udførlig har behandlet i en Afhandling, der om sine Tid bliver trykt og til hvilken jeg allerede ovenfor har henvist. Idet jeg altsaa slutter disse Bemærkninger og henstiller dem til velvillig Overveieelse af dem, hvem jeg har villet yde en Bistand ved Arbeidet med at sætte sig ind i en ny Lærebogs Anlæg og Særegenheder, benytter jeg endnu Leiligheden til at rette et Par under Redskrivningen begaaede flemme Uagtsomheder, som ikke under Correcturens ere bemærkede. S. 50 under Teksten næstsidste Linie skulde staae: „(undtagen natrix, natrixis)“. S. 151 er efter Edo udeladt: „Fundo, gyder, fūdi, fusum. Effundo, effūdi, effusum.“ S. 241 Lin. 4 fra neden staaer ved en Skrivfeil Verri for Verres. S. 289 øverste Linie er, jeg veed ikke hvorledes, istedenfor det rigtige Exempel (*Milites Albæ constiterunt, in urbe opportuna, munita, propinqua, Cic. Philipp. IV, c. 2 § 6*) indkommet et andet, hvori ingen Genitiv er, der var optegnet for § 273 a Anm., hvor der skulde tilføies: „Ergæledes sættes in gjerne foran en tilføiet Apposition: *Cives Romanos Neapoli, in celeberrimo oppido, cum mitella sæpe vidimus*“ En og anden mindre Skriv- eller Trykfeil (s. Gr. S. 46 Lin. 2 fra neden hōvis for hōvis, S. 376, Lin. 7 Sall. for Suet.) er jeg bleven gjort opmærksom paa eller har selv fundet den. I en Bog med saamange Enkeltheder, Exempler, Trykforstjælligheder, Tegn o. s. v. maa man gjøre nogen Regning paa anden Udgave med Hensyn til Udsettelsen af enhver saadan Smaaplet.

Tillæg.

Medens disse Bemærkninger vare under Trykken, har Prof. Hjørt i Sors i Nr. 723 af „Fædrelandet“ meddeelt nogle Ønsker med Hensyn til andet Oplag af min Grammatik, om hvilke jeg her maa sige nogle Ord, uagtet jeg ikke troer, at nogen opmærksom og tænksom Læser af hvad jeg her har ladet trykke, vil behøve nogen særlig Forklaring om hine Ønskers Bestaaffenhed. Begrundede Ønsker og Vink om Forbedringer vilde jeg modtage med Tak, ubegrundede, der dog vare fremsatte med nogen Sindighed, vilde jeg, hvis det var nødvendigt, velvilligen vise tilrette; den Naade, hvorpaa Hr. Prof. Hjørt er optraadt, nøder mig til at tage Sagen anderledes og i en noget haard Form at vise, hvor forkeerts hans Ønsker, hvor overfladiske hans Reflexioner ere. Da Prof. H. synes at have havt Fastværk, vil jeg ikke undre mig over den skæbne, hans Pensionærs Graad og Skolebørnernes 11 Afk. 4 § inddragende, og forresten uordentlig frem- og tilbagefpringende Fremstilling, ja ikke engang derover, at han slet ikke har taget sig mindste Tid til at tænke sig ind i min Grammatiks Orden og Articulation; men hvad jeg ikke kan undlade at undres over, er den Hasthed og Naivitet, hvormed Hr. H. fortæller mig som „Sprogvidenskabens Fremskridt og vundne Resultater“ Ting, som Videnskaben for længe siden er udover, eller løse, et aldeles underordnet Standpunkt tilhørende Indfald, som den aldrig har vedkjendt sig. Han synes virkelig altfor ligefrem at have forudsat, at jeg, begravet i Latin, slet ikke havde seet mig om i Sprogstudiets andre Retninger eller hævet mit Blik til Sprogens almindelige Liv.

Prof. H. begynder med en Bemærkning om de almindelige grammatikalske Begrebers Forklaring, hvilken han ønsker, ikke udsøkket af Skolegrammatiken, men af Paragraphet og Capitler, som skulle læres paa Skolemaade; han vil have de almindelige Forestillinger „praktisk meddeelte ved Beskrivelser og Exempler“. Men Enhver veed, at denne praktiske Meddelelse, naar den skal lede til Indsigt, maa gaae ud fra og samle sig

om en klar og bestemt udtrykt Form, hvori Læreren besidder Forestillingen og hvortil han leder hen; og det er fremdeles Alle bekendt, i hvilken Grad der hidtil i vore Skolegrammatiker, og ikke mindst i de brugelige danske Grammatiker, savnes en sammenhængende og til Gjenstanden svarende Fremstilling af de grammatikalske Grundbegreber, der ved disse Egenheder kunde have skaffet sig nogen almindelig Syndighed. Derfor kunde jeg i en Grammatik over et Sprog, i hvilket de almindelige Phænomenener skulle gjenkjendes under temmelig fra vore afvigende Former og med hvilket i vor Skoleundervisning Sprogreflexionen, forsaavidt den berøer paa en Afstuelse af Forskjelligheden i Udviklingen, især skal vækkes, slet ikke undgaae at give i en muligst præcis og klar Form det, hvortil jeg ikke kunde henvise som givet andensteds. Jeg haaber nu, at den her givne Fremstilling skal komme til Nytte videre. Men naar Prof. P. fremdeles mener, at det er godt, at „det Særegne (i Henseende til de almindelige grammatikalske Begreber), som den enkelte Forfatter hylder, ikke udføres i det Enkelte, men forudsættes som afgjort“, fordi Læreren da kan bortforklare Disharmonien imellem forskellige Grammatiker, saa veed jeg sandelig ikke, hvorledes han tænker sig Forholdet imellem det Almindelige og det Specielle og hiint Fremtræden i dette. Det seer livagtigen ud, som om Prof. P. anseer det Almindelige som en Zirat, der staaer aldeles uden Betydning udenfor det Enkelte, og som derfor kan forudsættes som afgjort paa denne eller hiin Maade og atter bortforklares uden at Resten afficeres derved.

Dernæst udvikler Prof. P. (og her just med Paaberaabelse af Sprogvidenskabens), at Verbernes Styrelse skulde opstilles i to Hovedregler, den første, at „Verber med dobbelt Styrelse have Objectet hos sig i Accusativ, men Adjectet eller Persons-Objectet i Dativ“, den anden, „at Verber med enkelt Styrelse (han overlevede sin Fader — han seer mig underlig ud) have et Object hos sig i Accusativ, naar de staae transitivt, men blot et Adject eller Persons-Object, naar de staae intransitivt“. „Al særegen Afvigelse herfra bliver at

opfatte som Undtagelse." Herved er nu først at mærke, at den enkelte Styrelse dog maa komme foran den dobbelte; dernæst, at det forskellige Forhold imellem Handling og Gjenstand, som den forskellige Styrelse antyder, maa komme frem som betegnet i de to Casus, hvis Begreb altsaa maa gives, og endelig, at den store Forskel imellem en Dativs Styrelse af et Verbum, der i sig selv indeholder et Hensyn til en Gjenstand og altsaa almindeligviis kræver Dativen som Complement (prodesse, obedire alicui), vel maa adskilles fra en saa yderlig og tilfældig Tilføjelse som Dativen i Sætningen: han seer (mig) underlig ud. Hvis nu Prof. S. havde haft Gøne eller Villie til at sætte sig en Emule ud over den af ham vedtagne Form og ind i en anden Tankegang, vilde han i min Grammatik have fundet først den enkelte Styrelse af det transitive Verbum, udtrykkende Behandlingsforholdet, dernæst Dativen som udtrykkende et andet Forhold, hvoraf fremkommer den dobbelte Styrelse, og derpaa den anden Art af enkelt Styrelse ved bestemte, Dativ fordrende Prædicater, samt endelig ogsaa (§ 248) den yderlige Tilføjelse af en Dativ, som findes i hans Exempel. Men naturligviis kunne hos mig, der følger Casusordenen (hvorom Hr. S. hidtil ikke taler), de dative Bestemmelser først fremkomme efter Accusativens hele Behandling. Der forekomme nu atter ved Ablativ og Genitiv Verber, der have Objectet i disse Casus, og dette er i min Grammatik ikke blot ved Udviklingen af Accusativen, men ved særskilt Paamindelse (§ 265, Anm. 1 og § 291 under Terten) betegnet som noget Særegt, der skal forklares baade af Verbernes Betydning og vedkommende Casus Begreb i Forening. I det, som Prof. S. tilføier om Regelmæssigheden af denne eller hiin Styrelse, er allerede her ikke ringe Uklarhed; thi i Specialgrammatiken maa sandelig det fremstilles som regelmæssigt, der i det afhandlede Sprog er den gjeldende og i Ordnes og Formernes her uddannede Betydning vel begrundede Lov. Men Begrebsforvirringen viser sig snart, jeg vil ikke sige som liggende dybere, men som meget overfladisk udbredt videre. Prof. S. vil nemlig absolut have ethvert

Verbum, der i dets Betydning indeholder et Hensyn til en Gjenstand, kaldet transitivt (s. Gr. *noceo*, *obedio*, *paroo* o. s. v., om ogsaa *prosum*, *obsum* o. s. v., ved jeg ikke; men der er ikke mindste Forskel imellem disse Verber paa det Sprogs Standpunkt, hvortil Verberne høre). Denne saakaldte Transitivitet forveksler han nu med den direkte Be-handlings-Transitivitet, og opstiller saaledes den mærkværdige Paastand, at alle slige Verber burde forbindes med Accusativ, og at det blot er en Feiltagelse eller Caprice, at Sproget forbinder dem med Dativ. Denne Caprice begaaer nu Latin, Græsk, Tydsk, Islandsk, overhovedet alle Sprog af den sarmatistiske Art, hvori Accusativ og Dativ ere adskilte ¹⁾. Prof. H., der vil betragte Sproget naturphilosophisk og naturhistorisk, men hverken filosofisk eller historisk kan finde sig i Sprogernes Natur, er ikke kommen til den Erkjendelse, at den ved et Verbum betegnede Virksomhed ikke altid nødvendig medfører det ligefremme Behandlingsforhold til Gjenstanden, som angives ved Brugen af Accusativ (uden særlig Betegnelse, som her ovenfor er udviklet), men undertiden ogsaa det specielle Forhold til Gjenstanden, som de andre Casus betegne, og selvfølgelig i et Sprog, hvor disse Casus ere, regelmæssigt forbindes dermed. Han slaaer alle Sprog over een Læst og denne Læst er — det danske Sprogs nuværende Form; thi vore Forfædre sagde at *gagaa einum* i Dativ. Ikke engang i Casus-organismen i det tydske Sprog, i hvilket han er Lærer, respec-terer han en Tanke. Med denne mærkværdige Ulyst eller Ube-gyemthed til at følge Sprogets Liv og Bevægelse stemmer det særdeles vel, at Hr. H. troer, at *celo* slet ikke kan betyde „at

¹⁾ Naturligvisi dække de enkelte Sprogs Ord hverandre ikke saa aldeles congruent i Betydning og Opfatning, at et Verbum, der i det ene har Dativ, altid oversættes i det andet med et, der ogsaa har Dativ. Med Hensyn til Prof. H. er denne Bemærkning aldeles ikke overflødig. Skoledisciplene har jeg gjort opmærksomme paa Bogen ved § 244.

holde En i Ilbetjendskab' med Noget", men at det maa være at skjule, dølge, og at Latinerne derfor burde have sagt celare alicui aliquid. Men naar nu Latinerne overmaade ofte sige celo te og celo te de aliqua re og i Passiv celor de aliqua re, saa behøves der ikke den „store Lærdom", som Prof. P. tillægger mig, men blot sund Sands, som jeg gjør nogen Fordring paa, for at indsee, at celo her ligesom betegner Behandlingen af Personen, α : det at holde ham i Uvidenhed, og naar nu Latineren fremdeles siger ikke blot celo aliquem aliquam rem, men i Passiv udtrykker dette ved celor (jeg holdes i Uvidenhed) hoc, aldrig hoc celatur me, saa at ogsaa her just Personen betegnes som den directe Gjenstand for Handlingen, der bliver til Passivets Subject, da er det atter saa klart, som Noget kan være, at Latineren er kommen til Udtrykket celo aliquem aliquid igjennem den angivne Betydning. Hvorledes nu aliquid sluttede sig til ifølge den anden Opfatning af Verbet, har jeg forklaret ovenfor (§. 32 Anm.). Det er et fuldkomment lingvistisk Barbarie at ville paatvinge Latineren som regelmæssig α : svarende til Forestillingsens Form og Opfatning, en Stykke, der ikke svarer til hans Verbum og dets Betydning for ham. - Det bekjendte Sted hos Cornelius i Alcibiades Cap. 5 (Id Alcibiadi diutius celari non potuit) indeholder attsaa en Afvigelse fra den latinske Opfatning af Verbet celo, der forsaavidt med fuld Ret af Alle regnes til de betænelige Punkter ved disse Biographier, hvorvel den i den virkelige Cornelius's Tid ikke er utænkelig som et Individets enkelte sproglige Misgreb. Latinen har, som bekjendt, nogle Verber, der paa Grund af en dobbelt Opfatning af Betydningen tilkade en dobbelt Forbindelse med Substantiver i Accusativ og Ablativ eller Dativ og Accusativ (§ 259 b), hver for sig fuldkommen regelmæssig svarende til den i ethvert Tilfælde valgte Opfatning af Betydningen. Uidentivul erklærer nu Prof. P. adspargere alicui labeculam for ene regelmæssigt, men adspargere aliquem labecula for uregelmæssigt, naagtet han vel her vil finde sig noget generet af det danske Udtryks Tilnærmelse til den sidste Form. Din

ogsaa Latinerne efter Hr. P's Mening burde have sagt *privo alicui aliquam rem* for *aliquem aliqua re* og *accuso alicui furtum* for *aliquem furti*, ved jeg ikke saa lige; men consequent maa han paaataa det; thi at Latin i Ablativ har en særskilt Forholdsbetegnelse, som det bør bruge ved Forhold, der falde under dens Omfang, og at Latin og Tydsk og endnu langt mere Græsk have en Genitiv af langt videre Begreb end vor og derfor maae og bør, ifølge dette Begreb, anvende denne Form i Verbs Styrelse, hvor Handlingens Forhold til Gjenstanden falder under Genitivbegrebet, derpaa synes Prof. P. ikke at tænke.

Dette var det første Resultat af Prof. P's Sprogvidenskab; det andet er meget lidet, det er et Navn; han vil, at man skal sige Adjectet, som han i sin tydste Grammatik har sagt, ikke Pensynsobjectet, som jeg har sagt. Adjectet er et aldeles vagt Ord, der fuldkommen ligesaa vel kan betegne det ablativiske Omstændighedsnavn som det dativiske Begreb, ja bedre. Dativen betegner ved Verbet en Person eller Ting, der er indviklet i Handlingen, til hvilken Handlingen staaer i en Relation og Retning; denne Person eller Ting er altsaa Verbs Gjenstand, kun ikke den egentlige Behandlingsgjenstand; dette Forhold betegnes meget godt ved Navnet Pensynsgjenstand eller Pensynsobject, en Betegnelse, der forresten skyldes Rask, som altid benævnedes Dativ Pensynsform. At Dativen forsaavidt drages ind under Objectsbegrebet, burde allermindst undre den Mand, der i *noceo alicui* ser en Uregelmæssighed for *noceo aliquem*, altsaa det ægte Behandlingsobject. At jeg (som Prof. P. S. 5804 siger) undertiden skulde have brugt Navnet „fjernere Object“ for Pensynsobject, er en meget slem Misforstaaelse af et Sted, hvor jeg med Omhu og Berægning havde valgt mit Udtryk. Jeg har nemlig ved *doceo*, *celo* o. s. v. kaldt den anden Accusativ, Tingens, der slutter sig til den første, Personens, og fremgaar som det andet virkelige Object for den anden Side af Verbs Betydning, det fjernere Object; at bruge dette Navn om Dativen, er ligesaaalidet falskt mig ind

som om det (første og nærmere) personlige Object ved doces, hvilket Hr. S. erklærer, skulde være Dativ.

Endelig vil Hr. S. (dette er det tredje videnskabelige Resultat), at Talordene „ikke skulde være opstillede som en Art af Adjectiver, men sidenhen i Bogen ganske behandlede som en egen selvstændig Klasse“. Sagen er, at Talordene ere simple Pronominer (eller rettere Artikler), der, ligesom Pronominerne selv, have tabt alt adjectivisk eller qualitativt Indhold ved den hyppige, nærmere bestemmende Brug, og nu blot betegne en Relation, eller Qualiteten som en saadan Relation“. Det vil uidentivt falde Prof. S. vanskeligt at angive, hvilket „adjectivisk eller qualitativt Indhold“ f. Ex. tre eller fire, tres eller quatuor have havt og tabt ved den „nærmere bestemmende Brug“. (Hvilken Brug havde de altsaa med hiint Indhold?). Heller ikke er det mig paa nogen Maade klart, hvorledes Talordene betegne Qualiteten (hidtil har man troet, at de hørte under Quantitetens Kategorie), eller hvorledes de betegne Qualiteten som Relation. Sagen er (for at bruge Hr. Ss. korte Maaeer) denne: Pronominalst Betegnelse er en Betegnelse af en Forestilling ikke efter dens Art og Individualitet, men efter dens Forhold og Relation til noget Andet, hvorved dens Plads i Forestillingstæffen bestemmes; af en saadan Betegnelse have Talordene ikke det Mindste. Talbegrebet eller Bestemmelsen efter Quantitetens Kategorie træder som characteriserende o: adjectivisk til den talte Gjenstand; dette Talord har derfor Adjectivets Forbindelse og i de tre første Tal dets Formudvikling: trædende bestemmende til Prædicatet bliver Talbegrebet Adverbium. Det abstracte Talbegrebs Substantivering (Trehed o. s. v.) spiller i Latin, udenfor milia (mille), en saare ringe Rolle. Talbegrebets Fremtræden er nu i Grammatikken sammenfattet i eet Capitel (altsaa som „selvstændig Klasse“), men dette Capitel sat ved Adjectivet, fordi kun Taladjectiverne byde et egentlig Formulæren tilhørende Stof. Thi skulde nogen Indvending gjøres mod Anordningen, da er det en ganske anden end Hr. Ss., ja en modsat. Strængt taget hører til Formulæren kun Angivelsen af de declinable Taladjectivers (og Tal-

substantivers) Former og om de øvrige Taladjectivers Inddeclinabilitet. Angivelsen af hvad disse hedde, ligesom af Dannelsen af de enkelte Ordinal- og Distributivtal, tilhører, ligesom Angivelsen af Taladverbierne, Ordbog og Orddannelseslære. Men den praktiske Bequemhed fordrer Sammenstillingen paa eet Sted af hvad der hører til Tælling paa de forskjellige Maader i et Sprog.

Efter Meddelelsen af disse „Sprogvidenskabens Resultater“, gaaer Prof. P. over til Klager over den Udsplittelse af det eensartede, Sammenstillingen af det lløensartede, der skal herske i min Fremstilling. Jeg kan, især hvad Syntaxen angaaer, ikke opholde mig ved disse løst hentastede almindelige Klager, der fremgaae af en total Misfjendelse af de ledende Principer, som jeg ovenfor har udviklet i deres Nødvendighed og Consequents, og af store Misforstaaelser i det Enkelte. Hr. P. fortæller saaledes (S. 5801), at i min Grammatik „Syntaxen i pater patriæ læres i samme Regel, nemlig § 210, hvor tillige et ganske andet syntaktisk Forhold, nemlig en Dverensstemmelse eller Apposition, læres imellem Substantiv og Adjectiv ved Exemplet *vir utilis civitati suæ*“, men at der alligevel siden paa to forskjellige Steder tales om Adjectivets Dverensstemmelse med Substantivet og om Dativs Betydning af Adjectiver. Paa det første Sted udvikles i Almindelighed Sætningens Bestanddeles Fremkomst og Substantivets Beklædning; i § 300 detailleres (i det særskilte Afsnit om Adjectiver) Adjectivets Forhold som simpelt Attribut eller Apposition, i § 247 angives ved Dativs Reglerne for denne Kasus Anvendelse ogsaa ved Adjectiver, hvorpå ikke et Ord er talt eller kunde tales i § 210. Hr. P. burde dog indse, at Dverfigten over Sætningens Dele (207—210) indeholder Spiren til alle følgende Regler i Syntaxens første Afsnit, men at dette hele Indhold dernæst maa sendre sig en Smule og fremkomme succesfuld. Hovedsagen er, at Hr. P. føler sig saa aldeles desorienteret i min Syntax, at han slet ikke har aabnet den videnskabelige Grund til og den praktiske Nødvendighed af at anordne Syntaxen som Betragtning af Sprogets Formerækker i deres Anvendelse.

Han fortæller (S. 5800), at han selv tidligere har fulgt en Anordning liig min (det vil forresten sige, uden alt det, der som eiendommeligt adskiller min Fremstilling fra den almindelige ældre), men han ved kun at tale om dens „Behagelighed for Forfatteren“. Jeg vil da til det, jeg allerede ovenfor har sagt herom, endnu tilføie følgende. Ethvert Sprogs syntaktiske Midler udgjøre en sammenhængende Organisme, hvis Led betinge hinandens i Omfang og Anvendelse. Ikke blot Indsigten i og Overblikket over den syntaktiske Heelhed i dens Betagelse hænger paa en Fremstilling, der under Et viser hver Form i dens Eiendommelighed og Function, men denne Fremstillingsmaade er tillige den eneste, der giver de enkelte Regler om hver Form Sammenhæng og Klarhed og Grund, hentet fra Formens Betydning og Udvikling, og derved paa den ene Side Begrændsning, paa den anden Side den Bøielighed, at Overgange og Spring blive forklarlige; det er den eneste, med eet Ord, der hæver Reglerne til Led i sammenhængende Analogier og Rækker og som i en Udfoldning vinkeliggjør Formernes Definition; men dette er af den højeste praktiske Betydning. Thi al syntaktisk Undervisning gaaer ud paa at fremkalde og udvikle den Takt og Bevidsthed, der tilfaldt anvender hver Form med Sikkerhed efter dens Begreb og dettes Indgriben i alle forekommende Tilfælde, ikke efter enkelte Regler, ligesom man igjennem Udfoldningen af Ordernes enkelte Betydninger skal tilegne sig en almindelig Bevidsthed og Takt for deres hele Brug og Liv. Ethvert Forsøg paa at ordne en Syntax efter et almindeligt Schema af Spørgsmaal, der udenfra medbringes, er forkeert, fordi ethvert Sprogs Formudvikling først bestemmer, hvilke Spørgsmaal og hvorledes modificerede der i dens Syntax forekomme. Derved, at Formerne kun tjene den almindelige Sprogopgave paa en særegen Maade og altsaa ordne sig i Rækker efter den deri liggende fælles Grund for deres Fremkomst, opstaaer det rigtige Forhold til Syntaxens almindelige Begreb og derved (ikke ved at slaae Alt over en til Intet passende Løst) fremkommer den rette videnskabelige og praktiske Sighed i Behandlingen af flere Sprogs Syntax,

en Lighed, der er desto større, jo mere beslægtede Sprogene virkelig ere i Formbygning, det er i syntaktisk Stof, desto mindre, jo fjernere de ere; og saa skal det være. Den græske og latinske (og tydske) Syntax skulle i Hovedpartierne have stor Lighed ved det i det Hele nærbeslægtede Casus- og Modusystem; men Fremstillingen skal strax i Anordningen vise den Modification, som den hele Bygning faaer ved nye Bygningsled, i Latin Ablativ, i Græsk Optativ. Prof. P. har ikke engang hævet sig til Forestillingen om Styrelsen eller Ordformernes Forbindelse efter Betydning og Forhold som et almindeligt Motiv, der bevæger sig igjennem Syntarens Partier, men læster efter dette Begreb sammen i eet Affnit Casus- og Moduslære og har derpaa atter i et andet Affnit Regler for „Tidens, Rummets, Prisens, Redskabets o. s. v. Bestemmelser“. Thi den ethiske Dativ i: „Du er mig en underlig Fyr“ kalder han styret, men de ablative Bestemmelser ikke, og saaledes faaer han sin Moduslære, saadan som den er, færdig førend Ablativen kommer haltende bag efter. Det er sandt, han har i de nyere Sprog ingen Ablativ; men han taler om Latin.

Det, der hæftigst har bevæget Hr. Prof. P. og næsten bragt ham til selv at ifæmme hans Drenges „Hyl og Jammersrig“, er Accusativens Plads, hvorum han dog er saa lidet paa det Rene med sig selv, at han S. 5801 „ikke har noget imod“, at den stilles lige efter Nominativ; han vilde kun, at jeg først længe skulde have parlateret derom „i Tidsskrifter eller paa lignende Raade.“ Herre Gud! En Orden, som ikke blot (som Hr. P. fortæller) Braminerne have brugt, men som her i Danmark Rasmus Rask har fulgt i alle sine Sproglærer ved Sprog, der have adskillte Casusformer, som jeg selv i en Afhandling i Videnskabernes Selskabs Skrifter har begrundet, som en yngre Videnskabsmand (Tregder) har optaget i sine Undersøgelser, kunde jeg vel ansee for ikke at komme Lærere, især en Mand som Prof. P., for hovedkulds; for Disciplen vilde naturligtvis Sagen være lige ny i den første Skolegrammatik, i hvilken han fandt den. Eller skulde jeg have parlateret med Disciplene? Det er haardt nok at

parlamentere med visse Lærere og Lærde. Dog om denne hele Sag er ovenfor talt saa udførligt, at selv Hr. P. vil indrømme, at denne Ordens Indførelse beroer for mig paa noget Andet end „subjective Følelser“ og „Caprice“. Der vil Hr. P. ligeledes see, at Anordningen i Syntaxen aldeles ikke er bleven uden Følge og Indflydelse. Bestaffenheden af Prof. P's Indvending imod min Bestemmelse af Coniunctivbegrebet har jeg allerede andensteds („Fædrelandet“ Nr. 730) oplyst ved en blot Penviisning til mine Ord i deres Helted. Jeg maa endnu nævne et Par Punkter af Boiningslæren. Prof. P. savner særdeles Paradigmer af Adjectivernes Declination. Men naar nu denne Declination er aldeles den samme som Substantivernes, skal man da give den, som om den var noget Nyt, eller just henvise Disciplen til at anvende, hvad han allerede har lært? Han klager over, at Læren om Adjectivernes Genitiv (det vil sige, Genitiv af tredje Declinations Adjectiver) er adsploittet ved tredje Declination. Kjender Prof. P. nogen anden Regel for disse Adjectivers Genitiv end at den dannes af Stammen paa samme Maade som Substantivernes, saa at denne hele Genitivdannelse med dens Modificationer maa og skal falde sammen? Dannelsen af Perfectum og Supinum i Verberne af tredje Coniugation endelig er ordnet efter det deciderende Moment, Characterbogstavet, saaledes at for hvert Characterbogstav den Dannelse er sat i Epidfen, der er den almindelige, og dertil føiet de øvrige Former. Mangfoldigheden, der fremkommer af flere Boiningsmaaders forskjellige Bryden med Characterbogstav og Stammens Bestaffenhed, kan ingen Grammatik fjerne.

Endnu een Bemærkning maa jeg tilføie om Prof. P's. Krav paa to Declinationer for fem og to Coniugationer for fire. Læren om de to Grundformer i Declinationen og Coniugationen er ikke, som han troer, gjemt til mine Forelæsninger, men ganske tydelig sat i Grammatiken § 31 Anm. 1 og § 100, men den er tillige med velberaad Du indskrænket til den der anviste Plads. Thi Sproget er saaledes gaaet ud over disse to Grundformer og har saaledes specialiseret dem

videre, at de kun fremtræde igjennem en Hypothese og Abstraction; men det, der først skal læres, er Sprogets eksisterende Virkelighed. Mensa, mensam, mensæ, mensa indeholder en kjendelig Form, hvorefter alle lignende Ord bøies, dominus, dominum, domini, domino, en anden; bagved disse ligger et fordums Fælleskab, der endnu er et Slægtskab, ifølge hvilket disse to Declinationer stilles nærmest sammen. Ved at gøre dem til een, begynder man enten med at lære Disciplen en Form, der ikke kan paavises, eller hele Genheden ligger i Navnet og forvirrer. Prof. P., der her taler om „Ras's Fædreland“ (som han kunde have tænkt paa ved Recusativ), skulde have erindret, at der gives en selvstændig Anerkjendelse af Opdagelser, der veed at anvise dem deres Sphære og deres relative Anvendelighed. Han skulde dernæst, førend han anviste mig Forarbejder til en Anordning af to latinske Declinationer, have betænkt, at der i alle Tilfælde blive tre; thi en Declination er en særegen Række af Casusbeininger; men en Combination af to Rækker (5te Declination) kan ikke stilles under den ene af dem, men træder til som en ny Række. Det samme Phænomen gjentager sig ved Conjugationen, hvor baade anden Conjugation (med Udtagselse af *leo* o. s. v.) og fjerde ere blandede Conjugationer.

Prof. P. har endelig meddeelt mig en rigtig Bemærkning, at *carceres* paa Løbebanen ikke udtrykkes vel ved Skranter; den skal med Tak blive benyttet. Den fremkommer førstest atter ved en forkeert Paastand, at Angivelsen af de Ord, der forandre Betydning i Fleertallet, burde staa ved Syntaxen; thi med Syntaxen og Talens grammatikalske Forbindelse har denne Forandring slet Intet at gøre. Det er en Anmærkning om Beiningens Formens Forhold til Ordbetydningen, der i sin Almindelighed hører til Beiningelæren, i sin Specialitet egentlig til Ordbogen; det praktiske Hensyn har ogsaa her bevæget Forfatterne af Sproglærer til at sammenstille nogle af de vigtigste Exempler.

Svarende det nu klæder Hr. Prof. P. at tale saameget om Sprogvidenskab, om „*Slendrian*“, om „*Capricer*“,

vil omtrent være klart. Kun een Ting skal jeg endnu nævne, der indeholder et vigtigt Motiv til den ringe Eftaansel, hvormed jeg her har afskift Prof. Hjorts paastrængende Ønsker. Naar en Mand, der i det Ringeste har viist, at han forsøker og skriver med Selvstændighed, har udgivet en Skolegrammatik, altsaa en Bog, hvori hele hans Hovedbestræbelse maa have gaaet ud paa organisert Anordning og Fremstilling, og en Anden nu kommer og anmoder ham om i et „andet Dplag“ behageligt at ville støbe den hele Bog om i en aldeles modsat, af denne Anden selv forhen angiven Form, da ligger der i denne Forudsætning om den første Forfatters Mangel paa Bevidsthed i sin Stræben og om hans Villighed til at give Slip paa alt det i sin Bog, der er hans, og dog ansee den for sit Værk, en af de største litterære Grovheder.

Til Slutning tør jeg ikke forbigaae, at Prof. P. antyder, at man i Sorø har maattet træffe Modificationer ved min Grammatik for at kunne bruge den. Hermed forholder det sig saaledes. Da de nye Disciple ikke havde Bænds Grammatik og man (o: Director og samtlige Lærerpersonale) endnu ikke var bleven enig om Indførelsen af min, som alle Latinlærerne forlangte, dicteredes i nogen Tid Paradigmer; denne Historie har altsaa Intet med min Grammatik at gjøre. Siden, da den var indført, paalagde Director Latinlærerne imod deres Villie at bruge den gamle Casusorden. I den Confusion, der herved anrettes, ere de altsaa ligesaa ustyldige som Bogen.

Tosō.

YC

M300589

THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

